

ISAK ASIMOV
GOLO SUNCE

1. PITANJE JE POSTAVLJENO

Elija Bejli se uporno borio protiv straha koji je već dve sedmice, pa i duže, rastao u njemu. Rastao je još od onda kada su ga pozivali u Vašington, gde su mu mirno saopštili da je premešten.

Poziv u Vašington bio je sam po sebi dovoljan da ga uznemiri. Bio je bez ikakvih podataka, škrt, hladan i služben. Ali najgore je bilo to što je morao da se posluži transporterima i avionom na putu tamo i nazad.

Delimično je taj osećaj nastao u njemu zbog toga što je u nalogu pomenut avion; dakle, stvar je hitna, a to uvek izaziva nemir. Delimično je to bilo i zbog same pomisli na letenje; jednostavno, samo to. Ipak, bio je to tek početak nelagodnosti, te je tada, još, nije bilo teško suzbiti.

Na kraju krajeva, Elija Bejli je pre toga već četiri puta leteo avionom. Jednom je čak prešao kontinent. Dakle, što se tiče vazdušnog putovanja, ono nije nikada prijatno, ali, u najmanju ruku, ipak ne znači potpun korak u nepoznato.

Osim toga, putovanje od Njujorka do Vašingtona traje samo jedan sat. Uzleteće s njujorške piste broj dva, koja je kao i svaka službena pista, bila zatvorena svodom, a ovaj se otvara prema nezaštićenom spoljašnjem prostoru tek pošto avion postigne punu brzinu. Ateriraće na vašingtonskoj pisti broj pet, zaštićenoj na sličan način.

Takođe - Bejli je to dobro znao - na avionu neće biti prozora.

Osvetljenje će biti dobro, hrana pristojna, udobnost predviđena. Kada avion jednom uzleti, kretanje jedva da će se i osetiti, jer radio-upravljač osigurava miran let.

Sve je on to sebi već bio objasnio, a i Džesi, svojoj ženi, koja još nije doživela vazdušno krštenje, te se grozila i same pomisli na sve to.

"Nije mi drago što putuješ avionom, Lije. To nije prirodno. Zar ne možeš poći ekspresnom trakom?"

"To bi odužilo putovanje na deset časova." Bejljevo duguljasto lice imalo je kiseo izgled. "Pripadnik sam gradskih policijskih snaga, pa kao takav moram slušati naloge pretpostavljenih ako želim da zadržim C-6 bonove za snabdevanje."

Protiv toga se argumenta zaista nije moglo ništa.

Bejli je već sedeo u avionu i nepomično čitao traku sa najnovijim vestima koja je glatko, bez zastoja, tekla na ekranu postavljenom u visini očiju. Grad je bio ponosan na ovu službu: dnevne vesti, reportaže, humor, vaspitne poruke, prigodna literatura... Govorilo se da će jednoga dana projekciju zameniti filmom, tako da će putnik, posmatrajući kroz okular, biti još potpunije oslobođen uticaja okoline.

Bejli nije skidao pogled sa tekućih vesti, ne samo iz radoznalosti već i zato što je tako zahtevalo dobro ponašanje. U avionu je bilo još pet putnika (primetio je to i protiv svoje volje) i svaki od njih imao je puno pravo da bude zabrinut ili prestrašen u onoj meri u kojoj su takvi osećaji - po prirodi ili vaspitanju - bili u njemu.

Sigurno bi i Bejli negodovao kad bi neko na silu pokušao da bude svedok njegove nelagodnosti. Niko nije smeo da vidi njegove blede zglobove dok je grčio prste, ni rumenilo koje će izbiti kada stisak popusti.

Težio se: zatvoren sam. Ovaj avion je kao Grad u malom.

Ipak, sebe nije mogao prevariti. Levo od njega bio je samo palac debeli čelik. Mogao je laktom da ga dodirne. Iza toga samo - velika praznina...

Vazduh, pa šta onda? Zaista, ništa.

Hiljadu milja u jednom pravcu, hiljadu u drugom, a pravo dole jedna, možda dve milje.

Gotovo je poželeo da vidi, da pogledom dodirne vrhove podzemnih Gradova iznad kojih je prolazio. Njujork, Filadelfija, Baltimor, Vašington... Zamišljao je niske, okrugle grupe kupola, za koje je znao da su dole, mada ih nikad nije video. Gradovi su se prostirali milju duboko pod kupolama i na desetine milja u svim pravcima.

Mislio je na beskrajne hodnike Gradova ispunjene životom kao u košnici, na stanove, zajedničke kuhinje, fabrike i eksprese, na udobnost i toplinu koju im daje prisustvo čoveka.

On sam bio je izdvojen u hladnom, bezličnom vazduhu, u sitnom metalnom tanetu koje probija prazninu.

Ruke su mu drhtale. Trudio se da bar donekle gleda u traku s vestima.

Prikazivala se neka pripovest o istraživanju Galaksije. Bilo je očigledno da je junak bio Zemljanin.

Bejli u očajanju nešto glasno promrmlja, ali odmah naglo zadržah, osećajući nelagodnost zbog neotesanosti koju je upravo ispoljio.

Zaista je u pitanju bila besmislica. Detinjasto je bilo zamišljati da bi se stanovnik Zemlje mogao otisnuti u svemir. Istraživanje Galaksije! Galaksija je bila zatvorena za Zemljane. Još pre mnogo vekova napunili su je Svemirci, potomci nekadašnjih Zemljana. Oni Zemljani

koji su prvi stigli do dalekih planeta dobro su se snašli, a njihovi daleki potomci postavili su potom ograničenja za dalje useljavanje. Izolovali su Zemlju, a civilizacija Gradova učinila je ostalo. Stanovnici Zemlje ostali su zarobljeni u Gradovima, zadržavani nepremostivim strahom od otvorenog prostora. Taj strah stajao je kao rešetka između njih i poljoprivrednih gazdinstava koja su vodili roboti; između njih i rudarskih područja sopstvene planete. Čak i to.

Do đavola, mislio je Bejli, ako nam se to ne dopada, uradimo najzad nešto! Ne gubimo vreme s bajkama za decu!

Ali ništa se nije moglo uraditi. Znao je on to dobro.

Avion se uskoro spustio. Bejli i njegovi saputnici iziđoše, uopšte se ne pogledavši.

Bejli pogleda na sat i ustanovi da ima vremena za kratko osveženje pre no što će se popeti na ekspresnu traku koja će ga odvesti do Ministarstva pravde. Bio je zadovoljan time. Šum i buka života, golema, zasvođena dvorana vazdušnog pristaništa, gradski hodnici koji su odatle vodili u nebrojene smerove raznih nivoa, kao i sve ostalo što je mogao videti i čuti, stvarali su u njemu osećaj da je bezbedan i toplo smešten u creva i utrobu grada. Zabrinutost je nestajala i bio mu je još potreban samo tuš da bi se potpuno opustio.

Morao je da ima tranzitnu dozvolu da bi koristio jedno od zajedničkih kupatila; pokazavši putni nalog, isključio je svaku nepriliku. Udarili su na nalog samo redovni pečat (datum pažljivo označen da bi se izbegle zloupotrebe) koji mu je omogućio ličnu upotrebu kabine, a zatim je dobio kratko uputstvo kako da dođe do označenog mesta.

Bejli je bio zahvalan Gradu za osećanje raskoši koje su mu pružili transporteri kojima se kretao ka unutrašnjosti, do sve bržih pokretnih

traka, da bi se na kraju prebacio na ekspres i zauzeo sedište koje mu je prema činu i pripadalo.

Nije bilo vreme gužve. Sedišta je bilo dovoljno. Ni u kupatilu nije vladao metež. Kabina koja mu je dodeljena beše sasvim pristojna, a uređaj za pranje ispravan.

Racionisanu količinu vode potpuno je iskoristio, a rublje osvežio. Sada se osećao spreman da se uhvati ukoštac sa ministrom pravde. Ma koliko to apsurdno zvučalo, bio je čak srećan.

Podsekretar Albert Minim bejaše mali, nabijen čovek, rumen, prosed, mekih pokreta. Odisao je čistoćom i blago mirisao na tonik. Sve je to govorilo o udobnom životu sa snabdevanjem bez ograničenja i privilegijama onih iz viših krugova.

U poređenju s njim, Bejli je sebi izgledao mršav i bezbojan. Bio je suviše svestan svojih velikih ruku i duboko usađenih očiju. Prava slika žalosne koštunjavosti.

Minim reče srdačno: "Sedite, Bejli. Pušite li?"

"Samo jednu lulu, gospodine", odgovori Bejli.

Još dok je odgovarao, izvukao je lulu, pa je Minim gurnuo natrag već napola izvučenu cigaru.

Bejli odmah zažali zbog toga. Bolje i cigaru nego ništa. Trebalo je da ceni ponudu. Čak i sa povećanom količinom duvana koja mu je sledovala, pošto je u najnovije vreme prešao sa C5 na C6, nije nikako mogao podmiriti svoje potrebe.

"Samo zapalite, molim, ako želite", reče Minim, čekajući očinski strpljivo, dok je Bejli pažljivo odmeravao količinu duvana i pritiskao poklopac na luli.

Gledajući u lulu, Bejli započe: "Nije mi još rečeno, gospodine, zašto

sam pozvan u Vašington?"

"Znam", reče Minim, smešeci se. "Mogu odmah da zadovoljim vašu radoznalost. Neko vreme bićete na drugoj dužnosti."

"Izvan Njujorka? Daleko?"

"Prilično."

Bejli zamišljeno podiže obrve.

"Koliko dugo, gospodine?"

"Ne znam tačno."

Bejli je bio svestan prednosti i manjkavosti premeštaja. Kao prolazno lice, u Gradu u kome ne živi, verovatno će imati veći životni standard od onog koji mu je do sada pripadao. S druge strane, nema mnogo nade da njegovoj supruzi Džesi i sinu Bentliju dopuste da budu s njim. Sigurno je da će se tamo, u Njujorku, brinuti za njih, ali Bejli je bio i suviše navikao na porodicu, pa mu je teško padala i sama pomisao na odvojenost.

Pored toga, nova dužnost predstavlja poseban zadatak u poslu, a to je dobro; ali, istovremeno, nije dobro što je i odgovornost veća od one koja se obično očekuje od detektiva. Samo nekoliko meseci pre toga Bejli je preživeo povećanu odgovornost, dok je radio na slučaju nekog Svemirca, ubijenog u neposrednoj blizini Njujorka. Ne, nije se baš preterano radovao što ga čeka još jedan takav ili sličan poduhvat.

"Mogu li znati gde treba da idem? Kakve je prirode taj moj novi posao? O čemu je reč?" upita Bejli.

Pokušao je da odmeri podsekretarovu neodređenu izjavu o udaljenosti. Ono njegovo, 'prilično', bilo je podosta naglašeno. Da nije Kalkuta? Ili Sidnej?

Tada primeti da je Minim umesto odgovora uzeo cigaru i da je

polako pali.

Gle, pomisli Bejli, neprijatno mu je da mi kaže. Zapravo, kao da ne želi da mi kaže.

Minim uze cigaru u ruke i progovori, posmatrajući dim:

"Ministarstvo pravde šalje vas na privremenu dužnost na Solariju."

Bejljeva se misao za trenutak zadrža na varljivoj asocijaciji:

Solarija, Azija... Solarija, Australija...

Tada mu sinu, pa usta i prošaputa:

"Mislite na jedan od Spoljnjih svetova?"

Minim je izbegavao Bejljev pogled.

"Baš tako", odgovori.

"Ali to je nemoguće! Oni ne bi dopustili da stanovnik Zemlje poseti Spoljnji svet."

"Okolnosti menjaju sve, Bejli. Na Solariji je izvršeno ubistvo."

Bejli napući usne u neku vrstu misaonog smeška:

"To je nešto malo izvan naše nadležnosti, zar ne?"

"Oni su zatražili pomoć."

"Od nas? Od Zemlje?" Bejli se rastrzao između zbunjenosti i neverice. Bilo je nezamislivo da će Spoljnji svet pokazati bilo šta osim nehaja prema prezrenoj matičnoj planeti, ili, u najboljem slučaju, nešto kao dobronamerni pokroviteljski stav. Spoljnji svet da traži pomoć?

"Od Zemlje?" ponavljao je.

"Neobično je", odgovori Minim, "ali je tako. Zahtevaju da se time pozabavi jedan detektiv sa Zemlje. O tome je odlučeno preko diplomatskih kanala na najvišem nivou."

Bejli ponovo sede.

"A zašto baš ja? Nisam više mlad. Četrdeset i treća mi je. Imam ženu i dete. Ja ne mogu da napustim Zemlju."

"Ne zavisi od našeg izbora, gospodine. Tražili su baš vas."

"Mene?"

"Detektiva Eliju Bejlja, C-6, pripadnika njujorških policijskih snaga. Znaju šta im je potrebno. Sigurno i sami uviđate zašto."

Bejli reče tvrdoglavo: "Ne posedujem dovoljnu spremu."

"Oni smatraju da posedujete. Očigledno im je poznato kako ste vodili slučaj ubistva onog Svemirca."

"Sigurno je do njih koješta doprlo. Mora da im je sve zajedno izgledalo bolje nego što je bilo."

Minim slegne ramenima:

"U svakom slučaju, oni su vas tražili, a mi smo pristali da vas pošaljemo. Vi ste određeni na novu dužnost. Dokumenta su vam pripremljena. Možete odmah krenuti. Tokom vašeg odsustva vaša žena i dete biće snabdeveni C7 bonovima, koji će i vama pripadati za vreme privremenog premeštaja." Minim značajno zastade, pa nastavi:

"Ukoliko zadovoljite na novoj dužnosti, možda će vam i dalje ostati povećano snabdevanje."

Za Bejlja se sve isuviše brzo odigralo. Ništa od toga nije moglo biti stvarno. On nije bio u stanju da napusti Zemlju. Zar ne uviđaju to?

Zatim je čuo sebe kako pita, glasom koji mu je i samom zvučao neprirodno: "Kakvo ubistvo? Pod kojim okolnostima? Zašto se i sami ne pozabavite tim slučajem?"

Minim je pažljivim pokretima prstiju sređivao predmete na pisaćem stolu:

"Ništa ne znam o ubistvu", odgovorio je, odmahujući glavom. "Nisu

mi poznate okolnosti."

"A kome su onda poznate, gospodine? Ne očekujete valjda da ću otići tamo vezanih očiju?" Unutrašnji glas ga je ponovo s očajanjem upozoravao: 'Ne možeš da napustiš Zemlju.'

"Niko ne zna ništa o tome. Niko na Zemlji. Solarijanci nam nisu ništa rekli. Baš to će biti vaš posao: morate saznati zašto je to ubistvo tako važno, da je potreban jedan Zemljanin da ga reši. Tačnije rečeno, biće to deo vašeg posla."

Bejli je bio dovoljno očajan da upita: "Šta ako odbijem?" Naravno, znao je odgovor. Znao je tačno šta bi deklasifikacija predstavljala za njega i, još više, za njegovu porodicu.

Minim ne pomenu deklasifikaciju. Rekao je blago:

"Ne možete odbiti, detektive. Dužnost vam je da obavite određen posao."

"Za Solariju? Do đavola sa njima."

"Za nas, Bejli, za nas." Minim za trenutak zastade, a onda nastavi: "Poznat vam je položaj Zemlje u odnosu na stanovnike Spoljnjih svetova. To vam ne moram objašnjavati."

Bejli je naravno znao, kao i svaki drugi čovek na Zemlji. Pedeset Spoljnjih svetova, sa daleko malobrojnijim stanovništvom, posedovalo je vojnu snagu možda sto puta veću od Zemljine. Njihovi nedovoljno naseljeni svetovi, koji su počivali na privredi pozitronskih robota, proizvodili su hiljadu puta više energije po čoveku nego Zemlja. Ta količina energije, koju je mogao proizvesti pojedinac, stvorila je njihovu vojnu snagu, visok životni standard, blagostanje i sve ostalo.

"Da bi se taj odnos održao", objašnjavao je Minim, "Spoljnji svetovi drže nas u neznanju. Baš tako, u neznanju! Oni znaju sve o nama. Ko

zna koliko je njihovih misija na Zemlji? A mi o njima znamo samo ono što nam sami kažu. Nijedan Zemljanin nije zakoračio u Spoljni svet, a vi ćete to učiniti."

Bejli zausti: "Ja ne mogu..."

Ali Minim ponovi: "Učinićete to. Vaš će položaj biti jedinstven. Na Solariju ćete doći na njihov poziv, da obavite zadatak koji će vam oni poveriti. Ali vratićete se s podacima korisnim za Zemlju."

Bejli je posmatrao podsekretara umornim očima. "Mislite, moja dužnost će biti da špijuniram u korist Zemlje?"

"Nije reč o špijuniranju. Ograničite se na zadatke koje vam postave, ali uz put budite pažljivi. Gledaćete otvorenih očiju. Zapažajte, a na Zemlji će već biti stručnjaka koji će vaša opažanja analizirati i protumačiti."

"Ako vas dobro razumem, gospodine, negde nešto zapinje?"

"Zašto tako mislite?"

"Opasno je slati stanovnika Zemlje na Spoljnje svetove. Svemirci nas mrze. Uz najbolju volju, pa i uz uslov da dolazim na njihov poziv, može se dogoditi da izazovem neki međuplanetni incident. Vlada Zemlje lako bi mogla, ukoliko to želi, naći način da se izbegne moj put. Dovoljno je reći Svemircima da sam bolestan. Oni se patološki boje svake bolesti. Ne bi me pustili ni za živu glavu ako bi poverovali da sam bolestan."

"Predlažete li da pokušamo taj trik?" upita Minim.

"Nema smisla", klonu Bejli. "Mora postojati neki drugi razlog za moj odlazak, inače bi se vlada i bez moje pomoći dosetila toga ili čak i nečeg boljeg. Dakle, posredi je špijunaža. U stvari, to je najbitnije. A kad je već tako, mora da je posredi krupna stvar, a ne samo 'pođi i

vidi šta možeš videti'."

Bejli je napola strepeo od eksplozije negodovanja, a napola ju je i priželjkivao, jer mu je bio potreban nekakav odušak. Umesto toga, Minim se samo hladno smeškao. "Izgleda", reče Minim, "da pogađate suštinu stvari. To sam i očekivao od vas." Podsekretar se naže preko stola: "Ovde su neki podaci o kojima nećete ni sa kim razgovarati, pa ni s ostalim službenicima Ministarstva. Naši su sociolozi došli do izvesnih zaključaka, koji se tiču sadašnjih odnosa u svemiru. Pedeset Spoljnjih svetova, jedva naseljenih, snažnih, robotizovanih, zdravog i dugovečnog stanovništva, stoji prema prenaseljenoj, nerazvijenoj Zemlji, nastanjenoj ljudima kratkog veka. Pod njihovom smo dominacijom, a takva situacija je krajnje nestabilna."

"To je nestabilnost na duži rok."

"To je nestabilnost na kratak rok. Imamo najviše sto godina da to rešimo. Sadašnja situacija potrajaće dok smo mi živi, ali moramo misliti na decu. Doći će vreme kada ćemo postati isuviše opasni za Spoljnje svetove, da bi nam dozvolili da preživimo. Osam milijardi stanovnika ima na Zemlji, i svi oni mrze Svemirce."

"Svemirci su Zemlji zatvorili prostranstva svemira, upravljaju našom trgovinom u svoju korist, daju naloge našoj vladi, s prezirom se ponašaju prema nama. Šta očekuju? Zahvalnost?" upita Bejli.

"U pravu ste, ali shema je već poznata: pobuna, pritisak, pobuna, pritisak... i za samo jedno stoleće Zemlja će, kao naseljena planeta, doslovno biti izbrisana. Tako kažu sociolozi."

Bejli se nelagodno meškoljio. Sociolozi i njihovi računari nisu se dovodili u pitanje. "Ako je sve to tako, šta očekujete od mene da uradim?"

"Pribavite nam podatke. Veliki nedostatak socioloških predviđanja ogleda se u tome što nema dovoljno podataka koji se odnose na Svemirce. Prisiljeni smo da zaključujemo na osnovu susreta s malim brojem Svemiraca s kojima smo ovde dolazili u dodir. Možemo se osloniti samo na ono što sami nađu za potrebno da nam povere. Tako je došlo do toga da smo se upoznali samo s njihovom snagom i ničim drugim. Prokletstvo! Imaju svoje robote, njih samih nema mnogo, ali životni vek im je dug. Imaju li, međutim, neku slabost? Postoji li neka činjenica koja bi mogla, ako bismo je poznavali, izmeniti sociološku neminovnost našeg poraza? Nešto što bi usmerilo našu akciju, a Zemlji pružilo bolje izgleda da preživi?"

"Ne bi li bilo bolje da pošaljete nekog sociologa, gospodine?"

Minim odmahnu glavom: "Da smo mogli da pošaljemo koga smo hteli, učinili bismo to pre deset godina, kada smo došli do tih zaključaka. Ovo je prvi put da nam se pruža prilika, a pošto oni traže detektiva, mi pristajemo, jer nam to odgovara. Svaki je detektiv istovremeno sociolog, čovek neposrednog iskustva, sociolog-praktičar. Ako nije takav, onda je loš detektiv, a podaci o vama govore da ste dobar."

"Hvala, gospodine", reče Bejli mehanički. "A šta ako zapadnem u neprilike?"

Minim sleže ramenima: "To je rizik policajca." Pokretom ruke prekinuo je dalji razgovor o tome i dodao: "U svakom slučaju, vi morate otputovati. Vreme vašeg odlaska je utvrđeno. Već vas čeka letelica kojom ćete poći."

Bejli se ukruti: "Čeka?... Kad polazim?"

"Za dva dana."

"Ali pre toga moram u Njujork. Moja žena..."

"Mi ćemo se pobrinuti za nju. Ni ona ne sme biti upućena u prirodu vašeg zadatka. Reći ćemo joj da ne očekuje vesti od vas."

"Ali to je nehumano. Ja je moram videti. Možda je više nikada neću sresti."

"Možda će vam još nehumanije zvučati ovo: recite mi, da li ste i jednog jedinog dana otišli na dužnost a da niste pomislili da je možda nikada više nećete videti? Detektive Bejli, svi mi moramo vršiti svoju dužnost."

Bejljeva je lula već petnaest minuta bila ispušena. On to nije primećivao.

Niko mu nije mogao da kaže ništa više. Niko ništa nije znao o ubistvu. Jedan po jedan, službenici su ga jednostavno požurivali sve do trenutka kad se, još sumnjičav, najzad našao u podnožju nezamislivo visokog međuzvezdanog broda.

Bio je nalik na ogromni top uperen ka nebesima i Bejli se grčevito tresao na otvorenom, oštrom vazduhu. Noć koja se spuštala (bio joj je zahvalan), prekrivala je tamnim, crnim zidovima nebeski svod. Mada je jednom bio u planetarijumu, ipak se iznenadio pogledavši u neku blistavu zvezdu čiji su zraci, oštri poput noža, pravili procep među oblacima.

Mala žeravica, vrlo, vrlo daleka. Posmatrao je radoznalo, gotovo bez straha. Činila se bliska i nevažna, a ipak su oko nje kružile planete čije je stanovništvo gospodarilo Galaksijom.

I naše Sunce, pomisli on, koje u ovom trenutku osvetljava drugu stranu Zemlje, liči na onu žeravicu.

Razneži ga pomisao na sopstvenu planetu, taj grumen kamena, obavijen tankim slojem vlage i gasa, izložen sa svih strana beskrajnu prostora. Njeni Gradovi, ukopani pod samu koru, nesigurno su se smestili između čvrstog tla i nepostojanog vazduha. Bejli se naježi.

Naravno, brod je pripadao Svemircima. Međuplanetni saobraćaj bio je u njihovim rukama. Bejli je sada bio sam, izvan granica Grada. Oprali su ga, sastrugali i dezinfikovali sve dok, po njihovim merilima, nije bilo dovoljno bezbedno ukrcati ga na brod. Povrh svega toga, poslali su mu u susret samo jednog robota. Bejli je za njihove pojmove bio nosilac stotine vrsta klica, uzročnika bolesti, na koje je on, kao stanovnik prenaseljenog Grada, bio otporan, ali ne i eugenički zaštićeni Svemirci koji su živeli kao u staklenim baštama.

Tamni trup robota, sa crvenim svetlucavim očima, pojavio se iz mraka.

"Detektiv Elija Bejli?"

"Tako je", kratko odgovori Bejli, osećajući žmarce oko vrata. Bio je isuviše Zemljanin da se ne bi naježio gledajući robota koji obavlja posao čoveka. Postojao je, doduše, robot Denil Olivav, koji je saradivao s njim u slučaju ubistva Svemirca, ali to nije bilo isto. Denil je bio...

"Molim vas, pođite za mnom", reče robot i belo svetlo obasja im put do broda.

Bejli pođe za njim. Popeo se uz stepenište do ulaza, a zatim hodnicima do kabine.

"Detektive Bejli", reče robot, "ovo će biti vaša kabina. Od vas se očekuje da ne izlazite odavde za vreme putovanja."

Bejli pomisli: Naravno, zapečatite me, osigurajte me, ogradite me.

Hodnici kroz koje je prošao bili su prazni. Roboti ih verovatno sada dezinfikuju. Čak će i ovaj robot, kad ode, proći kroz dezinfekciono pranje.

Robot mu reče: "Naći ćete izvesnu količinu vode i odvodnu cev. Hranu ćete dobijati ovde. Imaćete sredstva za razonodu. Vrata i prozori se otvaraju i zatvaraju pomoću pločice. Sada su zatvoreni, ali ako hoćete da gledate napolje u svemir..."

Bejli ga donekle uzbuđeno prekide: "U redu, momče, neka prozori budu zatvoreni."

Upotrebio je naziv "momak", koji je na Zemlji redovno koristio prilikom obraćanja robotima. Robot se nije uvredio. Naravno, on to nije ni bio u stanju. Njegove reakcije ograničavali su zakoni robotike.

Robot je samo sagnuo svoje široko, metalno telo u gest sličan naklonu, a zatim izašao.

Bejli je ostao sam u kabini. Mogao je sve da odmeri. Da, u najmanju ruku, bilo je udobnije nego u avionu, koji je mogao da obuhvati pogledom od vrha do repa. Znao je, dakle, koliko je veliki, što nije važno za međuzvezdani brod, u kome je bilo i hodnika i prostorija i spratova. Bio je to čitav Grad u malom. Bejli je gotovo slobodno mogao da diše!

Tada su se ugasila svetla. Preko telekomunikatora javi se metalni glas robota. Obraćao se direktno njemu. Davao mu je uputstva kako da se ponaša da bi izbegao posledice naglog ubrzanja.

Sledio je protivudarac koji su izdržali njegovi sigurnosni pojasevi i cevi gipkog hidrauličnog sistema, a onda daleka grmljavina mlaznih aparata, do sumanutosti zagrejanih mikroćelijama protona. Zviždanje procepane atmosfere postajalo je sve slabije, da bi se posle jednog

sata potpuno izgubilo.

Izišli su iz Zemljine orbite.

Kao da su mu svi osećaji otupeli. Ništa više nije bilo stvarno. Govorio je sebi kako ga svaki sekund udaljuje hiljadu milja od Gradova, od Džesi... Ali ni sekunde nisu postojale kao određene vremenske jedinice.

Drugog dana (ili trećeg?... nije bilo načina da se vreme odredi, osim pomoću smene spavanja i hranjenja) obuzeo ga je neki čudesan, trenutani osećaj. Kao da je sav izvrnut spolja. Trajalo je to vrlo kratko, a Bejli je znao šta je posredi. Vremenski skok! Neshvatljiv, zapanjujući, gotovo mističan, trenutni prelaz kroz natprostor, kao da se brod i sve u njemu odjednom prenese iz jedne tačke svemira u drugu, udaljenu svetlosnim godinama. Još jedan vremenski tok i još jedan vremenski skok, i ponovo: još jedan vremenski tok i još jedan vremenski skok.

Bejli reče sam sebi da se udaljio mnogo svetlosnih godina, za desetine, stotine, za hiljade svetlosnih godina...

Nije znao za koliko godina. Niko na Zemlji nije znao položaj Solarije. Mogao se kladiti da niko nije znao. Svi odreda su bili neznalice.

Osetio se strahovito usamljen.

Kretanje se usporavalo i uskoro uđe robot. Njegove bezizražajne crvene oči zabeležile su svaku pojedinost na Bejlijevom sigurnosnom uređaju. Spretno je zavrnuo neki zavrtnj, a zatim je, uz put, ispitao delove hidrauličnog sistema. Najzad reče:

"Pristaćemo za tri sata. Molim vas da ostanete u kabini dok ne

dođe čovek koji će vas izvesti i otpratiti do mesta stanovanja."

"Čekaj!" reče Bejli napeto. Privezan kaiševima, osećao se bespomoćan. "U koliko sati pristajemo?"

Robot spremno odgovori:

"Po galaktičkom standardnom vremenu biće..."

"Lokalno vreme, momče, lokalno vreme, do vraga!"

Robot je glatko nastavio: "Dan na Solariji traje dvadeset osam - trideset pet časova. Sat je na Solariji podeljen u deset dekada, a svaka dekada u deset centada. U programu je da sletimo u jednu od vazdušnih luka; u tom trenutku biće dvadeseta centada pete dekade."

Bejli je mrzeo tog robota. Mrzeo ga je zbog okorelosti u neshvatanju. Mrzeo ga je jer ga je primoravao na direktna pitanja, što je moglo da otkrije Bejlijevu slabu tačku. Morao je da ga mrzi.

"Hoće li biti dan?" grubo ga zapita.

Robot kratko odgovori:

"Da, gospodine", i ode.

Biće dan! Biće prisiljen da po svetlosti dana zakorači na nezaštićenu površinu planete.

Nije bio sasvim siguran kako će sve to ispasti. Na pojedinim mestima u Gradu mogao je da sagleda deliće površine sopstvene planete. Ponekad bi izišao da ih vidi, ali i tada je bio okružen zidovima, ili su mu bar bili na dohvat. Uvek mu je zaklon bio pri ruci.

A gde sada da potraži zaklon? Čak ni varljivih zidova mraka neće biti.

I zato što nije hteo da pred Svemircima ispadne slabić (neka je proklet ako bude), ukrutio je telo vezano kaiševima koji su ga štitili prilikom usporavanja, zatvorio oči i uporno stao da suzbija paniku.

2. SUSRET S PRIJATELJEM

Bejli je gubio bitku. Sam razum nije dovoljan.

Ponavljao je sebi: Ljudi su u stanju da žive na otvorenom prostoru celog života. Svemirci danas tako žive. U prošlosti su tako živeli naši preci na Zemlji. Nema stvarne opasnosti od toga što nema zidova. Jedino moja čula govore drugačije, a ona se varaju.

Ali sve to nije koristilo. Nešto je s one strane razuma uporno zahtevalo zidove, nešto što nije htelo da ima posla s otvorenim prostorom.

Što je vreme više prolazilo, sve je bio uvereniji da će zatajiti. Na kraju će se prikazati kao kukavica, drhtaće i biće vredan sažaljenja. Solarijanac koji će doći po njega (s filterima u nozdrvama, da se ne zarazi klicama, s rukavicama na rukama, da izbegne direktan dodir), neće ga čak pošteno ni prezirati. Solarijanac će ga se jednostavno gnušati.

Bejli se smrknuto pridržavao sedišta.

Kad se brod zaustavio, Bejli je i dalje sedeo, mada su se uređaji za sigurnost automatski iskopčali, a hidraulični sistem povukao u zidove. Bio je prestrašen, ali i odlučan da to prikrije.

Pogledao je napred, na prvi tihi šum vrata kabine. Odmah je ulovio sliku visokog, riđokosog lika koji je ulazio. Bio je to Svemirac, jedan od ponosnih potomaka Zemlje koji su se odrekli svoje kulturne baštine.

Svemirac progovori: "Partneru Elija!"

Bejli se naglo okrete prema govorniku, a zatim, razrogačenih očiju,

gotovo protiv volje ustade.

Zurio je u lice pridošlice, u njegovu široku i visoku jagodičnu kost, savršen mir njegovog lica, u simetričnu skladnost njegovog tela, a iznad svega u tako ravnodušan pogled njegovih - u ljudskom smislu - neosetljivih plavih očiju.

"D... D... Denile!" promuca Bejli.

"Milo mi je što me se sećaš, Elija", odvrati Svemirac.

"Tebe da se ne sećam!" Bejli oseti kako ga preplavljuje olakšanje. Ovo stvorenje bilo je delić Zemlje, prijatelj, uteha, spasitelj. Imao je neodoljivu želju da se zaleti prema njemu, da ga zagri, da se divlje privije uz njega, smeje se i tapše ga po leđima, jednostavno, da radi sve one ludorije koje izvode prijatelji kad se posle mnogo vremena ponovo sretnu.

Ali to ipak nije uradio. Ništa nije ni mogao uraditi, osim da mu priđe, ispruži ruku i kaže:

"Kako bih mogao da te zaboravim?"

"Milo mi je", reče Denil klimnuvši lako glavom. "Kao što ti je dobro poznato, ni ja tebe ne mogu da zaboravim sve dok delujem po datim nalogima. Dobro je da smo zajedno."

Denil prihvati Bejljevu ruku čvrstim, hladnim stiskom. Prsti su mu se sklopili u prikladan, bezbolan zahvat, a zatim se razdvojili.

Bejli se žarko nadao da ovo stvorenje neprobojnih očiju neće prodreti do njegovog srca da bi otkrio onaj ludi trenutak, tek prošao, ali ne i sasvim savladan, kad se čitavo njegovo biće usredsredilo na duboko prijateljstvo, gotovo ljubav.

Na kraju krajeva, kako da voliš Denila Olivava, koji u stvari i nije bio ljudsko biće, već samo robot.

Robot, koji je toliko bio sličan čoveku, reče:

"Tražio sam da se terensko vozilo, kojim će upravljati robot, spoji pneumatskom cevi s ovim brodom..."

Bejli se namršti: "Pneumatskom cevi?"

"Da. To je uobičajen postupak kojim se često koristimo van orbite da bi se osoblje i materijal preneli s jednog broda na drugi, a da se pritom izbegne posebna oprema neophodna u bezvazdušnom prostoru. Izgleda da nisi upoznat s tom tehnikom?"

"Nisam", priznade Bejli, "ali postupak mi je jasan."

"Naravno, pomalo je komplikovano spojiti pomoću pneumatske cevi međuzvezdani brod i terensko vozilo, ali ja sam to ipak zahtevao. Srećom, zadatak koji je tebi i meni poveren ima prednost najvišeg ranga, pa se nepravilike brzo izgladuju."

"Zar si i ti određen za slučaj ovog ubistva?"

"Nisu te o tome obavestili? Žao mi je što ti nisam odmah rekao." Naravno, nije bilo ni traga žaljenja na robotovom savršenom licu: "Prvi koji te je predložio kao pogodnog islednika u ovom slučaju bio je doktor Han Fastolf. S njim si se upoznao na Zemlji prilikom naše prve saradnje. Nadam se da ga nisi zaboravio. Predložio te je uz uslov da ja ponovo saradujem s tobom."

Bejliju nestade smeška. Doktor Fastolf je bio s Aurore, najmoćnijeg od Spoljnjih svetova. Sigurno je uslov koji postavlja Svemirac s Aurore mnogo značio.

"Nije pametno menjati tim koji dobija?" upita Bejli. Prva oduševljenost zbog Denilove pojave počela lagano da blede i Bejli ponovo oseti mučninu.

"Ne bih mogao da kažem da mu je baš to bilo na umu, partneru

Elija. Prema prirodi naloga koji mi je dao, izgleda da je hteo da ti dodeli nekoga ko ima iskustva sa Zemljom, dakle, nekoga ko može da predvidi posledice neobičnog ponašanja Zemljanina."

"Neobičnog ponašanja?" Bejli je negodovao. Bio je uvređen. Nije trpeo da se taj pojam dovodi u vezu s njim.

"Zato sam, na primer, i tražio pneumatičnu cev. Svestan sam da, pošto si odrastao u Gradovima Zemlje, ne podnosiš otvoren prostor."

Možda ga je upravo izraz "neobično ponašanje" naveo da zada protivudarac ako ne želi da ga pobedi mašina ili da brzo promeni predmet razgovora. A možda ga je samo duga vežba sprečavala da bez prigovora prihvati suprotno stanovište.

Bejli naglo zapita: "Neki robot je imao zadatak da se brine o meni na brodu. Robot (ovde se nešto zlobe potkralo u naglasku) koji liči na robota. Poznaješ li ga?"

"Govorio sam s njim pre no što sam ušao."

"Kakva mu je oznaka? Kako mogu da ga pozovem?"

"On je RX-2475. Na Solariji je običaj da se kao oznake za robote upotrebljavaju serijski brojevi." Denilove mirne oči pronađoše kontrolnu tablu kraj vrata. "Ovo dugme će ga dozvati."

Bejli je pratio njegov pogled. Pošto je dugme koje je Denil pokazivao bilo obeleženo sa RX, istovetnost je bila van svake sumnje.

Bejli pritisnu dugme. Ne prođe ni minut, a pojavi se robot koji je izgledao kao robot.

Bejli ga upita:

"Ti si RX-2475?"

"Tako je, gospodine."

"Rekao si mi da će neko doći da me izvede iz broda. Da li si na

njega mislio?" Bejli pokaže na Denila.

Oči dvaju robota se sretoše. RX-2475 reče:

"Njegove isprave ukazuju da je on taj koji treba da se sretne s vama."

"Da li ti je, sem onog što stoji u ispravi, ranije bilo još nešto rečeno u vezi s njim? Da li ti je bio opisan?"

"Nije, gospodine, ali mi je ipak rečeno njegov ime."

"Ko ti ga je saopštio?"

"Komandant broda, gospodine."

"Je li komandant Solarijanac?"

"Jeste, gospodine."

Bejli ovlaži usne. Sledeće pitanje bilo je odlučujuće.

"Koje ti je ime saopšteno?"

"Denil Olivav, gospodine."

"Dobro, momče, možeš da ideš."

Robot RX-2475 se nakloni i iziđe.

Bejli se okrenu prema svom saradniku i zamišljeno reče:

"Denile, nisi mi rekao celu istinu."

"U kom smislu, partneru Elija?" upita Denil.

"Dok sam ranije s tobom razgovarao, prisetio sam se jedne čudne pojedinosti. RX-2475 mi je rekao da ću imati pratnju, pomenuo je da će neki čovek doći po mene. Vrlo dobro se sećam."

Denil je ćutke slušao.

Bejli nastavi: "Pomislio sam da je robot možda načinio grešku. Pomislio sam, takođe, da je neki čovek bio određen da me prati, a da je kasnije zamenjen tobom, o čemu RX-2475 nije bio obavešten. Dati su mu podaci iz tvoje isprave, kao i tvoje ime, zar ne, Denile?"

"Zaista, nije mu dato moje potpuno ime", složio se Denil.

"Tvoje ime nije Denil Olivav, već R. Denil Olivav, zar ne? Ili, neskraćeno: Robot Denil Olivav."

"Tačno, partneru Elija."

"Iz svega toga proizlazi da RX-2475 nije nikad bio obavešten da si ti robot. Dopustili su da te smatra čovekom. S tvojom čovekolikom spoljašnošću ta je varka bila moguća."

"Nemam ništa protiv tvog načina zaključivanja."

"Onda, nastavimo."

Bejli je osetio klicu neke vrste divljeg veselja. Nalazio se na tragu nečega. Nije to bilo bogzna šta, ali je u pitanju bio način traganja koji mu je dobro polazio za rukom. U tom smislu njegova sposobnost bila je tolika da se isplatilo pozvati ga preko pola svemira. Nastavio je: "Zanimalo bi me zašto bi neko hteo da prevari jednog bednog robota? Bio ti robot ili čovek, za njega se ništa ne menja. U oba slučaja mora da sluša naloge. Iz toga se, međutim, može zaključiti da ni komandant broda koji je obavestio robota, kao ni činovnik Solarije koji je obavestio komandanta, nisu znali da ti nisi čovek. Kao što sam rekao, to je moguće zaključiti, ali možda to nije jedini zaključak, zar ne?"

"Mislim da jeste."

"U redu. Dobro sam pogodio. Šta ide dalje: doktor Han Fastolf, predlažući tebe za mog saradnika, dopušta da te Solarijanci smatraju čovekom. Nije li to opasno? Solarijanci će pobesneti ako doznaju. Zašto je to učinjeno?"

Čovekoliki robot odgovori: "Meni je objašnjeno, partneru Elija, da će tvoj položaj u očima Solarijanaca biti viši ako saraduješ sa Svemircem, a niži ako saraduješ sa robotom. Budući da sam poznavao

tvoje navike, zbog čega su me i poslali tebi, držalo se pametnim da me Solarijanci smatraju ljudskim bićem. Nije bilo potrebno dovoditi ih u zabludu s podacima o meni kao čoveku."

Bejli nije u to verovao. Činilo mu se da je taj način pronicljivog zaključivanja svojstven samo Zemljanima, a ne i Svemircima, pa makar bili obrazovani kao doktor Fastolf.

Razmatrajući jednu drugu mogućnost, Bejli zapita: "Da li se Solarija posebno ističe proizvodnjom robota?"

"Drago mi je", odgovori Denil, "što si upoznat s problemima unutrašnje ekonomije Solarije."

"Ne znam ništa o tome", reče Bejli. "U stanju sam da pravilno izgovorim reč 'Solarija' i time se moje znanje potpuno iscrpljuje."

"Onda zaista ne znam, partneru Elija, šta te je navelo na to veoma umesno pitanje. Pogodio si srž stvari. Prema podacima koji su smešteni u meni, od svih pedeset Spoljnjih svetova Solarija je daleko najpoznatija po raznovrsnosti i savršenosti robotskih modela koje proizvodi. Specijalizovani modeli izvoze se odavde u sve Spoljnje svetove."

Bejli klimnu u zloradom zadovoljstvu. Naravno Denil nije shvatio intuitivni mentalni skok koji se koristi ljudskom slabošću kao polaznom tačkom, a Bejlja ništa nije primoravalo da objašnjava svoja zaključivanja. Ako je specijalnost Solarije u proizvodnji robota svemirskih razmera, onda su dr Han Fastolf i njegovi drugovi imali sasvim lične i sasvim ljudske razloge da se istaknu sopstvenim idealnim robotom. Dakle, nisu bili posredi sigurnost i osećanja Zemljana, kao što ga je Denil uveravao.

Time što su uspeali da dovedu u zabludu stručnjake za robotiku sa

Solarije, proturivši im robota sopstvene proizvodnje kao živo ljudsko biće, žitelji Aurore dokazivali su svoju nadmoć.

Bejli se sada mnogo bolje osećao. Čudnovato je da su sve njegove misli i intelektualne snage koje je mogao sabrati zatajile dok je pokušavao da se oslobodi panike, a da je u tome odjednom uspela samo jedna pohvala njegovoj taštini.

Tome je pripomoglo i saznanje da su i Svemirci tašti.

Mislio je: Gle, svi imamo ljudske slabosti, čak i stanovnici svemira.

Glasno, i gotovo drsko, on upita: "Koliko ćemo još čekati terensko vozilo? Ja sam spreman!"

Kako se moglo primetiti, pneumatska cev nije bila najpogodnija za sadašnju upotrebu. Čovek i čovekoliki robot izišli su iz broda uspravni i kretali se kroz gipku mrežu koja se ugibala i savijala pod njihovom težinom. U vakuumu, zamišljao je Bejli nejasno, čovek koji se bez težine premešta iz broda u brod može sasvim jednostavno preleteti kroz ovu cev, pod uslovom da dobije početnu brzinu.

Prema drugom kraju cev se prilično sužavala. Tu se mrežasto tkivo cevi nabiralo kao da ga je stiskala neka velika ruka. Noseći električnu ručnu svetiljku, Denil se spustio na ruke i kolena, a to učini i Bejli. Poslednjih desetak metara prevalili su četvoronoške, stupivši najzad u nešto što je očigledno bilo terensko vozilo.

Denil zatvori vrata kroz koja su ušli, a zatim pažljivo spusti kapke. Sledio je težak, škripav zvuk, koji je verovatno proizvelo odmicanje pneumatske cevi.

Bejli se radoznalo osvrnu. Ničeg neobičnog u vezi s vozilom. Bila su dva sedišta, jedno za drugim, a na svakom je moglo da sedi po troje.

Na krajevima oba sedišta nalazila su se vrata. Svetlucave površine, inače prozori, bile su tamne i neprozirne, očigledno posledica prilagođenog smera svetlosnih zraka. Bejliju to nije bilo novo.

Unutrašnjost vozila bila je osvetljena s krova pomoću dva okrugla, žuta izvora svetlosti. Kratko rečeno, jedino što je Bejli smatrao neobičnim bila je činjenica da se slušalica nalazila u pregradi ispred čeonog sedišta i, naravno, što kontrolna tabla nije bila vidljiva.

"Pretpostavljam da je vozač s druge strane pregrade", reče upitno Bejli.

Denil odgovori: "Baš tako, partneru Ejlija. Naloge možemo davati na ovaj način..." On se lagano naže napred, lupnu u klip priključka i crvena lampica zasvetluca. Tada će polako: "Možete da krenete, spremni smo." Začu se nejasan fijuk koji ubrzo nestade. Sledio je vrlo lak, sasvim kratkotrajan pritisak na naslon sedišta, a zatim se sve smiri.

Bejli upita začuđen: "Da li se krećemo?"

Denil odgovori: "Da. Vozilo nema točkove, već klizi u dinamomagnetnom polju sila. Izuzev pri ubrzanju i usporavanju, ništa nećeš osetiti."

"A pri skretanju?"

"Vozilo se automatski naginje i tako ispravlja položaj na okuci. Osovina vozila ostaje u istom smeru, bilo da se spuštamo ili uspinjemo."

"Verovatno je kontaktna tabla veoma komplikovana?"

"Vožnja je potuno automatizovana. Vozač je robot."

Bejli odahnu. Sada je znao gotovo sve što se odnosilo na terensko vozilo. "Koliko će trajati vožnja?" upita.

"Otprilike jedan sat. Vazdušnim putem bilo bi brže, ali ja pazim da ostaneš u zatvorenom prostoru. Modeli aviona koji se upotrebljavaju na Solariji ne mogu se tako potpuno zatvoriti kao vozilo u kome smo sada."

Bejliju je smetala "pažnja" njegovog saradnika. Osećao se kao malo dete o kome dadilja vodi brigu. Gotovo isto toliko smetale su mu i Denilove misli. Čudno! Do krajnosti formalan sastav Denilovih rečenica vrlo lako je otkrivao robotsku prirodu tog bića.

Neko vreme radoznalo je zurio u R. Denila Olivava. Robot je gledao pravo ispred sebe. Bio je nepokretan i nesvestan Bejlijevog pomnog pogleda.

Denilov epiderm beše savršen. Svaka njegova vlas, svaka dlačica na telu bili su ljupko i prirodno izvedeni i namešteni. Pokret mišića pod kožom bio je do najvećeg mogućeg stepena stvaran. Pa ipak, Bejli je iz ličnog iskustva znao da se njegove noge i grudni koš otvaraju duž nevidljivih šavova, tako da se mogu vršiti popravke. Znao je da se ispod prave kože nalazi silikon i metal. Znao je da je pod lobanjom pozitronski mozak, izvanredno sposoban za primanje i davanje podataka, ali ipak samo pozitronski. Znao je da su Denilove "misli" samo kratki pozitronski impulsi koji teku duž strogo određenih i unapred predviđenih puteva, onako kako ih je načinio proizvođač.

Ali gde su znaci koji će suštinu Denilovog bića otkriti oku stručnjaka koji nema neko predznanje. Možda beznačajna neprirodnost Denilovog načina govora? Možda hladnoća i neuzbudljivost, tako vidljivi na njemu? Možda nepogrešivost njegove ljudskosti?

Samo je gubio vreme razmišljajući o tome. "Nastavimo, Denile. Pretpostavljam da si bio snabdeven podacima o Solariji pre no što si

poslat ovamo."

"Jesam, partneru Elija."

"Dobro. To je više nego što je za mene samog učinjeno. Kolika je Solarija?"

"Njen prečnik iznosi devet i po hiljada milja. Zauzima spoljnji položaj u grupi od tri planete i jedina je naseljena. Klima i atmosfera na njoj približno odgovaraju uslovima na Zemlji. Procenat plodne zemlje je veći, a količina korisnih minerala manja, ali, naravno, s njima se štedljivije postupa. Planeta se sama izdržava. Izvoz robota omogućava Solariji visok životni standard."

"Kakva je naseljenost?" upita Bejli.

"Dvadeset hiljada stanovnika, partneru Elija."

Bejli to prihvati za trenutak, a onda će blago:

"Misliš dvadeset miliona, zar ne?"

Njegovo mršavo poznavanje Spoljnjih svetova govorilo mu je da se naseljenost vasijskih tela računa u milionima, mada je znao da su ti svetovi, po zemaljskim merilima, slabo naseljeni.

"Dvadeset hiljada stanovnika, partneru Bejli", ponovi robot.

"Hoćeš da kažeš da je planeta tek nedavno naseljena?"

"Nikako. Već je dva veka nezavisna, a naseljena je vek ili nešto više od toga. Broj stanovnika je unapred proračunat. Dvadeset hiljada sami Solarijanci smatraju najpogodnijim brojem."

"Koji deo planete su naselili?"

"Sve plodnije delove."

"Koliko je to u kvadratnim miljama?"

"Trideset miliona kvadratnih milja, uključujući i okolna područja."

"Za dvadeset hiljada stanovnika?"

"Tu je i dvadeset miliona radnih pozitronskih robota, partneru Elija."

"Neverovatno! Pa to je... to je... deset hiljada robota na svakog čoveka."

"U Spoljnjim svetovima to predstavlja daleko najpovoljniji odnos, partneru Elija. Na sledećoj po redu planeti, na Aurori, odnos je pedeset prema jedan."

"Čemu im služe ti roboti? Šta će im sva hrana koju roboti mogu proizvesti?"

"Hrana je manja stavka u odnosu na drugo. Rudnici su značajniji, a energetika još važnija."

Pri pomisli na sve te robote Bejli oseti slabu vrtoglavicu. Dvadeset miliona robota? Tako mnogo za tako malo ljudi. Mora da polja vrve od robota. Radoznalac koji dolazi spolja mogao bi Solariju smatrati svetom robota. Među njima ne bi ni primetio postojanje čoveka.

Odjednom je poželeo da vidi. Setio se razgovora s Minimom o predviđanjima sociologa vezanim za opasnosti koje prete Zemlji. Činilo se to veoma daleko, gotovo nestvarno, ali se ipak sećao. Opasnosti u kojima je i sam bio, kao i nepravilike koje je doživeo otkako je napustio Zemlju potamnele su, ali nisu sasvim izbrisale uspomenu na Minimov glas koji je hladno i potanko najavljivao strahote.

Bejli je suviše dugo vršio svoju dužnost da bi dopustio da bilo šta osujeti njegovu ulogu, pa čak i nesavladivost otvorenog prostora. Podaci prikupljeni iz izjava Svemiraca, kao i podaci od svemirskih robota datih u tom smislu, bili su već dostupni sociolozima na Zemlji. Ono što je nedostajalo bila su neposredna opažanja, a njegov je posao bio da ih prikuplja, ma koliko neugodno to bilo.

Bejli stade da proučava krov vozila. "Da li su sva kola oklopna, Denile?"

"Oprosti, partneru Elija, ne razumem pitanje?"

"Da li krov može da se pomeri? Da li mogu da se otvore prema... nebu?"

"Mogu."

"Onda, daj nalog, Denile. Hteo bih da malo razgledam okolinu."

"Žao mi je, ali to ne mogu dopustiti", ozbiljno odgovori robot.

Bejli se iznenadi: "Pazi, R. Denile (naglasio je "R"), ponoviću drugačije. Naređujem ti da spustiš krov."

U pitanju je bio robot, svejedno da li čovekoliki ili ne. Robot mora da sluša naređenja.

Ali Denil se nije micao. Umesto toga, on reče: "Moram te podsetiti da je moja prva briga da ne dopustim da budeš povređen. Jasno mi je, prema podacima koje sam primio, kao i iz ličnog iskustva, da bi teško podneo otvoreni, prazan prostor. Prema tome, ne mogu dopustiti da se izložiš opasnosti."

Bejli je mogao osetiti kako tamni od navale krvi, ali je istovremeno bio svestan potpune nekorisnosti svoje ljutnje. Denil je samo robot, a Bejli je dobro znao prvi zakon robotike.

Glasio je: Robot ne sme povrediti ljudsko biće, niti, uzdržavanjem od delanja, dopustiti da ljudsko biće bude povređeno.

Sve ostalo u robotovom pozitronskom mozgu - bilo kog robota, sa bilo kog sveta Galaksije - mora se pokoriti tom prvom načelu. Naravno, robot mora slušati naloge, ali uz prethodno ispunjavanje jedne veće, sveobuhvatne odrebe. Izvršavati naređenje je drugi zakon robotike: Robot mora ispunjavati sve naloge ljudskog bića, osim ako su u

suprotnosti s prvim zakonom robotike.

Bejli prisili sebe da govori tiho i razumno.

"Mislim, Denile, da mogu izdržati kraće vreme."

"Ja ne mislim tako, partneru Elija."

"Dopusti da ja sam prosudim o tome, Denile."

"Ako je to nalog, partneru Elija, ja ga ne razumem."

Bejli se zavalio u meko postavljeno sedište. Naravno, robot je izvan domašaja svake prinude. Denilova snaga, potpuno iskorišćena, sto puta je jača od snage mesa i krvi. On je u stanju da potpuno onemogući Bejliju, a da ga pritom ne povredi.

Bejli je bio naoružan. Mogao je u Denila upraviti revolver, ali to bi mu možda samo na trenutak pružilo osećaj moći, a zatim bi se sve zajedno završilo punim razočarenjem. Pretnja razaranjem bila je nekorisna u odnosu na robota. Samozaštita je bila tek treći zakon.

Glasio je: Robot mora preduzeti sve da zaštiti samog sebe, osim ako to nije u suprotnosti sa prvim ili drugim zakonom.

Denilu ne bi smetalo da bude uništen ukoliko bi time sprečio da prvi zakon bude prekršten, a Bejli nije hteo da uništi Denila. To ni u kom slučaju nije hteo.

Ali želja da vidi prostor izvan vozila ostala je i dalje. Ta ga je želja potpuno obuzela. Nije mu se sviđalo da i dalje trpi odnos dadilja-dete.

Za trenutak je pomislio da uperi revolver u sopstvenu slepoočnicu: otvori kola ili ću se ubiti. To bi značilo suprotstaviti primeni prvog zakona veću i neposredniju opasnost.

Međutim, znao je da to ne može uraditi. Isuviše je nedostojno. Nije voleo sliku koju mu je misao dočarala.

Progovorio je umorno: "Da li bi hteo da pitaš vozača koliko nam

još, u miljama, preostaje do cilja?"

"Naravno, partneru Elija."

Denil se naže i pritisnu klipni priključak, ali dok je još bio u pokretu, Bejli se takođe naže i poviče: "Vozaču, spusti krov vozila!"

Ruka čoveka brzo se pokrenula i zatvorila priključak, a zatim je ta ista ruka čuvala osvojen položaj.

Blago drhteći, Bejli je netremice gledao u Denila.

Za trenutak, Denil ostade nepomičan, kao da je njegov pozitronski mozak izgubio ravnotežu, u nastojanju da se prilagodi novonastaloj situaciji. Ali to brzo prestade i robotova ruka se pomeri.

Bejli je to predvideo. Denil će odmaknuti ruku čoveka sa priključka (nežno, da je ne povredi), uspostaviće ponovo vezu sa vozačem, a zatim poništiti nalog.

"Nećeš uspeti da odmakneš moju ruku, a da me ne povrediš. Upozoravam te. Verovatno ćeš biti prisiljen da mi slomiš prst."

Nije bilo baš tako. Bejli je to znao. Pa ipak se Denilov pokret zaustavi. Jedna povreda naspram druge. Pozitronski mozak morao je da odmeri sve mogućnosti i uporedi ih sa mogućim ishodom. To je značilo nešto malo više oklevanja.

"Prekasno", reče Bejli.

Dobio je trku. Krov je već klizio unazad i sklapao se. Tvrdo, belo, svetlo sunce Solarije prodiralo je nesmetano.

Trenutni nastup užasa primora ga da zatvori oči, ali on se savlada. Posmatrao je ogromnu poplavu plavetnila i zelenila. Na licu je osećao nesputano strujanje vazduha, ali ništa nije mogao razaznati. Nešto pokretno prostruja pored vozila. Mogao je to biti robot, ili neka životinja, ili možda neka neživa stvar zahvaćena naletom vazduha. Ne,

nije znao šta je to bilo. Vozilo se isuviše brzo kretalo.

Plavo, zeleno, šum, vazduh, kretanje i, iznad svega, bela svetlost iz lopte na nebu udarala je dole žestoko, nezaustavljivo, preteći...

Samo je na jedan brz, ukraden trenutak, podigao glavu i pogledao pravo u sunce Solarije. Ugledao ga je nezaštićen mutnim staklom sunčanih vrata najvišeg sprata Grada. Bilo je to golo sunce.

U istom trenutku osetio je da ga Denilova ruka drži za rame i pritiska nadole. Bio je to tvrdoglav, nestvaran trenutak, u kome su mu misli vrvele glavom. On mora videti sve što se da videti, a Denil je tu da ga u tome spreči.

Istina, robot ne sme primeniti silu protiv čoveka. To je iznad svega i pre svega. Denil ga ne sme sprečiti silom, ali je ipak osećao da ga robotova ruka povlači nadole.

Bejli podiže ruku da bi se oslobodio robota i tada izgubi svest.

3. IME ŽRTVE

Bejli je ponovo bio zaštićen od spoljnje svetlosti. Pred njim se micalo Denilovo lice i titrale tamne mrlje koje su, kad bi zatrepao, postale crvene.

"Šta se dogodilo?" zapita Bejli.

"Žao mi je", reče Denil, "što si i pored mog prisustva pretrpeo bol. Direktni sunčevi zraci oštećuju ljudsko oko, a ja verujem da oštećenje neće dugo trajati, jer si samo kratko bio izložen. Kad si pogledao gore, bio sam primoran da te povučem, pa si izgubio svest."

Bejli se namršti. Tako je ostalo otvoreno pitanje da li se onesvestio od uzbuđenja (ili straha?), ili je pao od udarca. Opipao je vilicu i

lobanju i ustanovio da je sve u redu. Uzdržao se od direktnog pitanja, kao da je više voleo da ne sazna istinu.

"Nije bilo tako loše", reče.

"Po tome kako je delovalo na tebe, partneru Elija, moram zaključiti da ti je bilo neprijatno."

"Ni najmanje", ospori Bejli čvrsto. Tamne mrlje pred njegovim očima već su bledele i smirivale se. "Žao mi je samo što sam tako malo video. Suviše brzo smo vozili. Nismo li prošli pored nekog robota?"

"Mimoišli smo ih više. Sada prolazimo kroz Kimbaldovo gazdinstvo, koje je zasađeno voćkama."

"Moram još jednom pokušati", reče Bejli.

"U mom prisustvu nećeš", reče Denil. "U međuvremenu, učinio sam onako kako si hteo."

"Šta to?"

"Sećaš se, partneru Elija, da si naknadno dao nalog vozaču da spusti krov i da si pre toga zahtevao od mene da pitam vozača koliko smo milja, otprilike, udaljeni od cilja. Dakle, daleko smo još oko deset milja, a bićemo tamo za nekih šest minuta."

Bejli je poželeo da upita Denila da li je ljut zbog toga što ga je nadmudrio. Hteo je, ako ni zbog čega drugog, onda zato da vidi nemir na njegovom savršeno mirnom licu. Ali savladao se. Naravno, Denil će jednostavno poreći, bez gneva i bez nelagodnosti. On će, kao i uvek, nastaviti da mirno i svečano sedi, potpuno neosetljiv.

Bejli polako reče: "Svejedno, Denile, ti znaš da se moram priviknuti."

Robot je posmatrao svog saradnika-čoveka. "O čemu govoriš?"

upita ga.

"O... o... o otvorenom prostoru, zaboga! Nije li prostor sastavni deo ove planete?"

"Neće biti potrebno da izlaziš", odgovori Denil, a onda, kao da je predmet razgovora iscrpljen, pređe na drugo: "Usporavamo, partneru Elija. Mislim da smo stigli. Sada će biti potrebno da pričekaš dok se ne spoji druga pneumatska cev koja će voditi do zgrade u kojoj će biti naše sedište."

"Pneumatska cev je suvišna, Denile. Ako sam prisiljen da radim napolju, nema razloga da odlažem privikavanje."

"Neće biti potrebno da radiš napolju, partneru Elija."

Robot je hteo još nešto da kaže, ali ga Bejli ućutka pokretom koji ne trpi prigovor. Nije više bio voljan da podnosi Denilove utešne reči pune pažnje, a takođe ni njegova umirivanja i uveravanja da će sve biti dobro i da će se o njemu voditi potpuna briga. Ono što je stvarno želeo bilo je da stekne uverenje da će moći da brine sam o sebi, jer je jedino tako mogao izvršiti zadatak. Teško je moglo da se gleda i izdrži na otvorenom. Moglo se dogoditi da mu u presudnom trenutku ponestane snaga potrebna za savlađivanje otvorenog prostora. Cena koju bi u tom slučaju morao da plati bila je samopoštovanje i, verovatno, bezbednost Zemlje. Koliko je toga zavisilo od tako beznačajne stvari?

Smrknu se i na samu pomisao. Da, mora se pošto-poto suprotstaviti vazduhu, suncu i prostoru.

Elija Bejli se osećao kao stanovnik nekog Gradića, na primer Helsinkija, koji je došao u posetu Njujorku i pun straha prebrojava

njegove spratove. Pojam "zgrada" shvatao je kao stambenu jedinicu, ali ovo nije bilo ni nalik na to. Prolazio je bez prestanka kroz sobe duž kojih su tekli panoramski prizori, tako temeljno zasenjeni da se ni tračak nemirnog dana nije mogao prikristi. Kad god bi ušli u neku sobu, nečujno bi se palilo svetlo u skrivenim izvorima, a isto bi tako nečujno iščezlo kad bi izašli.

"Previše soba!" čudio se Bejli. "Previše! To je čitav Gradić."

"Izgleda da je tako", saglasi se Denil.

Zemljaninu je sve to izgledalo krajnje neobično. Zašto je bilo potrebno da se toliko Solarijanaca smesti tako blizu jedni drugima?

"Koliko će ih stanovati sa mnom?" upita.

Denil odgovori: "Ja, i, naravno, određen broj robota."

Bejli pomisli: trebalo je da kaže: "Izvestan broj drugih robota."

Još jednom je uočio kako Denil namerava da u potpunosti igra ulogu čoveka, pa čak i onda kada nema nikog osim Bejlija koji je tačno znao pravu istinu.

Ali ta misao se odjednom izgubi, a druga, jača, zauze njeno mesto.

Povikao je:

"Robota! A koliko ljudi?"

"Nijedan, partneru Elija."

Upravo su ušli u sobu koja je od poda do tavanice bila ispunjena mikroknjigama. Tri pričvršćena okulara, sa dvadeset četiri palca širokim projekcionim pločama, nalazili su se u pojedinim uglovima; u četvrtom uglu stajalo je platno za prikazivanje filmskih projekcija.

Bejli je sve to posmatrao s izrazom negodovanja.

"Da li su ostale izbacili odavde samo zato da bih mogao sam da lutam po ovom mauzoleju?" upita on.

"Ovo je predviđeno samo za tebe. Na Solariji je uobičajeno da svaka osoba poseduje ovakvu zgradu."

"Svi žive u ovakvim stambenim uslovima?"

"Svi."

"Čemu im služe sve ove sobe?"

"Uobičajeno je da se za svaku delatnost odredi posebna prostorija. Ovo je biblioteka. Postoji i dvorana za muziku, gimnastička dvorana, obedovaonica, kuhinja, mehanička radionica, razne sobe za popravku i ispitivanje robota, trpezarija, dve spavaće sobe..."

"Stani! Otkud ti to sve znaš?"

"To je deo obaveštajnih uzoraka koji su mi predati pre nego što sam pošao s Aurore", odgovori Denil glatko.

"Ali ko se brine za sve ovo?" Bejli opisa rukom širok krug.

"Postoji više kućnih robota. Oni su ti dodeljeni da se staraju o svemu što ti bude potrebno."

"Ali meni sve to nije potrebno", reče Bejli. Nešto ga je teralo da sedne i da se više ne pokrene. Izgubio je želju da dalje obilazi sobe.

"Ako tako želiš, partneru Elija, ne moramo se micati iz ove sobe. I o tome se unapred vodilo računa. Međutim, ipak je odlučeno da se podigne ova zgrada, jer je takav običaj na Solariji..."

"Podigne?!" prekide ga Bejli iznenadno. "Kažeš da je ova zgrada podignuta samo za mene? Čitava? Samo za mene?"

"Potpuno robotizovana ekonomija...", započe Denil.

Bejli ga ponovo prekide: "Da, znam šta ćeš mi reći! A šta će posle biti sa njom?"

"Mislim da će je razoriti."

Bejli stisnu usne. Naravno! Razoriti! Sagraditi ogromno zdanje

samo za upotrebu Zemljanina, a zatim razoriti sve što je dotakao. Dezinfikovati teren na kome je zdanje sagrađeno. Spaliti vazduh koji je udisao. Mogu Svemirci biti jaki, ali i oni pate od glupih strahovanja.

Izgledalo je da Denil čita njegove misli, ili da bar tumači izraze njegovog lica.

"Partneru Elija", reče on, "možda ti misliš da će uništiti kuću da izbegnu zarazu. Ako zaista tako misliš, savetujem ti da se zbog toga ne uznemiravaš. Strah od zaraze nije kod Svemiraca ni izdaleka tako veliki. Posredi je samo to što je za njih jednostavno da sagrađe kuću, a i razoriti je mogu uz veoma mali napor. Osim toga, partneru Elija, sam zakon brani da ova kuća ostane. Ona je sagrađena na gazdinstvu Hanisa Gruera, a na po jednom gazdinstvu može da bude samo jedna zgrada, ona koja služi vlasniku. Ova je sagrađena s posebnom dozvolom i za posebnu svrhu. Predviđeno je da u njoj stanujemo dok naš zadatak ne bude završen."

"Ko je Hanis Gruer?" upita Bejli.

"Šef solarijanske Uprave bezbednosti. Predviđeno je da razgovaramo s njim."

"Zaista? Kada ću već jednom početi da nešto saznajem, Denile? Ovde sam kao riba na suvom, a to mi se ne sviđa. Mogao bih se mirne savesti odmah vratiti na Zemlju. Mogao bih..."

Uvideo je da zapada u samosažaljenje, pa ućuta.

"Žao mi je što se uznemiravaš", reče Denil, koji ga nikad nije prekidao, već bi samo čekao priliku da se izjasni. "Izgleda da je moje znanje o Solariji potpunije od tvoga, ali moje znanje o samom ubistvu ograničeno je kao i tvoje. Gruer će nam reći ono što je potrebno da znamo. Tako je odredila vlada Solarije."

"Dobro, dakle, idemo do Gruera. Koliko nam treba do njega?" Bejli se trže pri pomisli na ponovno kretanje. Opet je osetio uobičajeni pritisak na grudni koš.

"Nije potrebno da idemo do njega, partneru Elija. Gruer će nas čekati u sobi za razgovore."

"Zar i takva soba postoji?" promrmlja Bejli suvo, a zatim pročisti glas: "Čekaće nas? Sada?"

"Verujem."

"Onda, hajdemo k njemu, Denile!"

Hanis Gruer bio je ćelav, u pravom smislu reči. Na njegovoj glavi nije bilo ni jednog jedinog čuperka kose. Bila je potpuno gola.

Bejli proguta pljuvačku i, iz čiste pristojnosti, pokuša da ne gleda u njegovu ćelu, ali mu to nije uspevalo. Na Zemlji se smatralo da su Svemirci onakvi kakvim su se sami prikazivali. Oni su bili gospodari Galaksije: visoki, bronzane puti i kose, snažni, hladni, lepi, plemeniti. Ukratko, bili su takvi kakav je bio R. Denil Olivav, ali s dodatkom ljudskog u sebi. Takvi su često bili oni stanovnici svemira koje su slali na Zemlju. Možda su takvi bili naročito birani.

Ali ovde se nalazio Svemirac koji je po svojoj spoljašnosti mogao biti i Zemljanin. Ćelavac. I njegov je nos bio takođe bezobličan. Ne naročito, u svakom slučaju, ali za stanovnike svemira značajna je i najmanja neskladnost.

Bejli reče: "Dobar dan, gospodine. Žao mi je što ste morali da nas čekate."

Uljudnosti nikad nije suviše. S tim će ljudima morati da radi.

Nešto ga je teralo da pređe preko sobe (baš smešno velike) i pruži

ruku u znak dobrodošlice, ali taj nagon nije bilo teško savladati. Solarijancu ne bi takva dobrodošlica prijala. Ruka prekrivena klicama sa Zemlje!

Daleko od Bejlja, koliko god je mogao, sedeo je Gruer - ozbiljno, s rukama koje su počivale u dugačkim rukavima i verovatno s filtrima u nozdrvama, mada Bejli nije mogao da ih vidi.

Njemu se čak činilo da je Gruer s negodovanjem pogledao Denila, kao da je hteo da kaže: čudan si mi ti (Svemirac) kad si tako blizu čoveka sa Zemlje.

To je jednostavno značilo da Gruer ne zna istinu. Bejli odjednom opazi da se Denil već odmakao od njega i postavio dalje nego obično.

Naravno, bio je preblizu, tako blizu da je Gruer mogao da posumnja. Denil je preduzimao sve (moguće) da ga smatraju čovekom.

"Nisam vas dugo čekao", odgovori Gruer. "Dobro došli, gospodo, na Solariju. Da li ste se dobro smestili?"

Gruerov glas je bio prijatan i prisan, ali njegove su se oči kradimice zadržavale na Denilu. Odlutale bi na trenutak, a zatim bi se ponovo uperile u njega.

"Da gospodine, dobro smo se smestili", odgovori Bejli. Pitao se, ne zahteva li to dobro ponašanje da Denil, kao "Svemirac", govori u ime obojice, ali tu misao odbaci s negodovanjem. Do đavola, njemu samom je poverena istraga, a Denil mu je tek naknadno pridodat. Uz takve uslove, Bejli nije smatrao potrebnim da svira drugu violinu u odnosu na stanovnika svemira. Takvo se pitanje uopšte ne postavlja kad je reč o robotu, pa makar to bio i robot kao što je Denil.

Ali niti je Denil pokušao da prednjači, niti je Gruer bio zbog toga

iznenađen ili ogorčen. Štaviše, on je Denila isključio i pažnju usredsredio na Bejlija.

"Detektive Bejli", reče Gruer, "znam da vam dosad nisu ništa rekli o zločinu zbog koga smo zatražili vaše usluge. Pretpostavljam da vas prilično zanima sve što je u vezi s tim." Gruer strese rukave, prekrsti ruke i spusti u krilo. "Ne biste li seli, gospodo?"

Učiniše tako, a Bejli reče: "Zaista smo radoznali." Primitio je da Gruerove ruke nisu zaštićene rukavicama.

Gruer nastavi: "Učinili smo to namerno, detektive Bejli. Nismo hteli da se unapred zamarate i da sa predubeđenjima pridete problemu. Vi ćete u najskorije vreme imati potpun izveštaj o svim okolnostima pod kojima je zločin počinjen. Imaćete i rezultate istrage koju smo sami sproveli. Bojim se, detektive Bejli, da će vam se taj izveštaj, sa stanovišta vašeg iskustva, činiti smešno nezrelim. Na Solariji nema policije."

"Uopšte nema?" upita Bejli.

Gruer se nasmeši i slegne ramenima: "Vidite, nema zločina. Naše je stanovništvo malobrojno i raštrkano. Za zločin se ne ukazuje prilika, i zbog toga nema potrebe za policijom."

"Shvatam, ali uprkos tome došlo je do zločina."

"Istina, ali to je prvo nasilje u dva veka naše istorije."

"Zaista, nesreća. Još gore je to što je posredi čovek čiji gubitak jedva možemo sebi dopustiti. Ta nam je žrtva najmanje odgovarala. Ubistvo je izvršeno pod naročito brutalnim okolnostima."

"Pretpostavljam da je ubica potpuno nepoznat?" upita Bejli. (Zašto bi, inače, taj zločin zaslužio da se poziva detektiv čak sa Zemlje?)

Gruer je izgledao veoma neraspoložen. Pogledavao je iskosa

Denila, koji je nepokretno sedeo. Bešumni mehanizam koji prima utiske! Bejli je znao da je Denil sposoban da, u bilo koje buduće vreme, ponovi razgovor koji je čuo, nezavisno od njegovog trajanja. On je bio mašina-podsetnik koja se kretala i govorila kao čovek.

Da li je to Gruer znao? Izvesno je bilo da je Denila posmatrao pomalo podozrivo.

"Ne, ne bih mogao da kažem da je ubica sasvim nepoznat", odgovori Gruer. "U stvari, postoji samo jedna osoba koja je to mogla da učini."

"Jeste li sigurni da pri tom ne mislite kako je samo jedna osoba imala razloga da to učini?" upita Bejli, vrlo oprezan kada su bili u pitanju konačni zaključci. Nije bio sklon misliocima iz fotelje, koji logičnim tokom otkrivaju izvesnost onde gde je umesna samo verovatnost.

Ali Gruer odmahnu ćelavom glavom. "Nije tako. Samo je jedna osoba praktično mogla to da učini. Svakom drugom bi to bilo nemoguće. Sasvim nemoguće."

"Sasvim?"

"Uveravam vas."

"U tom slučaju, nema problema."

"Naprotiv. Problem postoji. Jedina osoba koja dolazi u obzir nije počinila taj zločin."

"Znači da ga niko nije počinio", izgovori Bejli mirno.

"Pa, ipak je počinjen. Rikejn Delmar je mrtav."

I to je nešto, pomisli Bejli. Nešto sam ipak saznao. Sad znam ime žrtve.

Izvukao je beležnicu i svečano upisao podatak. Delimično je to

učinio zbog nastrane želje da pokaže kako je ipak nešto zapisao, pa makar to bila sitnica, a delimično zato da ne bi bilo suviše očigledno kako sedi do mašine podsetnika kojoj beleške nisu potrebne. Tada zapita:

"Kako se piše ime žrtve?"

Gruer mu objasni.

"Šta je bio po zanimanju?"

"Fetolog."

Bejli zapisa kao što je izgovoreno i promeni temu razgovora: "A sada, zanimalo bi me ko je u stanju da mi iz neposrednog iskustva ispriča sve što je u vezi sa ubistvom. Iz prve ruke ili najbliže tome, ako je moguće."

Gruerov smešak bio je težak. Njegove su oči ponovo dotakle Denila, a zatim odlutale dalje.

"Njegova žena", odgovori.

"Njegova žena?"

"Da, zove se Gladija", Gruer je izgovorio svaki slog zasebno, a drugi je naglasio.

"Imaju li dece?" Bejli je zurio u beležnicu. Pošto odgovor nije dolazio, on podiže pogled: "Imaju li dece?" ponovi.

Gruerova usta se nabraše kao da je okusio nešto kiselo. Izgledao je bolestan. Najzad odgovori: "Ne bih znao da vam kažem."

"Kako?" začudi de Bejli.

Gruer žurno dodade: "U svakom slučaju, mislim da je bolje da početak rada odložite do sutra. Znam, gospodine Bejli, da vam je putovanje bilo naporno, da ste umorni, a verovatno i gladni."

Bejli je upravo bio spreman da odgovori odrečno, ali u tom

trenutku pomisao na jelo bila mu je izvanredno privlačna.

"Da li biste hteli da jedete sa nama?" upita, i ne pomišljajući da bi Gruer, kao Svemirac, mogao na to pristati (mada je ovaj već počeo da ga oslovljava sa "gospodine Bejli", umesto sa "detektive Bejli", što je ipak nešto značilo).

Kao što je i očekivao, Gruer je odbio: "Posao mi ne dopušta da prihvatim. Moram da idem. Žao mi je."

Bejli ustade. Pristojnost je zahtevala da otprati Gruera do izlaza. Ali u prvom redu, nije hteo da otvori vrata i izlaže se nezaštićenom prostoru, a, pored toga, nije uopšte bio siguran gde se vrata nalaze. Stajao je u neizvesnosti.

Gruer se nasmeši i nakloni. On reče: "Videćemo se ponovo. Ukoliko biste hteli da razgovarate sa mnom, vaši roboti znaju šifru." I nestade ga.

Bejli glasno uzviknu.

Jednostavno, ni Gruera, ni stolice na kojoj je sedeo nije više bilo. Zid koji se nalazio iza Gruera, kao i pod po kome je gazio, iščezli su u tren oka.

Denil polako objasni: "Nijednog trenutka on nije bio ovde lično. To je bila trodimenziona slika. Mislio sam da znaš o tome. Takve uređaje imate i vi na Zemlji."

"Ne baš takve", promrmlja Bejli.

Trodimenziona, prenesena slika na Zemlji ugrađena je u kockastom polju sile i svetluca na pozadini. Sama slika donekle treperi. Niko je na Zemlji ne bi mogao zameniti za stvarnost. Ovde...

Nikakvo čudo što Gruer nije nosio rukavice. Iz istog razloga nije bio potreban ni filter u nozdrvama.

"Da li bi sada hteo da jedeš, partneru Elija?" upita Denil.

Ručak je predstavljao neočekivano teško iskušenje. Pojavili su se roboti. Jedan je postavio sto, drugi je doneo jelo.

"Koliko ih ima u zgradi, Denile?" upita Bejli.

"Oko pedeset, partneru Elija."

"Hoće li ovi stajati ovde dok jedemo?"

(Jedan od robota stajao je u uglu. Njegove sjajne, svetlucave oči behu usmerene prema Bejlju.)

"Tako je uobičajeno", odgovori Denil. "Uvek jedan mora biti prisutan, u slučaju nužde. Ako ti to ne odgovara, dovoljno je da mu narediš da ode."

Bejli reče, slegnuvši ramenima: "Neka ostane."

U običnim uslovima Bejli bi hranu ocenio kao izvanredno ukusnu, ali ovde je mehanički gutao, hladno i uvežbano kao Denil, što je uz put primetio. Razlika je bila samo u tome što će drugi kasnije iz fluorokarbonske kesice isprazniti sve što je u nju smestio "jedući" da bi u svemu predstavljao čoveka.

"Da li je napolju noć?" upita Bejli.

"Da", odgovori Denil.

Bejli je smrknuto posmatrao svoj krevet. Bio je prevelik. I spavaonica je bila suviše prostrana. Nije bilo pokrivača pod kojim bi se ukopao. Sami čaršavi nisu bili dovoljni da se čovek ogradi od okoline.

Sve je bilo nepodnošljivo! Već je savladao tuširanje u kabini do spavaonice. Uređaj u kupatilu bio je u izvesnom smislu vrhunski raskošan, ali mu je ipak išao na živce jer je, na neki način, delovao nezdravo.

"Kako se gasi svetlo?" upita naglo. Uzglavlje kreveta obasjavalo je blago osvetljenje, možda zato da neposredno pre sna olakša projektovanje knjiga, ali Bejlju nije bilo stalo do toga.

"Ako se odmah odlučiš da spavaš, ugasiće se čim legneš."

"Na to paze roboti, zar ne?"

"To je njihov posao."

"Šta li sve Solarijanci nisu za sebe izmislili!" promrmlja Bejli.

"Čudim se sada što mi neko od robota nije prao leđa dok sam se kupao."

Denil primeti, bez imalo šale: "Da si tražio, jedan od njih bi to uradio. Što se tiče Solarijanaca, oni su izmislili sve što im treba. Roboti ne vrše svoju dužnost ako im se ne naredi, izuzev ako je to nužno za dobrobit čoveka."

"Dobro, Denile, laku noć!"

"Biću u susednoj sobi, partneru Elija. Ako ti noću, u bilo koje vreme, nešto zatreba..."

"Znam, znam. Roboti su tu."

"Na noćnom ormariću nalazi se dugme. Dovoljno je da takneš. I ja ću odmah doći."

San je izneverio Bejlja. I dalje ga je progonila slika zgrade u kojoj se nalazio. Opasno je lebdeo po spoljnoj ivici sveta, a odmah s druge strane pretila mu je jeza praznine.

Na Zemlji se njegov stan - zaštićen, udoban, topao i naseljen stan - ugnezdio među mnogim drugim. Mnoštvo spratova i hiljade ljudi između njega i ivice Zemlje.

Čak je i na Zemlji bilo ljudi u najvišim slojevima, težio se Bejli. Istina, stanovali su sasvim blizu samog spoljnog prostora, ali su zbog

toga plaćali vrlo malu stanarinu.

Zatim je mislio na Džesi koja se nalazila hiljade svetlosnih godina daleko.

Nepodnošljivo je čeznuo da istog časa ustane, obuče se i pođe k njoj. Misli su mu bile sve nejasnije. Kad bi se bar našao nekakav rov, zgodan, siguran rov koji probija put kroz sigurni, tvrdi kamen i metal, sa Solarije sve do Zemlje, tada bi hodao, hodao i hodao...

Išao bi prema Zemlji, prema Džesi, prema udobnosti, prema bezbednosti.

Bezbednosti.

Bejli otvori oči. Ruke su mu bile ukočene. Podiže se na laktove, jedva svestan da to radi.

Bezbednost! Onaj Hans Gruer je šef Uprave bezbednosti na Solariji. Šta će ovde "bezbednost"? Ako to znači ono isto što i na Zemlji, a drugačije ne može biti, tada je Gruer odgovoran za zaštitu Solarije od napada spolja i pobune iznutra.

Zašto se on nije zainteresovao za slučaj ubistva? Da li zbog toga što na Solariji nije bilo policije, pa je Uprava bezbednosti bila najbliža po nadležnosti?

Izgledalo je da Gruer nema neprilika s Bejljem, ali šta su značili oni česti pogledi krišom upućeni prema Denilu?

Da možda Gruel ne sumnja u Denilove namere? Sam Bejli je dobio nalog da dobro otvori oči, a lako je moguće da je i Denil primio sličnu pouku.

Prirodno je da Gruer sumnja u mogućnost špijunaže. Nužno je u njegovom poslu da sumnja kad god je u pitanju takva verovatnost. U tom slučaju ne mora se mnogo bojati Bejlja, Zemljanina, predstavnika

najbeznačajnijeg sveta Galaksije. Ali Denil je poticao s Aurore, najstarije, najveće i najmoćnije planete Spoljnjih svetova. Gruer, sećao se Bejli, nije se obratio Denilu ni jednom jedinom rečju.

Posmatrano s tog gledišta, postavlja se pitanje zašto Denil tako uporno izigrava čoveka? Dotadašnje tumačenje, koje je Bejli izgradio za sebe, to jest da je u pitanju samoljublje Denilovih tvoraca s Aurore, izgledalo je sada otrcano. Denilova gluma je imala mnogo ozbiljniji povod.

Kao ljudsko biće, Denil može očekivati da uživa diplomatsku nepovredivost, kao i izvesno pravo na uglađenost i ljubazno ophođenje, što kao robot ne bi imao. Ali zašto Aurora nije poslala čoveka? Zašto je trebalo da tom varkom sve stavljaju na kocku? Odgovor se Bejliju odmah nametnuo sam po sebi. Čoveku s Aurore, pravom Svemircu, bilo bi odvratno blisko druženje sa Zemljaninom, odnosno, on ne bi dugo izdržao u njegovom društvu.

Ali ako je tako, zašto je Solarija jedno obično ubistvo smatrala tako važnim da dopusti pristup na svoju planetu jednom Zemljaninu i jednom stanovniku Aurore?

Bejli se našao u ćorsokaku.

Bio je vezan za Solariju nužnošću svog zadatka i opasnošću koja je pretila Zemlji. Bio je priklješten okolnostima koje je jedva podnosio. Pritiskala ga je odgovornost koju nije smeo da izneveri i svemirski sukob čiju prirodu nije mogao da shvati.

4. SUSRET SA ŽENOM

Najzad je ipak zaspao. Nije se sećao trenutka kada je prešao u san. Neko vreme njegove misli bile su još hirovitije, a tada je krilo kreveta zasijalo i tavanica se prelila hladnim odsjajem dana. Pogledao je na sat. Proteklo je više časova. Roboti-domaćice odlučili su da treba da ustane i već su delovali u tom smislu.

Pitao se da li se Denil probudio, ali odmah uvide besmislenost takvog pitanja. Denil nije uopšte mogao da spava. U pitanju je bilo samo to da li je odglumio spavanje kao deo svoje uloge. Da li se bio svukao i obukao noćnu košulju?

Kao po narudžbini, pojavi se Denil. "Dobro jutro, partneru Elija", reče on.

Robot je bio potpuno obučen, savršeno odmornog izgleda. On upita: "Da li si dobro spavao?"

"Jesam", odgovori Bejli suvo, "a ti?"

Ustao je iz kreveta i oteturao se u kupatilo da se obrije i obavi sve ostalo što spada u jutarnji obred. On doviknu Denilu: "Ako bi neki robot hteo da me obrije, oteraj ga! Idu mi na živce. I onda kad ih ne vidim, idu mi na živce."

Dok se brijao zurio je u svoje lice i čudio se što liči na sliku u ogledalu koju je poznavao sa Zemlje. Kad bi bar umesto ove svetlosne varke, koja ga oponaša, postojao neki drugi Zemljanin s kojim bi mogao da razgovara! Kad bi bar mogao da svari činjenice koje je do sada progutao, neznatne činjenice...

"Isuviše su beznačajne... Prikupi ih još!" mrmljao je u ogledalo.

Išao je trljajući lice peškirom, a potom navuče pantalone na čisto rublje. (Za sve su se brinuli roboti, prokleti bili.)

Zatim upita Denila: "Da li bi mi odgovorio na nekoliko pitanja?"

"Kao što ti je poznato, partneru Elija, odgovaram na sva pitanja kako najbolje umem."

Ili prema onome što ti je utisnuto u pamćenje, pomisli Bejli, a glasno upita: "Zašto na Solariji živi smo dvadeset hiljada ljudi?"

"Puka činjenica", odgovori Denil. "Podatak, broj kao ishod računice."

"Da, da, ali ti izbegavaš odgovor. Na planeti mogu da žive milioni. Zašto, onda, samo dvadeset hiljada? Kažeš da taj broj Solarijanci smatraju najpogodnijim. Zašto?"

"To je u skladu s njihovim načinom života."

"Uveli su kontrolu rađanja?"

"Da."

"I ostavili planetu praznu?" Bejli nije bio sasvim siguran zašto se zakačio za ovo, ali stanovništvo planete beše jedna od retkih činjenica koje je znao. Jedva da je išta drugo mogao da pita.

"Planeta nije prazna", odgovori Denil. "Podeljena je na gazdinstva, od kojih svako nadzire po jedan Solarijanac."

"Dakle, svako živi na svom gazdinstvu. Dvadeset hiljada gazdinstava, a na svakom po jedan Solarijanac."

"Nema toliko gazdinstava, partneru Elija. Žene dele gazdinstvo s muškim stanovništvom."

"Ima li Gradova?" Bejli oseti žmarce.

"Nema im ni traga, partneru Elija. Solarijanci žive odvojeno, viđaju se samo u krajnje izuzetnim okolnostima."

"Pustinjaci?"

"Kako se uzme."

"Šta time hoćeš da kažeš?"

"Juče te je šef Gruer posetio u svojoj trodimenzionoj slici. Solarijanci se, po želji, koriste stereovizorom za međusobne posete. Drugi oblici ne dolaze u obzir."

Bejli je zurio u Denila.

"Da li se to odnosi i na nas? Očekuje li se i od nas da tako saobraćamo?"

"To je stil ove planete."

"Ne shvatam kako ću onda voditi istragu? Ako s nekim želim da govorim..."

"Iz ove zgrade, partneru Elija, možeš putem trodimenzione slike uspostaviti kontakt s bilo kojim čovekom ove planete. U tom smislu nema teškoća. U stvari, to će te osloboditi neugodnosti da napustiš zatvoren prostor. Zato sam ti i rekao prilikom dolaska da neće biti potrebe da se privikavaš na nezaštićen prostor. Dobro je tako. Svaki drugi način bio bi nepodnošljiv za tebe."

"Prosuđivaću sam šta mogu a šta ne mogu da podnesem", reče Bejli. "Prva će mi stvar biti danas, Denile, da stupim u kontakt s Gladijom, suprugom ubijenog čoveka. Ako me ova trodimenziona zavrzlama ne zadovolji, otići ću lično do nje. Tako sam odlučio."

"Još ćemo videti šta je najbolje i šta je najizvodljivije, partneru Elija", primeti Denil uzdržljivo. "A sada ću se pobrinuti za doručak", dodade on i okrete se da pođe.

Bejli je posmatrao široka leđa robota i bio je gotovo veseo.

Denil Olivav izigravao je šefa. Ako mu je zadatak bio da spreči Bejlija da ne dozna ništa više od onoga što je bilo nužno za istragu, tada Bejli još ima u rukama prilično jak adut. Najzad, reč je bila o

Denilu Olivavu, robotu. Bilo je dovoljno reći Grueru, ili ma kojem Solarijancu, da je Denil robot a ne ljudsko biće. Pa ipak, s druge strane, Denilova čovekolikost može biti od velike koristi! Adut ne treba izigrati. Ponekad je bolje čuvati ga za pravi trenutak.

Treba čekati i videti, pomisli i pođe za Denilom u sobu za doručak.

"Šta treba uraditi da bi se uspostavio trodimenzioni kontakt?" počeo Bejli.

"Sve je već uređeno, partneru Elija", odgovori Denil i njegov prst potraži dugme za poziv robota.

Robot odmah uđe.

Odakle samo stižu, pitao se Bejli. Dok sam besciljno lutao po nenastanjenom lavirintu ovog zdanja, nijednog robota nisam sreo. Da li se povlače s puta kad naiđe čovek? Da li su obavestavali jedan drugog da se maknu? Ali bio je dovoljan pritisak na dugme i smesta su se pojavljivali.

Bejli pažljivo osmotri pridošlog robota. Bio je gladak ali ne i svetluca. Njegova površina bila je prigušeno sivo uglačana, a jedini tračak boje odavala je šarena pločica na desnom ramenu. Beli i žuti kvadrati pločice (u stvari, metalni blesak srebra i zlata) nisu, čini se, imali neku posebnu svrhu.

"Odvedi nas u sobu za razgovore", naredi mu Denil.

Robot se ćutke nakloni i okrenu.

"Čekaj, momče, kako se zoveš?" zaustavi ga Bejli.

Robot usmeri pogled prema Bejliju. Izgovarao je jasno, bez oklevanja: "Nemam imena, gospodar. Moj serijski broj je - metalni prst se podiže ka pločici - ACX-2745."

Denil i Bejli su ga pratili do oveće prostorije, koju Bejli prepoznade

kao sobu u kojoj je dan ranije bila slika Gruera i njegove stolice.

Neki drugi robot čekao je na njih s nepokolebljivom strpljivošću mašine koja ne može da oseti dosadu. Prvi se nakloni i iziđe.

Dok je izlazio, Bejli je upoređivao njihove pločice na ramenima. Uzorak srebra i zlata bio im je drugačiji. Na pločici je bilo šest puta po šest kvadratića. Broj mogućih kombinacija bio je dakle 236, odnosno sedamdeset milijardi. Čak i više od toga!

Bejli primeti: "Očigledno, za svaku dužnost postoji po jedan robot. Prvi nas je doveo ovamo, drugi će upravljati susretom."

"Na Solariji se daleko dospelo u specijalizaciji robota, partneru Elija."

"Jasno mi je zbog čega kad ih ima toliko", reče Bejli i pogleda u drugog robota. S izuzetkom pločice na ramenu i, verovatno, nevidljivog pozitronskog uzorka unutar njegovog sunderastog mozga od platine i iridijuma, taj je sasvim ličio na prvog.

"Koji je tvoj serijski broj?" upita ga.

"ACC-1 129, gospodaru."

"Ja ću te zvati samo 'momče'. A sada bih hteo da razgovaram s gospođom Gladijom Delmar, ženom pokojnog Rikejna Delmara... Denile, da li postoji negde njena adresa ili neki drugi način da odredimo njeno boravište?"

"Ne mislim da nam je potreban bilo koji drugi podatak. Ako dopustiš, ja ću pitati robota...", objašnjavao je uljudno Denil.

"To ću ja sam uraditi", prekide ga Bejli. "U redu, momče, kako bismo došli u vezu s poštovanom gospođom?"

"Znam kako, gospodaru. Poznajem šifre veza svih gospodara", odgovori robot bez ikakvog ponosa. Bila je to samo činjenica, kao da

kaže: Ja sam, gospodaru, od metala.

Denil se umeša: "To nije nikakvo čudo, partneru Elija. Nema ni deset hiljada veza koje treba uvrstiti u njegov krug pamćenja. To nije veliki broj."

Bejli se složi s tim i reče: "Da slučajno nema više od jedne Gladije Delmar? Ukoliko ima, moglo bi doći do zabune."

"Gospodaru?" upitao robot, nastavivši da mirno čeka.

"Mislim da robot nije shvatio tvoje pitanje", reče Denil. "Na Solariji nema ponovljenih imena. Imena se registruju pri rođenju. Nijedno ime ne može biti upotrebljeno ako u to vreme nije slobodno."

"U redu", reče Bejli, "svakog minuta naučim po nešto. Pazi sada, momče, reci mi šta moram da radim, pa ma šta bilo. Daj mi šifru ili kako god se to zvalo, a tada odstupi."

Prošlo je prilično vremena dok je robot odgovorio: "Želite li, gospodaru, da sami uspostavite vezu?"

"Tako je."

Denil lagano dodirnu Bejlijev rukav: "Samo trenutak, partneru Elija", reče on.

"Šta je sad?"

"Mislim da robot može uspostaviti traženu vezu mnogo lakše od tebe. To je njegova specijalnost."

Bejli smrknuto izgovori: "Siguran sam da može bolje od mene. Ako to uradim sam, može se dogoditi da koješta pobrkam." Ravnodušno je gledao u neosetljivog Denila. "Uprkos svemu tome, volim da to sam uradim. Dajem li ja naloge ili ne dajem?"

Denil nije odustajao: "Ti daješ naloge, partneru Elija, i ako su saglasni sa prvim zakonom robotike biće izvršeni. Pa ipak, s tvojim

dopuštanjem, hteo bih da ti dam nužne podatke koje posedujem, a odnose se na solarijske robote. Roboti Solarije su specijalizovani više nego na ma kom drugom svetu. Iako su sposobni da fizički obave mnoge stvari, ipak su posebno snabdeveni pozitronskim intelektom za određenu vrstu posla. Da bi mogli da obavljaju poslove van svoje specijalnosti, moraju postojati okolnosti krajnje nužde koje će ih direktno prisiliti da primene jedan od tri zakona robotike. S druge strane, da ne bi obavili posao za koji su namenjeni, potrebna je takođe primena ova tri zakona."

"U redu, ali moj direktni nalog uvodi u igru drugi zakon, zar ne?"

"Tačno, ali delovanje po dužnosti prisile nije robotima 'prijatno'. Sve to, pod uobičajenim okolnostima, ne dovodi do zbrke, ali Solarijanci se skoro nikada ne mešaju u svakodnevne poslove robota. Ili ne mare da vrše poslove robota, ili im to nije potrebno."

"Hoćeš da kažeš, Denile, da bi robot bio uvređen kad bih ja obavljao njegov posao?"

"Kao što ti je poznato, partneru Elija, uvreda u ljudskom smislu nije sastavni deo robotovih reakcija."

Bejli sleže ramenima: "Dakle?"

"Pored toga", nastavi Denil, "stanje u kome se tada nađe robot za njega je isto toliko neprijatno kao i bol za čoveka, bar koliko ja mogu da prosudim."

"A ipak", reče Bejli, "ja nisam Solarijanac, već Zemljanin, i ne volim da roboti obavljaju ono što ja sam želim da uradim."

"Postoji još nešto", nastavi Denil. "Ono što predstavlja neugodnost za robota naši bi domaćini mogli smatrati neuljudnošću, jer u društvu kao što je ovo postoji izvestan broj više ili manje čvrstih uverenja o

tome kako treba, odnosno kako ne treba da se postupa sa robotima. Uvreda koju nanesimo domaćinima ne bi nam koristila u našem zadatku."

"U redu", popusti Bejli, "neka robot potraži vezu."

Bejli se povuče. Sukob nije bio nekoristan. Bio je to poučan primer za to do koje tačke može da dospe robotizovano društvo. Kad se roboti jednom uvedu, nije ih više lako ukloniti. Čovek koji bi samo povremeno hteo da od njih odahne, ustanovljava da to ne može.

Poluzatvorenih očiju sledio je pogledom robota koji se približavao zidu. Neka sociolozi na Zemlji ocene ono što se sada dogodilo i neka izvuku zaključke iz toga. Bejli je dolazio do nekih saznanja za sopstveni račun.

Pola zida je kliznulo u stranu, a kontrolna tabla, koja se pojavila, mogla je da služi na čast električnoj centrali grada.

Bejli je žudio za svojom lulom. Obavestili su ga da bi pušenje na Solariji, planeti nepušača, delovalo kao gruba psovka u pristojnom društvu. Zbog toga mu nije bilo dopušteno da ponese pribor za pušenje. Uzdahnuo je. Bilo je trenutaka kad je jedino mogla da ga uteši lula među zubima i njena topla glava u rukama.

Robot je brzo radio. Tu i tamo podešavao je hitrim prstima različite otpornike i pojačavao polje sile prema određenim uzorcima.

Denil protumači: "Potrebno je da najpre obavesti osobu s kojom želi da uspostavi vezu. Obaveštenje će, naravno, primiti robot. Ako je obavešteno lice tamo gde se traži i ako želi da primi vezu, tek tada se veza smatra mogućom."

"Čemu služe svi ti priključci?" upita Bejli. "Robot većinu gotovo da

nije ni dotakao."

"Moja obaveštenja o tome nisu potpuna, partneru Elija, ali potrebno je od slučaja do slučaja uspostaviti višestruku vezu, kao i vezu u pokretu. Ovo poslednje, naročito, zahteva složeno i neprekidno ispravljanje slike."

Robot reče: "Gospodaru, veza je uspostavljena i odobrena. Kad budete spremni, imaćete vezu."

"Spreman sam", zareža Bejli. Kao da je baš ta reč bila znak, pola sobe ožive u svetlu.

Denil najednom reče: "Zaboravio sam da naglasim robotu da moraju biti zamračeni svi otvori s one strane. Žao mi je, to moramo da uredimo..."

"Nije važno", prekide ga Bejli trgnući se. "To je moja stvar. Ne mešaj se!"

Prostor u koji je zurio beše kupatilo, ili je Bejli tako sudio po nameštaju. U jednom uglu, kako mu se činilo, stajala je neka vrsta stola za ulepšavanje, pa je u mašti zamišljao robota (ili robote) kako s nepogrešivom brzinom uređuju frizuru ili doteruju spoljašnji lik žene s kojom će se ona pojaviti pred svetom.

Preko nekih aparata i električnih uređaja jednostavno je prešao, jer bez neposrednog iskustva nije mogao ustanoviti njihovu namenu. U zidove su bili umetnuti zamršeni uzorci koji su mogli predstavljati bilo šta, ali čovek je ostajao u uverenju da su to apstrakcije na prirodne teme. Ishod je bio smirujuće, gotovo hipnotičko vezivanje pažnje.

Ono što je mogla biti kabina za tuširanje, prilično velika uostalom, nije bilo odvojeno od ostalog prostora ničim, osim lukavo udešenim

svetlom koje je stvaralo treperav, neproziran zid. Ljudskog bića nije bilo na vidiku.

Bejljev pogled pade na pod. Gde se taj prostor završava a gde počinje drugi? To nije bilo lako ustanoviti. Postojala je linija gde se vrsta svetlosti menjala. Mora da je to bilo tamo.

Prišao je toj liniji i, nakon trenutka oklevanja, prešao rukom na onu stranu.

Ništa nije osetio, ništa više nego kad bi ispružio ruku u prostor sirove trodimenzione slike na Zemlji. Pa ipak, tamo je svoju ruku mogao da vidi, slabo možda, i prekrivenu slikom, ali ona bi bila tu, mirna i prisutna. Ovde se ona potpuno gubila. Što se njega tiče, završavala je u zglobu.

Šta ako sad pređe liniju? Verovatno će zatajiti njegovo vidno polje. Naći će se u svetu potpunog mraka. Pomisao na tako delotvoran zaklon bila mu je gotovo prijatna.

U istraživanju ga prekide nečiji glas. Podiže pogled i gotovo nespretnom užurbanošću zakorači nazad.

Gornjeg dela svetla koje je zaklanjalo tuš sada je nestalo a na tom mestu pojavilo se nečije lice.

Bila je to Gladija Delmar, ili je bar Bejli smatrao da je to ona.

Lice se smešilo na Bejlja: "Već sam vas pozdravila. Žao mi je što ste me čekali. Biću uskoro suva."

Njeno je lice bilo trouglasto i nešto preširoko u visini jagodičnih kostiju (koje su se naročito isticale dok se smešila), uže prema punim usnama, a završavalo se sitnom bradom. Prema visini na kojoj se lice nalazilo, Bejli je prosudio da je Gladija jedva nešto viša od metar i po. To nije bilo tipično, bar ne prema onom što je Bejli znao. Smatralo se

da su Svemirke snažne i sklone krupnom stasu. Ni kosa joj nije bronzane boje, kao kod većine Svemiraca. Njene prilično dugačke vlasi bile su svetlosmeđe i prelazile su u žuto. U ovom su se trenutku mekano šepurile, kao što je Bejli zamišljao, u struji toplog vazduha, pa je čitava slika delovala vrlo prijatno.

Bejli promuća: "Ako želite, prekinućemo vezu i čekati dok budete gotovi..."

"Oh, ne. Odmah ću biti gotova. Za to vreme možemo da razgovaramo. Hanis Gruer mi je rekao da ćete tražiti vezu sa mnom. Znam, vi ste sa Zemlje." Njene su oči počivale na njemu. Izgledalo je da ga upijaju.

Bejli se nakloni i sede: "Moj drug je s Aurore", reče.

Ona se smešila i zadržavala pogled na Bejliju kao da je on taj koji, uprkos primedbi, i dalje privlači njenu pažnju. Tako i jeste, pomisli Bejli.

Podigla je ruke nad glavu i prstima raščešljala kosu da bi ubrzala sušenje. Ruke su joj bile vitke i nežne. Vrlo privlačne, ustanovi Bejli.

Tad pomisli s nelagodnošću: Džesi se to ne bi dopalo.

Denilov glas naruši tišinu: "Da li bi bilo moguće, gospođo Delmar, da se zamračí ili polarizuje prozor iza vas? Moj partner ne podnosi dnevno svetlo. Na Zemlji, kao što ste čuli..."

Mlada žena - Bejli je smatrao da joj je dvadeset pet, ali se uz staru nelagodnost priseti da su godine Svemiraca vrlo varljive - zaigra prstima po licu i uskliknu: "Naravno. Znam sve o tome. Sasvim sam luda. Oprostite mi, molim vas, urediću to odmah. Pozvaću robota..."

Izašla je iz prostora za sušenje s rukom ispruženom prema dugmetu za poziv, ne prestajući da priča: "Uvek sam govorila da u

ovoj prostoriji treba više pozivnih dugmadi. Kuća naprosto nije udobna ako nemate dugmad na svim mestima na kojima se možete naći... recimo... ne dalje od metar ili dva. Ja, upravo... Šta, šta se dogodilo?..."

Gledala je preneraženo u Bejlja, koji je skočio sa stolice, prevrnuo je i okrenuo se pocrvenevši do korena svake vlasi.

Denil polako reče: "Biće bolje, gospođo Delmar, da se posle uspostavljanja veze s robotom vratite u kabinu ili da produžite dalje i nešto obučete."

Gladija pogleda svoje nago telo i reče iznenađena: "Hoću naravno!"

5. RAZGOVOR O ZLOČINU

"Znate, u pitanju je bila samo stereovizija", reče Gladija pokajnički. Sada je bila oskudno ogrnuta nečim, tako da su joj i ruke i ramena bili slobodni. Čak joj je jedna noga bila naga do pola bedara. U međuremenu, Bejli se snašao. Svestan da je malopre ispao budala, ovog puta se uporno trudio da ništa ne primećuje.

"Bilo je to iznenadno, gospođo Delamar", izvinjavao se.

"Oh, molim vas, zovite me Gladija, ukoliko... ukoliko... to nije u suprotnosti sa vašim običajima."

"Dakle, Gladija. U redu. Hteo sam da vam kažem da u vašem ponašanju nije bilo ničeg nepristojnog. Bio sam naprosto iznenađen!" Bilo je loše što se poneo budalasto, ali bilo bi još gore kad bi sirotica mislila da mu je prizor bio neugodan. Zapravo, bio mu je... bio mu je... Eto, nije mogao da nađe izraz, ali je bio sasvim siguran da nikad neće biti sposoban da o tome razgovara sa Džesi.

"Znam da sam vas uvredila", reče Gladija, "ali ja to nisam htela. Jednostavno, nisam na to mislila. Naravno, priznajem, treba biti pažljiv kad su posredi običaji drugih planeta, ali ti su običaji katkada tako 'nastrani'..." Odjednom, požuri da se ispravi. "Ne, nisam mislila doslovce 'nastrani'. Mislila sam čudni, znate, pa se lako zaborave kao što sam zaboravila i da zamračim prozore."

"Sve je u redu", promrmlja Bejli.

Gladija je sada bila u drugoj prostoriji, u kojoj su prozori bili prekriveni, a svetlo (takođe veštačko, ali drugačijeg sastava) ugodnije.

"Ali što se tiče onog slučaja od maločas", nastavi ona uporno, "reč je bila o stereoviziji, vidite. Uostalom, vi niste ni želeli da razgovarate sa mnom dok sam se sušila, a ja ni tada nisam imala ništa na sebi."

"Tja", procedi Bejli, želeći da prestane, bar što se tiče tog predmeta, "razgovarati je jedno, a videti nešto sasvim drugo."

"Ali upravo je o tome reč. Mi se nismo direktno sastali. Ona lako pocrvene i obori pogled. "Nadam se da niste pomislili da sam u stanju da počinim nešto tako, mislim, da jednostavno iziđem iz kabine za sušenje dok je neko u mojoj blizini. Posredi je bio samo stereovizor."

"Nije li to isto?" upita Bejli.

"Nikako! Mi smo upravo sada u vezi. Vi me ne možete dodirnuti, zar ne? Ne možete me ni pomirisati, ili slično. U ovom sam trenutku od vas udaljena dve stotine milja, najmanje. Kako, onda, može biti isto?"

Bejlja je sve to počelo da zanima: "Ali ja vas vidim svojim očima."

"Ne, ne vidite. Vi vidite samo moju sliku."

"A ima li u tome neke razlike?"

"U tome je sva razlika."

"Shvatam."

Zaista je donekle shvatio. Nije bilo u pitanju nešto što se može lako razlučiti, ali bilo je ipak u tome logike.

Nagnuvši glavu malo u stranu, ona upita: "Da li me zaista vidite?"

"Vidim vašu sliku."

"Znači li to da mi ne biste zamerili kad bih skinula kućnu haljinu?" upita smešeci se.

Pomislio je: ona me izaziva, trebalo bi da je podržavam u tome. Ali glasno je rekao: "Ne bih, ali to bi me odvratilo od posla. Mogli bismo o tome drugi put raspravljati."

"Da li vam smeta što sam u kućnoj haljini, ili biste više voleli da sam prikladnije obučena? Ozbiljno pitam."

"Ne smeta mi..."

"Možemo li preći na 'ti'?"

"Kako god želite."

"Kako se zoveš?"

"Elija."

"Dobro." Skliznula je u stolicu koja je izgledala tako tvrdo kao da je od keramike, ali, dok je sedala, navlaka stolice je lagano popustila i mekano se privila uz nju.

"A sada, na posao", reče Bejli.

"Na posao", odgovori ona.

Sve se to Bejlju činilo izvanredno teško. Nije znao čak ni kako da počne. Na Zemlji bi pitao za ime i prezime, za stepen bonova, Grad i kvart stanovanja, kao i za mnoštvo sličnih pojedinosti o kojima se redovno raspitivao. Mogao je, štaviše, i znati odgovore na sva pitanja, ali on bi ih ipak postavljao, jer bi to bio način da olakša prelaz na ozbiljan razgovor. Pitanja bi mu poslužila da upozna dotičnu osobu i

izabere metod kojim će doći do rezultata koji ne bi bio samo nagađanje.

Ali ovde? Kako može biti u bilo šta siguran? I sama reč 'videti' za njega znači jedno, a za Gladiju drugo. Koliko će još drugih reči imati različito značenje? Koliko će se puta oni razilaziti u mišljenjima, a da i ne budu toga svesni?

Najzad, on progovori: "Koliko si dugo bila udata, Gladija?"

"Deset godina, Elija."

"Koliko ti je godina?"

"Trideset tri."

Bejlju je to gotovo bilo milo. Mogla je lako imati i sto trideset tri.

"Da li si bila sretna u braku?" pitao je dalje.

Gladija se promeškolji: "Šta pod tim podrazumevaš?"

"Eto..."

Za trenutak Bejli je izgubio konce iz ruku. Kako da čovek opiše srećan brak? "Eto", nastavi on, "da li ste se često sastajali?"

"Kako? Nadam se da ne misliš... Nismo životinje, znaš..."

Bejlja podiđoše žmarci: "Živeli ste u istoj zgradi? Mislio sam..."

"Naravno da smo živeli. Bili smo venčani. Ali ja sam imala svoje prostorije, a on svoje. Obavljao je izvanredno važan posao koji mu je oduzimao mnogo vremena, a i ja imam svoj posao. Uspostavljali smo vezu preko stereovizora, kad god je to bilo nužno."

"Ali i sastajali ste se, zar ne?"

"To nije nešto o čemu čovek rado govori, ali mi smo se i sastajali."

"Imate li dece?"

Gladija skoči na noge, očigledno uzrujana: "Ovo je isuviše. Od svih nepristojnih..."

"Čekaj, trenutak. Čekaj, molim te!" Bejli spusti ruku na naslon stolice. "Ne pravi mi teškoće. Ovo je istraga o ubistvu. Razumeš li? O ubistvu! Čovek koji je ubijen bio je tvoj muž. Želiš li da ubica bude nađen i kažnjen ili ne želiš?"

"Ali tada postavljaš pitanja o tome, a ne o... o..."

"Moram da postavljam svakojaka pitanja. Iz izvesnog razloga moram da znam i da li žališ za njim." A zatim dodaje s proračunatom grubošću: "Ne čini mi se da žališ."

Posmatrala ga je nabusito. "Žao mi je svakog ko umre, naročito ako je mlad i koristan."

"Da li ti nešto više znači činjenica da je to bio tvoj muž?"

"Bio mi je dodeljen i mi smo se zaista sastajali kad god bi nam došao red, i... i... ", ona ubrza govor, "ako baš moraš da znaš, nismo imali dece jer nam to još nije bilo odobreno. Ne shvatam kakve to veze ima sa žaljenjem za nečijom smrću."

Možda i nema veze, pomisli Bejli. To zavisi i od društvenih odnosa koje on ne poznaje.

Bejli promeni predmet razgovora: "Rečeno mi je da su ti neposredno poznate okolnosti pod kojima je izvršeno ubistvo."

Za trenutak je izgledalo da postaje napetija: "Ja... sam otkrila telo. Je li to ono što je trebalo da odgovorim?"

"Dakle, nisi bila prisutna prilikom izvršenja zločina?"

"Oh, ne", odgovori ona jedva čujno.

"Dobro, kako bi bilo da mi ispričaš šta se dogodilo. Govori polako i iscrpno, svojim rečima." Bejli sede i namesti se da sluša.

Gladija započne: "Bilo je to u tri dva pet..."

"Kada je bilo, računajući po standardnom vremenu?" brzo upita

Bejli.

"Nisam sigurna. Zaista ne znam. Mogao bi da proveriš, verujem."

Glas joj je bio kolebljiv, a oči joj se širile. Bile su isuviše sive da bi se mogle smatrati plavim, zaključio Bejli.

"Došao je u moje prostorije", nastavi ona. "Taj dan je bio predviđen i ja sam znala da će doći."

"Da li je uvek dolazio u određene dane?"

"Oh, da. Bio je vrlo savestan. Dobar Solarijanac. Nije propuštao nijedan od određenih dana, a dolazio je uvek u isto vreme. Naravno, nije ostajao dugo. Nije nam bilo dodeljeno de..."

Nije mogla da izgovori reč, ali Bejli je klimnuo.

"U svakom slučaju", reče ona, "dolazio je uvek u isto vreme, znaš, pa se sve odigravalo uredno. Mi smo tada razgovarali nekoliko minuta. Svako stvarno prisustvo je mučno, ali on je sa mnom razgovarao sasvim prirodno. Bio je to njegov način. Posle je odlazio da radi na nekim planovima, što je bio njegov zadatak. U mojim prostorijama se nalazi posebna laboratorija u koju se povlačio onih dana kad smo imali predviđen sastanak. Njegova laboratorija je, naravno, bila mnogo veća."

Bejli se pitao šta je on to radio u laboratorijama. Možda se bavio fetologijom, pa ma šta to bilo.

"Da li se toga dana ponašao neobično, možda je bio zabrinut?"

"Ne, nije! Nikad nije bio zabrinut." Gotovo se nasmešila, ali se u poslednjem trenutku savladala. "Savršeno je vladao sobom. Kao tvoj prijatelj tamo." Podigla je brzo ruku i pokazala Denila, koji se nije ni pomerio.

"Razumem. Dobro, idemo dalje."

Gladija ne nastavi. Umesto toga, ona prošaputa: "Hoće li ti smetati ako naručim neki napitak?"

"Molim."

Gladijina ruka odmah skliznu niz naslon stolice. Začas tiho uđe robot i neko se toplo piće (Bejli je mogao videti paru koja se dizala) nađe u njenim rukama. Ona polako otpi, a zatim spusti piće na pod.

"Sada mi je bolje. Da li bih smela da pitam nešto što me lično zanima?"

Bejli odgovori: "Uvek možeš da pitaš šta hoćeš."

"Dobro. Čitala sam mnogo o Zemlji. Uvek me je zanimala, znaš. To je tako nastran svet." Prekinula se i naglo dodala: "Nisam baš to mislila."

Bejli je malo negodovao: "Svi se svetovi čine nastranim onima koji ne žive na njima."

"Htela sam da kažem da je drugačiji, znaš. U svakom slučaju, postavila bih ti jedno pomalo grubo pitanje. Nadam se da ono nije grubo za jednog Zemljanina. Naravno, to pitanje ne bih postavila jednom Solarijancu. Ne bih ni za šta na svetu."

"Postavi ga, Gladija."

"Reč je o tebi i tvom prijatelju, gospodinu Olivavu, mislim."

"Da?"

"Niste u vezi preko stereovizora, zar ne?"

"Kako to misliš?"

"Mislim, niste daleko jedan od drugog. Blizu ste. Vi ste obojica tamo."

"Mi smo jedan pored drugog, tačno", odgovori Bejli.

"Ti možeš da ga dodirneš, ako želiš?"

"Tako je."

Ona pogleda najpre jednog, pa onda drugog, a zatim uzdahnu. Taj je uzdah mogao značiti mnogo šta. Negodovanje? Gađenje?

Bejli se nosio mišlju da ustane, priđe Denilu i pomiluje ga po licu. Zanimljivo bi bilo posmatrati kako bi takav pokret delovao na Gladiju.

Umesto toga, on nastavi pitanja: "Upravo si se spremila da mi ispričaš šta je bilo onoga dana kada ti je došao muž da te vidi." Bio je uveren da je Gladija pokušavala da skrene razgovor da bi izbegla pitanja o zločinu, ali, sa druge strane, pitanja su joj se odnosila na nešto što joj je zacemento izgledalo zamršeno.

Pre nego što je odgovorila na Bejljevo pitanje, otpila je još jedan gutljaj, a onda rekla: "Nema mnogo toga. Uvidela sam da ima mnogo posla, a mogla sam to i predvideti, jer je uvek bio vezan važnim poslovima. Tada sam nekih petnaest minuta kasnije začula uzvik."

Zastala je, a Bejli je podstače: "Kakav uzvik?"

"Rikejnov. Mog muža", dodade. "Samo uzvik. Nijednu reč. Nešto slično strahu. Ne! Iznenadenju! Nekoju uzrujanosti! Tako nešto. Nikad ga ranije nisam čula da uzvikne."

Podigla je ruke i zatvorila uši kao da ne želi više da ni u sećanju čuje onaj krik. Pritom joj ogrtač skliznu do pojasa, što ona ne primeti, a Bejli se netremice upilji u svoju beležnicu.

"Šta si tada uradila?" upita je on.

"Trčala sam, trčala... Nisam znala gde se nalazi..."

"Čini mi se da si rekla da je otišao u laboratoriju, u onu koja se nalazi kod tvojih prostorija?"

"Da, to je istina, Elija, ali nisam znala gde se laboratorija tačno nalazi. Nisam bila sigurna. Pripadala je njemu. Znala sam da se nalazi

otprilike negde na zapadnoj strani, ali sam bila toliko zbunjena da se čak nisam setila da pozovem robota koji bi me vrlo lako odveo tamo. Međutim, nijedan se ne pojavljuje ako ga ne pozoveš. Kad sam nekako došla tamo... slučajno sam pogodila pravi put... on je već bio mrtav."

Naglo je zastala, sagla glavu i zaplakala. Bejliju je sve to bilo krajnje neprijatno. Ona nije ni pokušavala da sakrije lice. Naprosto, oči su joj se zatvorile, a suze slivale niz obraze. Plakala je bez glasa. Ramena su joj jedva primetno podrhtavala.

Posle izvesnog vremena pogledala je u Bejliju, očiju i dalje punih suza. "Nikad dotad nisam videla mrtvog čoveka", nastavi ona. "Bio je sav krvav, a glava mu je bila sva... sva... Pošlo mi je za rukom da pozovem robota, a on je pozvao druge. Oni su se pobrinuli za mene i za Rikejna. Ne sećam se... Ja nisam..."

"Kako su se pobrinuli za Rikejna?" upita Bejli.

"Odneli su ga, a zatim sve počistili." U njenom je glasu bilo trunke negodovanja. Domaćica osetljiva na urednost kuće! "Sve je bilo u strašnom neredu."

"A šta se desilo s telom"

Ona protrese glavom. "Ne znam. Valjda je sahranjen, mislim, kao svaki umrli."

"Nisu pozvali policiju?"

Pogledala ga je belo i Bejli pomisli: naravno, nema policije!

"Pretpostavljam da si o tome kasnije pričala", reče Bejli glasno.

"Ljudi su saznali za slučaj."

Ona odgovori: "Roboti su pozvali lekara, a ja sam nazvala Rikejnovu laboratoriju. Trebalo je obavestiti robote koji tamo rade da on neće doći."

"Pretpostavljam da je lekar pozvan zbog tebe?"

Potvrdila je klimanjem glave i uz put primetila da joj je ogrtač skliznuo niz bedro, pa ga je povukla u pređašnji položaj, izvinjavajući se gotovo šapatom:

"Oprosti, molim te."

Bejli oseti nelagodnost gledajući je kako sedi bespomoćna, uzdrhtala, iskrivljenog lica, sva obuzeta panikom uspomena.

Nikad pre toga nije videla mrtvacu. Nikad pre toga nije videla krv i razbijenu lobanju. Iako su na Solariji odnosi muža i žene bili površni, ipak je to bio susret sa mrtvim ljudskim bićem.

Bejli je jedva znao šta bi dalje rekao ili učinio. Nešto ga je teralo da moli za oprostaj, ali bio je na kraju krajeva policajac i samo je vršio svoju dužnost. Može li to ona uopšte da shvati, kad na Solariji nema policajaca? Polako, što je nežnije mogao, upita je dalje: "Gladija, da li si još nešto čula? Bilo šta sem muževljevog uzvika?"

Podigla je pogled. Bila je još lepa, mada rastužena (ili možda zbog toga). "Nisam", odgovori.

"Niko nije bežao? Nikakvih glasova nije bilo?"

Ona zavrte glavom: "Nije."

"Da li ti je muž bio sam kad si naišla na njega? Samo ste vas dvoje bili prisutni?"

"Da."

"Nikakvih znakova da je još neko bio tamo?"

"Ne, koliko sam ja mogla da primetim. Ne vidim kako bi iko mogao da bude tamo."

"Zašto bi to bilo nemoguće?"

Za trenutak, pitanje je uzbunilo Gladiju, a zatim je bezvoljno rekla:

"Ti si sa Zemlje. Neprestano to zaboravljam. Zaista, nije niko mogao biti tamo. Moj se muž od rane mladosti lično sastajao samo sa mnom. Nije spadao u ljude koji bi hteli ikoga da vide. Ne Rikejn. Bio je vrlo strog. Poštovao je običaje."

"Moglo se to dogoditi i bez njegove želje. Šta ako bi mu neko nepozvan došao u posetu? U tom slučaju bi morao da razgovara s nametljivcem, pa ma koliko poštovao običaje."

Gladija odgovori: "Možda, ali u tom slučaju bi pozvao robota da izbace nametljivca. Tako bi on uradio. Osim toga, niko ne bi ni pokušao da ga poseti. To ne mogu ni da zamislim. Smešno je i pomisliti da bi Rikejn pozvao nekog u posetu."

Bejli blago reče: "Tvoj muž je usmrćen udarcem u glavu, zar ne? Dopushtaš da je bilo tako?"

"Pretpostavljam. Bio je sav... sav..."

"Nemoj u ovom trenutku govoriti o pojedinostima. Da li si u sobi primetila neki predmet kojim mu je neko mogao razbiti lobanju udarcem iz daljine?"

"Nisam, ja nisam ništa videla."

"Da je išta takvo bilo tamo, verujem da bi primetila. Ali neko je ipak morao imati neki predmet u ruci da ga udarcem usmrti. Taj neko morao je doći tvom mužu u neposrednu blizinu. Dakle, neko ga je morao posetiti."

"Niko ga nije posetio", odgovori ona iskreno. "Solarijanac jednostavno ne želi nikoga da vidi u svojoj blizini."

"Solarijanac koji namerava da ubije neće prezati od ličnog sastanka, zar ne?"

Sumnjao je u svoj zaključak. Imao je prilike da sazna na Zemlji za

slučaj krajnje surovog ubice koji je uhvaćen samo zato što nije mogao da se drži običaja potpunog ćutanja u javnom kupatilu.

Gladija zavrte glavom: "Ne shvataš šta za nas znači prisustvo. Na Zemlji se svako sastaje sa svakim, kad god to zaželi i s kim god hoće. Zbog toga ne možeš da shvatiš..."

Radoznanost je ponovo obuze. Oči joj se zaiskriše: "Sastajanje je kod vas navika, zar ne?"

"Tako ukorenjena navika da se o njoj ni ne razmišlja."

"Dakle, tuđe prisustvo te ne uznemirava?"

"Zašto bi me uznemiravalo?"

"Uvek sam to htela da znam, ali filmovi mi nisu dali odgovor. Smem li da te pitam još nešto?"

"Izvoli", reče Bejli budalasto.

"Da li ti je dodeljena žena?"

"Oženjen sam, ali o dodeljivanju ništa ne znam."

"Znam da se sastaješ sa svojom ženom u bilo koje vreme i kad god zaželiš. I ona se sastaje s tobom. Nijedno od vas ni ne razmišlja o tome."

Bejli potvrdi pokretom glave.

"Dakle, kad ti je blizu, recimo da poželiš..." Podigla je ruke i neko vreme oklevala tražeći pravi izraz. Tada pokuša ponovo: "Da li možeš kad god hoćeš..." Reč joj ostade u vazduhu.

Bejli nije pokušao da joj pomogne.

Ona se snađe: "Nije važno. Ne znam zašto uopšte gnjavim ljude takvim stvarima. Da li si gotov sa mnom?" Gledala ga je očima koje su ponovo bile na granici suza.

"Još jedan pokušaj, Gladija. Zaboravi za trenutak da niko nije hteo

da bude u blizini tvoga muža. Pretpostavi da je neko ipak hteo. U tom slučaju, ko bi to mogao biti?"

"Suvišno je pogađati. Niko."

"Neko je morao biti. Šef Gruer kaže da ima razloga da sumnja na izvesnu osobu. Kao što vidiš, neko je morao biti."

Sitan, radostan smešak zatitra na njenom licu: "Znam na koga on misli."

"U redu. Na koga?"

Ona položi na grudi svoju malu ruku: "Na mene!"

6. ODBAČENA TEORIJA

"Usudio bih se da primetim, partneru Elija", odjednom se umeša Denil, "da ne može biti drugačije."

Bejli sumnjičavo pogleda svog partnera-robotu: "Zbog čega ne bi moglo biti drugačije?" upita ga.

"I sama gospođa tvrdi", tumačio je Denil, "da je ona bila jedina koja se sastajala, ili se mogla sastajati, sa svojim mužem. Društveno vaspitanje je na Solariji takvo da niko nije u stanju da laž proturi kao istinu, a to važi i za nju. Gruer je uzeo u obzir činjenicu da ovde samo žena ima pravo da se sastaje s mužem, i da samo žena ima takvu priliku. Kako je samo jedna osoba mogla da se nađe u Rikejnovoj blizini, onda je samo ta osoba mogla da zada smrtni udarac, dakle da bude ubica. I Gruer je tvrdio da je to mogla uraditi samo jedna osoba, a druge je isključio. Dakle?"

"Ali on je dodao", reče Bejli, "da ni ta osoba nije to mogla učiniti."

"Rekao je to verovatno zbog toga što na mestu zločina nije bilo

nikakvog oružja. Pretpostavljam da bi nam gospođa Delmar mogla objasniti ovu nepodudarnost."

Hladnom robotskom uljudnošću mahnuo je prema Gladiji, koja je još sedela u vidnom polju stereovizora. Oči su joj bile otvorene, a malena usta stisnuta.

Do vraga, pomisli Bejli, mi je zaboravljamo.

Možda je nelagodnost kriva što ju je smetnuo s uma. Denil mu je dodijao sa svojim mehaničkim obrazloženjem problema. Ali možda je smetnja bila u njemu samom, u njegovom suviše racionalnom prilaženju problemu.

Ne prestajući da sebi raščlanjuje sve okolnosti, on reče: "To je, Gladija, sve za sada. Bilo ovako ili onako, prekini vezu. Zbogom."

Ona toplo dodade: "Katkad se naprosto kaže 'Gotovo je'. Meni je milije 'Zbogom'. Žao mi je. Ne treba da se uznemiruješ. Ja sam navikla da me ljudi smatraju krivom za onaj događaj."

Denil upita: "Da li si zaista kriva, Gladija?"

"Nisam", odgovori ona ljutito.

"Onda, zbogom."

Otišla je tako srdita da je Bejli još neko vreme osećao hladan odsjaj njenih neobično sivih očiju.

Mogla je da kaže kako je navikla da je ljudi smatraju ubicom, ali to bi bila puka laž. Njen bes je govorio istinitije od njenih reči. Bejli se pitao za kakve je sve laži sposobna.

Kad se našao nasamo sa Denilom, Bejli reče: "U redu, Denile, ipak nisam budala."

"Nikad nisam ni pomislio da jesi, partneru Elija."

"Onda mi reci šta te je navelo na tvrdnju da se nikakvo ubilačko oružje nije našlo na mestu zločina? Nemamo za to nikakav dokaz, niti je iko išta rekao što bi opravdalo takav zaključak."

"Tačno, ali ja imam neka naknadna obaveštenja za koja ti još ne znaš."

"Mislio sam da je tako. Kakva obaveštenja?"

"Gruer je rekao da će poslati prepis nalaza njihove istrage. Prepis je kod mene. Stigao je jutros."

"Zašto mi ga nisi pokazao?"

"Smatrao sam da će istraga po tvojoj sopstvenoj zamisli biti plodnija. Bar u početku. Bolje je da nisi bio pod uticajem zaključaka drugih, kad i oni sami priznaju da nisu došli do zadovoljavajućih rezultata. Iz istih razloga ni ja nisam učestvovao u razgovoru. I moj logični tok misli mogao je pasti pod uticaj tih zaključaka."

Logični tok misli, hm? Bejli se nasumce seti odlomka razgovora koji je jednom vodio s nekim stručnjakom za robotiku. Robot je logičan, ali ne i razuman, rekao je taj stručnjak.

Bejli primeti: "Ipak si se na kraju umešao."

"Jesam, partneru Elija, ali zato što sam, nezavisno od tebe, našao dokaz koji potvrđuje Gruerove sumnje."

"Kakav dokaz?"

"Dokaz koji se da izvesti iz ponašanja gospođe Delmar."

"Budimo određeniji, Denile."

"Ako pretpostaviš da je kriva i da je pokušavala da dokaže nevinost, tada moraš dopustiti da bi joj se isplatilo da uveri u to detektiva kome je poverena istraga."

"Pa šta onda?"

"Kad bi znala da, koristeći slabost detektiva, može uticati na njegovo rasuđivanje, ona bi se time poslužila, zar ne?"

"To je samo pretpostavka."

"Nije samo pretpostavka", nastavi Denil mirno. "Mislim da si primetio kako je njena pažnja usredsređena na tebe."

"Ja sam vodio razgovor."

"Njena je pažnja bila usmerena na tebe od samog početka, dakle od trenutka kad nije znala ko će voditi razgovor. U stvari, ona je logično mogla očekivati da ću ja, stanovnik Aurore, voditi istragu, ali je ipak tebi dala prednost."

"Kakav zaključak izvodiš iz toga?"

"Da si joj ti, partneru Elija, jedina nada. Ti si Zemljanin."

"Šta to znači?"

"Ona je proučavala Zemlju. To se moglo više nego jednom nazreti. Ona je poznavala smisao mog zahteva koji sam postavio u samom početku susreta, naime, da zamrači spoljašnje svetlo. Niti je bila iznenađena, niti je pokazivala nerazumevanje, što bi se sasvim sigurno dogodilo da nije poznavala uslove života na Zemlji."

"Dakle?"

Budući da je proučavala Zemlju, razumno je pretpostaviti da je otkrila jednu slabost njenih stanovnika. Ona je morala znati za tabu nagosti i kako nagost može delovati na Zemljanina."

"Ona je... ona je... objasnila sve što se tiče ličnog sastanka..."

"Istina, ali da li je to bilo uverljivo? Dva puta je sebi dopustila da se pokaže, kako ti to smatraš, nedolično obučena..."

"Hoćeš da kažeš", prekinu ga Bejli, "da je pokušala da me zavede, zar ne?"

"Da te zavede s puta tvoje profesionalne objektivnosti. Tako se to meni čini. Mada pobude ne deluju na mene u ljudskom smislu, ipak zaključujem, s obzirom na znanje koje je u mene ugrađeno, da je Gladija u priličnoj meri fizički privlačna. To se još više da naslutiti iz tvog ponašanja. Meni se čini da si toga bio svestan i da ti je njen lik bio prijatan. Rekao bih još da je gospođa Delmar bila u pravu kada je mislila da bi njeno ponašanje moglo na tebe povoljno uticati."

"Čekaj", usprotivi se Bejli. "Nezavisno od uticaja koji je mogla imati na mene, ja sam i dalje u službi zakona i još neokrnjenog profesionalnog morala. Upamti to dobro. A sad, da vidimo izveštaj."

Bejli je ćutke čitao red po red izveštaja, a kad ga je dovršio, pročitao ga je još jedanput od početka do kraja.

"S ovim dobijamo još jedan podatak", reče on, "a to je prisustvo robota."

Denil Olivav klimnu glavom.

"Ona ga nije pomenula", reče Bejli zamišljeno.

"Postavio si pogrešno pitanje", reče Denil. "Pitao si je da li je bila sama kad je našla telo. Osim toga, pitao si da li je još neko bio na mestu zločina. Robot nije neko."

Bejli potvrdi. Da je on sam bio osumnjičen i da su ga pitali da li je još neko bio na mestu zločina, jedva da bi odgovorio: 'Niko, osim ovog stola'.

"Mislim da sam morao pitati nije li neki robot bio prisutan. Do đavola, kakva li sve pitanja čovek mora postavljati na drugim svetovima!" Bejli zatim dodade: "Kakvu snagu dokaza ima iskaz robota, Denile?"

"Ne razumem."

"Da li na Solariji robot može biti svedok? Može li da da iskaz?"

"Zašto sumnjaš?"

"Robot nije ljudsko biće, Denile. Na Zemlji iskaz robota ne može biti sudski dokaz."

"A otisak stopala može, partneru Elija, iako on predstavlja nešto mnogo manje ljudsko nego što je robot. Na tom je području shvatanje tvoje planete nelogično. Na Solariji robot može da svedoči."

Bejli se nije opirao tom rasuđivanju. Naslonio je bradu na zglobove ruku i nastavio da misli. Onaj mu robot nije dao mira.

U krajnjem užasu, stojeći nad telom muža, Gladija Delmar pozvala je robote. Kada su se odazvali, ona je već bila u nesvesti.

Roboti su izvestili da su je našli do pokojnikovog tela. I još je neko bio prisutan: neki robot. Taj nije bio pozvan. On se već nalazio tamo, iako nije pripadao kući. Nijedan ga robot nije do tada video, niti je išta znao o njegovom delovanju i zadacima.

Ništa se nije moglo saznati ni od samog robota o kome je reč. Nije bio pod radnim nalogom. Kada je pronađen, njegovi su pokreti bili nenormalni, a isto tako i reakcije njegovog pozitronskog mozga. Nije mogao da da pravilan odgovor, ni rečima ni pokretom. Jedini trag nečeg suvislog u njemu, pošto je bio pronađen, bile su reči koje je neprestano ponavljao: "Ubićeš me... ubićeš me... ubićeš me..." Posle iscrpne istrage koju je sproveo neki stručnjak za robote, oglašen je za potpuno neupotrebljivog.

Nije bilo pronađeno nikakvo oružje kojim je razbijena pokojnikova lobanja.

Bejli reče iznenada: "Idemo da jedemo, Denile, a onda ćemo

potražiti Gruera. Možemo zatražiti i vezu preko stereovizora, kako god hoćeš."

Kada je veza uspostavljena, Hanis Gruer je još bio pri jelu. Jeo je sporo. Pažljivo je birao zalogaje iz većeg izbora raznih zakuski, koje bi svaki put temeljno proučavao kao da traži onu nepoznatu kombinaciju koja će ga najviše zadovoljiti. Bejli pomisli: siguran sam da je nekoliko vekova star. Mora biti da mu je sve teže da jede.

Gruer reče: "Gospodo, ja vas pozdravljam. Verujem da ste primili naš izveštaj." Njegova se ćelava glava svetlucala dok je birao poslastice preko stola.

"Jesmo. Osim toga, imali smo veoma zanimljiv susret sa gospođom Delmar", reče Bejli.

"Dobro, dobro", reče Gruer. "I, do kakvog ste zaključka došli, ako ste uopšte do nečeg došli?"

"Zaključili smo da je nevinna, gospodine", reče Bejli.

"Zaista?" Gruer hitro podiže glavu.

Bejli potvrdi pokretom glave.

"Ipak, ona je bila jedina koja se mogla s njim sastati. Jedina koja je mogla doći u njegovu blizinu...", reče Gruer.

Bejli ga prekide: "To mi je jasno. Ali ma koliko na Solariji bili čvrsti društveni običaji, s nečim ne mogu da se složim. Smem li da objasnim?"

Gruer je ponovo probirao jelo: "Naravno."

"Ubistvo počiva na tri osnova", tumačio je Bejli, "od kojih je svaki podjednako važan. To su: motiv, sredstvo i mogućnost. Za pouzdan slučaj, takav koji ne podleže nikakvim sumnjama, treba da se

zadovolje sva tri osnova. Dopuštam da je gospođa Delmar imala mogućnosti. Što se tiče motiva, nisam uspeo da dokučim nijedan."

Gruer sleže ramenima: "Ni nama nije poznat motiv." Za trenutak su njegove oči potražile Denila.

"U redu. Nije nam poznat motiv osumnjičene, ali možda je ona patološki ubica. Ostavimo to zasad bez objašnjenja i nastavimo: uzmimo da se ona nalazi u njegovoj laboratoriji i da postoji neki razlog zbog koga hoće da ga ubije. Ona preteći zamahuje nekom batinom ili nekim drugim teškim predmetom. Potrebno je neko vreme dok on shvati da žena zaista namerava da ga udari. On uzrujano viče: "Ubićeš me!" a njoj to i jeste namera. On se okreće da bi izbegao udarac, ali udarac pada na njega otpozadi i razbija mu glavu. Uostalom, da li je lekar pregledao telo?"

"I jeste i nije. Roboti su pozvali lekara da se pobrine za gospođu Delmar, ali on je, naravno, pogledao i telo ubijenog."

"To nije pomenuto u izveštaju."

"Zato što nema gotovo nikakvog značaja. Čovek je bio mrtav. U stvari, kada je lekar došao u priliku da razgleda telo, ono je već bilo svučeno, oprano i prema običajima pripremljeno za spaljivanje."

"Drugim rečima, roboti su uništili dokaze", reče Bejli nestrpljivo. Onda nastavi mirnije: "Rekoste li da je video telo? Nije bio prisutan?"

"Tako mi svemira", reče Gruer, "imate sasvim čudne pojmove. Naravno, video ga je iz svih potrebnih uglova i žižnih udaljenosti, siguran sam u to. Lekari ne mogu izbeći da budu uz bolesnika u kojekakvim uslovima, ali ne shvatam zašto bi trebalo da bude tako kada je lež u pitanju. Medicina ne može uvek da računa na čistoću, ali doktori znaju do koje tačke mogu da idu."

"U redu, ali reč je o sledećem: da li je lekar podneo izveštaj o prirodni rana koje su prouzrokovale smrt?"

"Shvatam do čega želite da dođete. Mislite da je smrtni udarac možda bio takav da žena nije mogla da ga zada."

"Žena je slabija od muškarca, gospodine, a gospođa Delmar je mala rastom."

"Ali dobro razvijena, gospodine detektive. Ako se uzme predmet pogodnog oblika, težine i rukovanja, pola posla je već izvršeno, čak i ako se ne uzme u obzir da je žena u afektu sposobna da počini neočekivana dela."

Bejli sleže ramenima: "Vi pominjete sredstvo. Gde je ono?"

Gruer promeni položaj. Ispružio je ruku prema praznoj čaši i jedan robot uđe u vidno polje i napuni je nekom bezbojnom tečnošću koja je mogla biti i voda. Držao ju je za trenutak, a zatim je odloži kao da je odustao od pića.

"Kao što je utvrđeno u izveštaju, nije pronađeno", reče.

"Znam da to stoji u izveštaju, ali bih hteo da budem potpuno siguran u nekoliko pojedinosti. Tražili ste dotično sredstvo?"

"Svugde."

"Vi lično?"

"Roboti, ali pod mojim stalnim nadzorom preko stereovizora. Nismo našli ništa što bi moglo da bude oružje."

"To slabi sumnju u gospođu Delmar, zar ne?"

"Da", odgovori mirno Gruer. "I to je jedna od činjenica koje ne možemo da shvatimo. Zato nismo mogli da preduzmemo potrebne mere protiv gospođe Delmar, pa sam morao da vam kažem da ni osumnjičena osoba nije počinitelj. Možda je trebalo da vam kažem još i

to da je sasvim sigurno nedužna."

"Sasvim sigurno."

"Sigurnost, naravno, otpada ako se ima u vidu da smo bili nesposobni da pronađemo oružje."

Bejli nije popuštao: "Jeste li ispitali sve mogućnosti? U protivnom, ona bi bila izvršitelj."

"Mislim da jesmo."

"Nisam siguran. Da vidimo! Da bi se razbila lobanja, bilo je potrebno oružje, a ono nije nađeno na mestu zločina. Preostaje jedino da je oružje neko odneo. Da li je Gladija Delmar mogla da ukloni oruđe?"

"Moguće je", reče Gruer.

"Kako? Kad su stigli roboti, ona je ležala onesveščena. Možda je glumila nesvesticu, ali bilo ovako ili onako, ona je bila tamo. Koliko je vremena proteklo od ubistva do dolaska prvog robota?"

"To zavisi od tačnog vremena ubistva, a tim podatkom ne raspoložemo", odgovori Gruer neraspoloženo.

"Pročitao sam izveštaj, gospodine. Jedan od robota svedoči da je čuo metež i uzvik za koji tvrdi da je Delmarov. Taj robot je očigledno bio najbliži mestu zločina. Pet minuta posle toga upalilo se signalno svetlo za poziv. Robotu je bilo potrebno manje od minuta da se pojavi. (Bejli je znao iz sopstvenog iskustva da se pozvani robot pojavi u tren oka.) Kako je gospođa Delmar mogla da za pet, ili čak deset minuta, iznese oružje, a onda se vrati da odglumi nesvest?"

"Mogla ga je uništiti u aparatu za otpatke."

"Pregledali su ga. Prema izveštaju, ostaci delovanja gama zraka bili su beznačajni. U poslednjih dvadeset četiri sata u aparatu nije uništen

nikakav veći predmet."

"To znam", primeti Gruer. "Ja naprosto navodim primer nečega što je moglo da se dogodi."

"Tačno", reče Bejli, "ali mora postojati neko sasvim jednostavno rešenje. Pretpostavljam da su provereni roboti koji su pripadali Delmarovom domaćinstvu i da je sve bilo u redu."

"Jeste."

"Da li su svi roboti pravilno delovali, prema radnim nalogima?"

"Jesu."

"Da li je neko od njih mogao da odnese oružje, možda nesvestan onoga što čini?"

"Nijedan od njih nije ništa uklonio s mesta zločina. Ništa što bi se na to moglo odnositi nije ni dirnuto."

"Nije baš tako. Sigurno su pomerali telo da bi ga pripremili za spaljivanje."

"Da, naravno, ali to jedva da ima neki značaj. Moglo se očekivati da će to uraditi."

"Do đavola", promrmlja Bejli boreći se da sačuva mir.

"Pretpostavimo sada da je još neko bio u laboratoriji."

"Nemoguće", reče Gruer. "Kako bi neko mogao da prodre u blizinu doktora Delmara?"

"Ali pretpostavimo!" poviče Bejli. "U mozgovima robota nije se nikad pojavila misao da bi neki nasilnik mogao tamo biti prisutan. Zbog toga pretpostavljam da nijednom od njih nije palo na um da pretraži okolinu kuće. Tako nešto nije ni pomenuto u izeštaju."

"Nije bilo nikakvog pretraživanja dok se, mnogo kasnije, nije počelo da traga za oružjem."

"Da li ste tražili tragove terenskog vozila ili možda helikoptera?"

"Nismo."

"Dakle, ako je neko hteo da se potruži da lično dođe u blizinu doktora Delmara, kao što vi kažete, mogao je da ga ubije, a onda sasvim jednostavno da ode. Niko ga ne bi zaustavio pa ni video. Kasnije bi počinitelj mogao da se osloni na to da su svi sigurni kako niko tamo nije mogao da dođe."

"Zaista, niko nije mogao", potvrdi Gruer.

Bejli nastavi: "Još nešto, još samo jedna stvar: neki je robot bio umešan. Neki je robot bio na mestu zločina."

Denil se prvi put umeša: "Robot nije mogao da bude na mestu zločina. Da je on bio tamo, zločin se ne bi dogodio."

Bejli se naglo okrete prema njemu, a Gruer po drugi put podiže i spusti čašu, usmerivši pogled prema Denilu.

"Zar nije tako?" upita Denil.

"Tako je", reče Gruer. "Robot bi sprečio neku osobu koja bi htela da povredi drugu. Prvi zakon robotike."

"U redu", potvrdi Bejli. "Dopuštam. Ali taj je robot morao biti sasvim blizu. Kad su ostali roboti stigli, on je već bio u laboratoriji. Recimo da je bio u sobi pored nje. Ubica se približava Delmaru, a ovaj viče: 'Ubićeš me!' Kućni roboti nisu čuli ove reči. Sve što su čuli bio je uzvik, pa su, kao nepozvani, ostali onde gde su i bili. Ali onaj posebni robot čuo je reči i prvi ga je zakon naveo da uđe nepozvan. Bilo je prekasno. Verovatno je video već izvršeni zločin."

"To je sigurno bilo neposredno pre udarca", reče Gruer. "To je ono što ga je poremetilo. Prisustvovao je povredi ljudskog bića, a da to nije mogao sprečiti, što se protivi prvom zakonu. Njegov je pozitronski

mozak, zavisno od okolnosti, morao pretrpeti veću ili manju štetu. U njegovom slučaju ta je šteta bila sudbonosna."

Gruer se upiljio u vrhove svojih prstiju i stao da pomera čašu s napitkom tamo-amo, tamo-amo...

"Dakle, robot je bio svedok. Da li je u tom smislu ispitivan?" reče Bejli.

"Čemu? Bio je poremećen. Mogao je samo da ponavlja: 'Ubićeš me!' Dovde se slažem s vašim mišljenjem o tome kako su tekli događaji. Ove, verovatno poslednje Delmarove reči, utisnule su se u robotovu svest kada je sve drugo već bilo razoreno."

"Ali ja sam čuo da je Solarija naročito vešta u izradi robota. Zar nema načina da se taj robot popravi? Zar nema puta da se njegova kola aktiviraju?"

"Nema!" odgovori Gruer oštro.

"Gde je sada taj robot?"

"Bačen je u staro gvožđe."

Bejli podiže obrve: "Imamo posla sa sasvim neobičnim slučajem. Nema motiva, nema sredstva, nema svedoka, nema dokaza. Tamo gde je postojao neki dokaz od koga bi se moglo početi, uništen je. Ustanovili ste da postoji samo jedna osumnjčena osoba i, čini se, svi veruju u njenu krivicu, odnosno, svi u najmanju ruku veruju da niko drugi ne može biti kriv. To je, očigledno, i vaše mišljenje. Pitanje je sada: zašto ste poslali po mene?"

Gruer se namršti: "Izgledate smeteni, gospodine Bejli." Tada se naglo okrete prema Denilu: "Gospodine Olivav!"

"Izvolite, šefe Grueru."

"Molim vas, prođite kroz zgradu i proverite da li su svi prozori

zatvoreni i zamračeni. Možda detektiv Bejli oseća dejstvo otvorenog prostra."

Ova tvrdnja iznenadi Bejlja. Nešto ga je teralo da se odupre Gruerovoj preduzumljivosti i da Denilu suprotan nalog, ali tek što se odlučio, primetio je u Gruerovim očima izvesno preklinjanje, a u boji glasa uznemirenost, pa sede i dopusti Denilu da pođe.

U tom je času s Gruerovog lica nestala neka vrsta maske, pa je ono sada izgledalo otvoreno i zaplašeno.

"Bilo je lakše nego što sam mislio", reče Gruer. "Pomišljao sam na mnoge načine da vas oslobodim Olivava, ali ničeg nisam mogao da se setim, a nisam ni pomislio da bi stanovnik Aurore izašao samo na jedan zahtev."

"U redu, sada sam sam", reče Bejli.

Gruer nastavi: "U njegovom prisustvu nisam mogao slobodno da govorim. On je s Aurore i nalazi se kod nas zato što je to bio uslov da dobijemo vas." Solarijanac se nagnu napred. "Ima još nešto u vezi s ovim ubistvom. Mene ne zanima samo ko ga je izvršio. Na Solariji postoje tajne stranke!"

Bejli je zurio u njega: "Sigurno je da vam u tome ne mogu pomoći."

"Sigurno je da možete. Sad shvatate sledeće: dr Delmar je bio tradicionalist. Verovao je u stari, dobri način života. Međutim, među nama su nove snage, snage koje traže promene, pa je Delmar ućutkan."

"Gospođa Delmar?"

"Možda je u to umešala svoje prste, ali to nije važno. Iza nje je tajno udruženje, a to je značajna stvar."

"Jeste li sigurni? Imate li dokaza?"

"Sasvim blede dokaze. Tu ne mogu ništa. Rikejn Delmar bio je na tragu nečega. Uveravao me je da je njegov dokaz valjan, a ja sam mu verovao. Isuviše sam ga dobro poznavao da bih ga smatrao ludakom ili detetom. Na žalost, malo mi je toga rekao. Naravno, on je imao nameru da svoju istragu dopuni i da zatim otvoreno iznese stvar pred vlasti. Izgleda da mu je vrlo malo trebalo da istragu dovrši, jer se u protivnom ne bi usudili da ga nasilno i bez oklevanja ubiju. Delmar je, ipak, nagovestio kako je ceo ljudski rod u opasnosti." Bejli je bio potresen. Za trenutak mu se činilo da ponovo sluša Minima, ali ovoga puta na široj lestvici. Zar se svi upravo njemu moraju obraćati zbog kosmičke opasnosti?

"Šta vas je navelo da mislite da vam ja mogu pomoći?" upita on.

"Jer ste Zemljanin", odgovori Gruer. "Razumete li? Mi, na Solariji, nemamo iskustva u tim stvarima, kao da nam nedostaje sposobnost razumevanja ljudi. Ovde nas ima suviše malo." Osećao se nelagodno. "Nerado vam to priznajem, gospodine Bejli. Neki mi se od mojih saradnika smeju, neki se ljute na mene, ali ja zaista tako mislim. Meni se čini da ste vi, Zemljani, u stanju da mnogo bolje razumete ljude, baš zato što živite u ljudskim gomilama. A detektiv i bolje od drugih, zar ne?"

Bejli jedva primetno klimnu, ali ne progovori.

Gruer nastavi: "Ovo je ubistvo gotovo srećna okolnost za nas. Ja se nisam usudio da govorim drugima o Delmarovoj istrazi, jer još nisam bio siguran ko je umešan u zaveru, a sam Delmar nije hteo da iznosi pojedinosti dok stvar ne privede kraju. Ali i da je Delmar dovršio svoje delo, postavlja se pitanje šta bismo mi posle toga radili!? Ja sam to ne

znam. Još od samog početka sam smatrao da nam je potreban neko sa Zemlje. Shvatio sam da ste mi baš vi potrebni kada sam doznao o vašem uspehu u slučaju ubistva koje se dogodilo na Zemlji, u Gradu Svemiraca. Stupio sam u dodir s Aurorom, jer ste vi najduže saradivali s ljudima te planete, a preko Aurore uspostavio sam vezu sa zemaljskom vladom. Saradnici u našoj vladi nisu se u tome sa mnom slagali. Tada se dogodilo ubistvo, što je bilo dovoljno da dobijem odobrenje koje mi je potrebno. Toga časa oni bi na sve pristali."

Gruer je neko vreme oklevao, a onda dodade: "Nije baš lako tražiti pomoć od jednog Zemljanina, ali ja sam morao da tako postupim. Setite se, ma šta bilo u pitanju, ljudski rod je u opasnosti!"

Dakle, Zemlja je u dvostrukoj opasnosti. Nije bilo mesta sumnji u očajnu iskrenost Gruerovog glasa.

Ali ako je ubistvo bilo srećan povod da Gruer najzad uradi ono što je tako očajno oduvek nastojao da uradi, ono je, s nekog drugog gledišta, moglo biti nesrećna stvar. Sve je to otvaralo puteve ka novim mislima koje još nisu našle put do Bejljevog izraza, pogleda ili glasa.

"Poslali su me ovamo, gospodine, da vam pomognem i ja ću to i uraditi kako najbolje umem", reče Bejli.

Gruer najzad podiže svoje dugo odlagano piće i reče, gledajući Bejlja preko ivice čaše: "Dobro, ali ni reči Denilu Olivavu, molim vas. Ma šta bilo posredi, Aurora bi mogla biti umešana. U slučaju ubistva pokazali su interesovanje koje nije u srazmeri s događajem. Oni su, na primer, uporno zahtevali da primimo gospodina Olivava jer je ranije radio s vama, ali možda su hteli da ovde imaju čoveka od poverenja."

Pijuckao je polako, a pogled mu je počivao na Bejlju.

Bejli je prstima zamišljeno trljao svoje duguljasto lice: "Dakle, ako

je..." započe.

Nije dovršio. Skočio je sa stolice i skoro pojurio prema sagovorniku, pre no što se i setio da je to bila samo njegova slika.

Jer Gruer je divlje zurio u svoje piće, hvatao se za grlo i hrapavo piskao: "Peče... peče..."

Čaša ispade iz njegove ruke, piće se prosu, a on se skljojka lica iskrivljenog od bola.

7. LEKAR JE PROGOVORIO

Denil je stajao na ulaznim vratima: "Šta se dogodilo, partneru Elija..."

Objašnjenje nije bilo potrebno. Denilov glas se promeni u visok zvonki uzvik: "Roboti Hanisa Gruera! Vaš je gospodar povređen! Roboti!"

Začas je ušao jedan metalni lik, a za njim u trpezzeriju upade još dvadesetak. Trojica su pažljivo odvukla Gruera, a ostali su se uposlili uređivanjem nastalog nereda i sakupljanjem predmeta koji su sa stola pali na pod.

Denil se odmah oglasi: "Vi tamo, roboti, ostavite krhotine. Započnite istragu. Ispitajte da li se u kući nalazi neko ljudsko biće. Obavestite robote koji se nalaze napolju, na terenu, neka pretresu svaku stopu gazdinstva. Ako nađete nekog gospodara, zadržite ga. Nemojte da ga povredite..." (suvišna opomena) "...ali ne dopustite da se udalji. Obavestite me ako ne naiđete ni na jednog gospodara. Ostaću u ovoj kombinaciji stereovizije."

Kad su se roboti razišli, Elija promrmlja Denilu: "To je početak. Otrov, naravno."

"Da, dovde je jasno, partneru Elija." Čudno je bilo videti Denila, koji je seo kao da je osetio slabost u kolenima. Bejli nijednog trenutka dotad nije doživeo da Denil podlegne nečemu tako ljudskom kao što je slabost u kolenima.

"Mom ustrojstvu škodi kada vidim povređeno ljudsko biće", reče Denil.

"Ništa nisi mogao da učiniš!" tešio ga je Bejli.

"Znam, ali ipak sam u misaonim kanalima osetio izvesno zakrčenje. U ljudskim terminima, ono što osećam odgovara potresu mozga."

"Ako je tako, pređi preko toga." Bejli nije imao ni strpljenja ni nežnosti prema robotu kome je bilo muka. "Moramo da razmotrimo sitnice u vezi s počinioćem. Nema otrova bez trovača."

"Moglo je biti trovanje hranom."

"Slučajno trovanje? Na planeti koja tako pazi na čistoću? Nikako! Osim toga, otrov je bio u napitku, a delovanje je bilo naglo i potpuno. U pitanju je vrlo jaka doza otrova. Pazi, Denile, ja idem u susednu sobu da malo razmislim o tome. Ti ćeš potražiti gospođu Delmar. Proveri da li je kod kuće i ustanovi udaljenost između njenog i Gruerovog gazdinstva."

"Znači li to da misliš na nju kao..."

Bejli mahnu rukom: "Učini samo kako sam ti rekao, hoćeš li?"

Bejli iziđe iz sobe da potraži samoću. Sigurno je da se, za tako kratko vreme, na planeti kao što je Solarija nisu mogla desiti dva međusobno nezavisna ubistva. Ako, dakle, postoji veza, najjednostavnije je da se Gruerova priča o zaveri uzme kao istinita.

Bejli oseti kako u njemu raste uzbuđenje na koje je bio naviknut. Došao je na ovu planetu naoružan samo onim što mu je na Zemlji rečeno, kao i onim što je sam znao. Samo ubistvo više nije bilo ni najmanje važno, ali trka je stvarno otpočela. Mišići Bejlijevih vilica napeto odskočiše.

Osetio je žaoku što su se ubice, ili ubica, najzad usudili da u njegovoj blizini zadaju udarac. Zar su o njemu vodili tako malo računa? Bio je svestan da je povređen njegov profesionalni ponos, ali ta mu je povreda bila dobrodošla. Ona mu je konačno pružila stvarni povod da stvari sagleda kroz slučaj ubistva, bez razmišljanja o opasnostima kojima je bila izložena Zemlja.

Denil ga je pronašao i požurio k njemu: "Učinio sam kao što si tražio, partneru Elija. Stupio sam u vezu s gospođom Delmar. Ona je sada kod kuće, oko hiljadu milja daleko od Gruerovog gazdinstva."

"Potražiću je kasnije. Mislim, uspostaviću vezu", reče Bejli, zamišljeno zureću u Denila: "Smatraš li da ona ima ikakve veze s ovim zločinom?"

"Svakako nema neposredne veze, partneru Elija."

"Misliš li time da kažeš da posredne ima?"

"Mogla je nekog nagovoriti da to učini."

"Nekoga?" upita brzo Bejli. "Koga?"

"To, partneru Elija, ne bih umeo da kažem."

"Ako je neko i radio za nju, taj neko bio bi pronađen na mestu zločina."

"Da", odgovori Denil, "neko je morao biti tamo da zatruje napitak."

"Da li je bilo moguće zatrovati napitak ranije, u toku dana? Možda mnogo ranije."

"Pomislio sam na to, partneru Elija", odgovori Denil, "pa sam zato rekao da gospođa Delmar nema neposredne veze sa zločinom. Ranije, u toku dana, ona se mogla naći na tom mestu. Bilo bi dobro da se ispita njeno kretanje."

"Učinićemo tako. Ispitaćemo da li je u bilo koje vreme bila lično na Gruerovom gazdinstvu."

Bejljeve usne se grčevito stegoše. Naslućivao je da logika robota jednom mora da zataji, a sada je u to postao uveren. Baš kao što je rekao stručnjak: 'Roboti su logični, ali ne i razumni'.

"Požurimo u sobu za veze i potražimo Gruerovo gazdinstvo", reče on.

Prostor se blistao od svežine i urednosti. Ni traga događaju koji se odigra pre nepunog sata.

S leđima prema zidu, stajala su onde tri robota spremna da prime naređenje, kao i obično.

"Ima li nekih novosti o vašem gospodaru?" upita Bejli.

Srednji robot odgovori: "Lekari se brinu za njega, gospodaru."

"Preko stereovizora ili lično?"

"Preko stereovizora."

"Šta kaže lekar? Hoće li vaš gospodar preživeti?"

"Nije sigurno, gospodaru."

Bejli promeni temu razgovora: "Da li je kuća pretražena?"

"Potpuno, gospodaru."

"Da li je nađen trag nekog drugog gospodara?"

"Nije, gospodaru."

"A neki trag prisustva drugog gospodara?"

"Nikakav, gospodaru."

"Da li je okolni teren pretražen?"

"Jeste, gospodaru."

"Bez rezultata?"

"Bez rezultata, gospodaru."

Bejli klimnu i reče: "Želim da razgovaram s robotom koji je večeras posluživao za stolom."

"Zadržan je zbog ispitivanja, gospodaru. Njegove su reakcije normalne."

"Da li može da govori?"

"Može, gospodaru."

"Neka dođe ovamo bez odlaganja."

Pošto se nije odmah pojavio, Bejli započe: "Rekao sam..."

Denil ga lagano prekide: "Ova vrsta solarijanskih robota saobraća međusobno pomoću ugrađene radio-veze. Robot koga si zatražio već je pozvan. Njegova je sporost prouzrokovana smetnjama koje je pretrpeo usled događaja kojima je prisustvovao."

Bejli prihvati objašnjenje. Trebalo je da se seti interkoma. U svetu koji sav počiva na robotima, nužna je neka vrsta unutrašnje komunikacije jer bi, u protivnom, sistem doživeo slom. To objašnjava kako se tucе robota odazove, a pozvan je samo jedan. Naravno, ostali dolaze samo ako su pozvani, inače ne dolaze.

Uđe traženi robot. Hramao je, vukući jednu nogu. Bejli se pitao zašto, ali sleže ramenima ne trudeći se da nađe odgovor. Laici nisu mogli shvatiti čak ni povredu pozitronskih kanala primitivnih robota sa Zemlje. Prekinut krug reakcija može onеспособiti pokret nogu, kao u ovom slučaju. Stručnjacima to može izgledati izvanredno važno, a

svakom drugom beznačajno.

Bejli oprezno reče: "Sećaš li se neke bezbojne tečnosti na stolu tvog gospodara koju si mu ulio u čašu?"

Robot odgovori: "Se... sss... ćam, gosssspo... ssss... daru."

Greška u programu za oblikovanje govora.

"Kakva je to bila tečnost?" pitao je dalje Bejli.

"Bila je to... vo... sss... da, gosssspo... ssss... daru."

"Samo voda? Ništa drugo?"

"Samo vo... ssss... da, gosssspo... ssss... daru."

"Odakle si je doneo?"

"Sa... ssss... slavine rezzzzer...sss... voa... sss... ra, gosssspo... ssss... daru."

"Da li je neko vreme stajala u kuhinji pre no što si je uzeo?"

"Gosssspo... sss... dar voli... sss... o, da bude ussss... taja... sss... la. Po njego... sss... vom sssstalnom nalo... gu, vo... sss... da je mora... ssss... la ssss... staja... ssss... ti sssat vreme... sss.. na pre je... sss... la."

Bejli pomisli: Onaj ko je to znao, mogao je vrlo dobro iskoristiti.

"Neka me jedan od robota poveže s lekarom koji vodi brigu o vašem gospodaru. Što pre, to bolje, a u međuvremenu neka mi jedan od vas objasni vodovodni uređaj. Moram znati sve o snabdevanju vodom."

Nešto kasnije, lekar mu je stajao na raspolaganju. Bio je to najstariji Svemirac koga je Bejli ikad video. Mogao je imati preko trista godina. Žile na njegovim rukama behu jako ispupčene, a kratko potkresana kosa sasvim bela. Imao je naviku da noktom lupka po

izbrazdanim sekutićima. Taj je šum Bejlju išao na živce. Ime mu je bilo Altim Tul.

Lekar reče: "Na sreću, povratio je veliki deo doze, ali se ipak može desiti da ne preživi. Tragičan slučaj." On glasno uzdahnu.

"Koja je vrsta otrova posredi, doktore?, upita Bejli.

"Ne znam." (Tuc... tuc... tuc...)

"Ne znate? Kako ga onda lečite?"

"Da bih sprečio paralizu, primenjujem direktne nadražaje neuromuskularnog sistema. Što se ostalog tiče, prepuštam prirodi da učini svoje."

Njegovo lice bledožute boje, nalik iznošenoj koži prima kvaliteta, izražavalo je preklinjanje. "Imamo tako malo iskustva u tim stvarima! Ne sećam se sličnog slučaja u dva veka moje prakse."

Bejli ga je prezrivo posmatrao: "Poznato vam je da postoje takve stvari kao što su otrovi, zar ne?"

"Oh, da (tuc... tuc... tuc...). Iz opšteg znanja."

"Postoje mnoge knjige o tom predmetu, pa biste iz njih mogli nešto da saznate."

"To bi trajalo nekoliko dana. Postoje brojni mineralni otrovi. Mi se služimo insekticidima, pa je lako doći do bakterijskih toksina. Čak i s podacima iz mikroknjiga, trebalo bi mnogo vremena da nađemo opremu i da razvijemo istraživačku tehniku."

"Ako to niko na Solariji ne zna", reče smrknuto Bejli, "ja bih vam predložio da stupite u kontakt s nekim drugim svetom. U međuvremenu, bilo bi dobro da ispitajte nije li otrovan vodovod u Gruerovoj kući. Ako je nužno, lično pođite tamo i pozabavite se time."

Bejli je veoma surovo izazivao poštovanog Svemirca, naređujući

mu kao robotu, ali nije bio ni najmanje svestan neskladnosti takvog postupka, a ni Solarijanac se tome nije protivio.

"Kako bi vodovod mogao da bude zatrovan? Siguran sam da nije", reče Tul zamišljeno.

"Verovatno nije", složi se Bejli, "ali najbolje je proveriti kako bismo bili sasvim sigurni."

U stvari, zatrovani vodovod je predstavljao sasvim neverovatnu mogućnost. Robot mu je još ranije objasnio delovanje uređaja za vodu, koji je, na Solariji svojstven način, automatski uklanjao nečistoću. Voda je mogla da uđe u cevi iz bilo kog izvora, aparati bi je osposobili za piće. Uništili bi mikroorganizme, a neživu organsku materiju izdvojili. Voda se vetrila i tako su se u nju uvodili razni joni u količinama koje najbolje odgovaraju potrebama tela. Gotovo je neverovatno da bi otrov izdržao ovaj ili onaj kontrolni sistem.

Ali doktor Tul se samo mrštio: "Kako da ispitam vodovod?"

"Kako? Nađite neku životinju. Ušpricajte joj iglom izvesnu količinu vode, ili joj dajte da pije. Razmišljajte, čoveče! Učinite to isto s onom vodom koja je ostala u staklenoj posudi. Ako je otrovna, a mora biti, izvršite eksperiment prema opisima koje možete naći u određenim knjigama. Nađite neki sličan primer. Učinite bar nešto."

"Čekajte, čekajte! Kakva staklena posuda?"

"Posuda u kojoj je stajala voda. Posuda iz koje je robot uzeo otrovno piće."

"Tja, dragi moj, pretpostavljam da je već oprana. Kućna svita sigurno nije ostavila posudu da stoji nečista i nesklonjena."

Bejli je negodujućim mrmljao. Naravno, bilo je nemoguće sačuvati dokaze kad su ih roboti, u ime kućnog reda, munjevito uništavali.

Trebalo je da da nalog da se predmeti ne diraju, ali nije znao pravilno da postupi jer ovde običaji nisu bili kao na Zemlji.

Najzad je objavljeno da na Gruerovom gazdinstvu, u kritično vreme, nije bilo nijedne neovlašćene osobe.

"To donekle otežava problem, partneru Elija", reče Denil. "Prema tome, niko ne može da bude trovač."

Sav obuzet mislima, Bejli jedva da ga je čuo. "Šta... ", uzviknu iznenađeno. "Uopšte nije tako. Uopšte! Naprotiv, to sve pojednostavljuje!" Nije imao volje da objašnjava, jer je sasvim znao da ga Denil ne bi mogao razumeti, ili da, bar, ne bi poverovao u ono što je Bejli smatrao sigurnim.

Denil to nije ni tražio. Takav tok misli, ljudski po prirodi, bilo bi sasvim nerobotski.

Bejli je nemirno hodao tamo-amo, strepeći od sna koji mu je sklapao oči, jer je znao da će se tada njegov strah od prostora i čežnja za Zemljom pojačati. Gotovo žudno je želeo da se još nešto dogodi.

"Bilo bi dobro da ponovo govorim sa gospođom Delmar. Neka roboti potraže vezu", rekao je Denilu.

Prešli su u sobu za razgovore, gde je posmatrao spretne prste robota koji je upravljao stereovizorom. Misli su mu za to vreme bile zapletene i nejasne, ali su se naglo razbistrile pod utiskom iznenađenja kada je polovinu sobe ispunio sto, pažljivo postavljen za večeru.

Najpre je začuo Gladijin pozdrav: 'Halo', da bi za trenutak kasnije i sama stupila u vidno polje.

"Ne čudi se, Elija", reče ona sedajući. "Vreme je za večeru. Pogledaj, obučena sam vrlo brižljivo!"

Zaista je bila. Osnovna, svetloplava boja haljine svetlucala je niz njena bedra do listova i gležanja. Nabrani žuti okovratnik, nešto svetliji od njene talasaste, sada pažljivo začesljane kose, padao je na vrat i ramena.

"Nisam imao nameru da ti smetam pri jelu", reče Bejli.

"Još nisam ni počela. Hoćeš li da mi se pridružiš?"

Gledao je sumnjičavo: "Da se pridružim?" Gladija se nasmeja: "Vi Zemljani ste tako luckasti. Nisam mislila da mi se lično pridružiš. Kako bi i mogao? Mislila sam da odeš u svoju trpezariju pa da večeramo u troje."

"Ali kad pođem..."

"Tvoj tehničar može da zadrži vezu."

Denil hladno prihvati, a Bejli se, pomalo nesigurno, okrete i uputi ka vratima. Za njim se kretala i Gladija, sto i sve što je bilo na stolu i oko nje.

Gladija ga je hrabrila smeškom: "Vidiš, tvoj tehničar nam održava vezu."

Bejli i Denil su išli pokretnom pistom kojom se Bejli, koliko se sećao, ranije nije kretao. Očigledno je u ovom nemogućem zdanju postojalo više mogućih prelaza iz prostorije u prostoriju, a on je znao samo za neke. Denil ih je, naravno, znao sve.

Za sve vreme kretanja pratila ih je Gladija, nekad ispod, nekad iznad visine poda.

Bejli zastade i promrmlja: "Potrebno je privići se na ovo."

Gladija odmah zapita: "Da li ti to stvara vrtoglavicu?"

"Pomalo."

"Reći ću ti šta treba da uradiš... Neka me tvoj tehničar zaustavi, a

kad budeš u trpezariji, neka nas ponovo spoji."

"Daću takav nalog, partneru Elija", reče Denil.

Kada su stigli, sto je već bio postavljen za večeru. Na stolu su se nalazili tanjiri u kojima se pušila supa s komadićima mesa, a na sredini pečena kokoška. Denil reče nešto kratko robotu koji je posluživao, a ovaj spretno i brzo oslobodi jednu stranu stola i prebaci sve na drugu.

Kao da je upravo to bio znak, suprotni zid se odmače, sto se naizgled produži i Gladija je već sedela s njima. Soba je bila veoma pažljivo spojena sa sobom, isto tako i sto sa stolom. Da nije bilo razlika u šarama zidova, podova i porculana, još bi i poverovao da stvarno zajedno večeraju.

"Pa?" reče Gladija zadovoljno. "Zar ovako nije dobro?"

"Sasvim dobro", priznade Bejli. Probao je oprezno svoju supu, ustanovio da je izvrsna i prionuo na nju s oduševljenjem.

"Znaš li šta se dogodilo Grueru?" upita.

Lice joj se smrači: "Nije li to strašno? Jadni Hanis", reče i spusti kašiku.

"Izgleda da ga dobro poznaješ?"

"Poznajem gotovo sve važne ličnosti na Solariji. Mnogi Solarijanci se međusobno poznaju. To je prirodno."

Zaista prirodno, pomisli Bejli. Na kraju krajeva, koliko ih uopšte ima na Solariji?

"Možda poznaješ i dr Altona Tula? On leči Gruera", upita Bejli.

Gladija se nežno smešila. Robot-poslužitelj seckao je meso za nju, dodavao tanko rezane pržene krompire i odreske šargarepe.

"Naravno da ga poznajem. I mene je lečio", odgovori ona.

"Lečio? Kada?"

"Odmah posle... nesreće. Mislim, s mojim mužem."

Bejli zaprepašćeno upita: "Je li on jedini lekar na ovoj planeti?"

"Oh, ne." Neko su se vreme njene usnice micale kao da nešto broji za sebe, a onda nastavi: "Ima ih najmanje deset. Imamo i jednog mladića koji, koliko mi je poznato, studira medicinu. Ali dr Tul je jedan od najboljih. On ima najviše iskustva. Jadni dr Tul!"

"Zašto jadan?"

"Eto... ma, znaš šta mislim! Biti lekar, to je tako nezgodan posao. Ponekad moraš lično posetiti bolesnika, čak ga i dodirivati. Ali dr Tul je tako odan tome, da ne preza od poseta kad god je to potrebno. On je pazio na mene još od detinjstva. Prema meni je uvek prijateljski raspoložen i ljubazan. Časna reč, gotovo da mi ne smeta njegova blizina. Na primer, on me je u ono vreme lično posetio."

"Posle muževljeve smrti, misliš?"

"Da. Možeš misliti kako se osećao kad je video mrtvo telo moga muža i mene, onesvešćenu do njega!"

"Meni su rekli da je leš ispitao preko stereovizora."

"Leš jeste, ali pošto se uverio da sam živa i van svake opasnosti, dao je nalog robotima da mi stave jastuk pod glavu, a zatim mi je dao injekciju, ne znam čega. Onda je otišao. Došao je mlaznim avionom. Zaista, mlaznim avionom! Bilo mu je potrebno svega pola sata da stigne, pobrine se za mene i preuzme sve što je potrebno da mi bude dobro. Kada je došao, bila sam toliko zbunjena, da sam mislila da nije lično prisutan. Tek kad me je dodirnuo, shvatila sam da je pored mene, pa sam kriknula. Jadni dr Tul. Bio je strašno spetljan, ali ja sam znala da je dobro mislio."

Bejli klimnu: "Pretpostavljam da nema mnogo posla za lekare na

Solariji."

"Nadam se da nema."

"Znači da, tako reći, ovde nema zaraznih klica. A šta je sa smetnjama pri varenju? Zakrećenjem krvnih sudova? Šećernom bolešću i sličnim stvarima?"

"Ima ih ponekad. Strašno je kad se neko tako razboli. Lekar može da im donekle olakša život, ali to je najmanje."

"Tako?"

"Naravno. To znači da analiza gena nije bila potpuna. Ne misliš valjda da dopuštamo razvijanje bolesti kao što je šećerna? Ako se tako šta nađe u nekome, ponovo se podvrgava veoma iscrpnoj analizi. Bračni drug mora da se uzdržava, a to je veoma neprijatno. To znači odreći se... odreći se... sasvim" - glas joj se pretvori u šapat - "dece."

Bejli ponovi bez uzbuđenja: "Odreći se dece?"

Gladija pocrvene: "Strašno je to i izgovoriti: takva reč! Deca!"

"Navikne se čovek posle izvesnog vremena", reče Bejli suvo.

"Da, ali ako se naviknem, dogodiće mi se da jednom tu reč izgovorim pred nekim Solarijancem i tada ću propasti u zemlju od stida... U svakom slučaju, ako je jedan od bračnih drugova već imao dete (gle, ponovo sam to rekla!), ono mora da se pronađe i podvrgne pregledima. Eto, baš to je bio Rikejnov posao, uz put rečeno, i sve je ispalo naopako."

"Dosta o Tulu", zaključí Bejli. Lekareva nesposobnost bila je prirodna posledica načina života. Ništa čudno u tome, ništa posebno čudno. Precrtaj ga, ali ne jako.

Posmatrao je Gladiju dok je jela. Čedno i otmeno se ponašala pri jelu, a apetit joj je bio dobar. (Njegova je piletina bila izvrsna. U

izvesnom pogledu, recimo u hrani, Bejli bi u Spoljnjim svetovima mogao lako da se razmazi.)

"Šta misliš o trovanju Gruera, Gladija?" upita Bejli.

Ona podiže pogled: "Pokušavam da ne mislim na to. Strašne se stvari događaju u poslednje vreme. Možda i nije bilo trovanje."

"Bilo je."

"Ali tamo nisu nikoga pronašli."

"Otkud znaš?"

"Niko nije ni mogao biti. Žena mu nije bila tih dana, jer je bila ispunjena norma de... ti znaš čega. Pošto nije bilo nikog ko bi u bilo šta mogao staviti otrov, nije bilo, nije ni moglo biti trovanja."

"Ali Gruer je otrovan. To je činjenica koju treba prihvatiti."

Njene oči opet potamneše: "Misliš li da je on sam to uradio?"

"Sumnjam. Zašto bi? Zašto tako javno?"

"Onda se to zaista nije moglo dogoditi, Elija. Naprosto nije moglo."

Bejli reče: "Naprotiv, Gladija. Moglo je i to vrlo jednostavno, a ja sam siguran da tačno znam kako."

8. IZAZIVANJE SOLARIJANACA

Za trenutak je izgledalo da Gladija zadržava dah. Najednom glasno odahnu, ne otvarajući usta, i reče:

"Ja sam sigurna da ne znam kako! Znaš li ko je to učinio?"

Bejli potvrdi glavom: "Isti onaj ko je ubio i tvoga muža."

"Jesi li siguran?"

"Zar ti nisi? Ubistvo tvog muža prvo je ubistvo u istoriji Solarije. Mesec dana kasnije dolazi do novog ubistva. Da li to može biti

slučajnost? Dva zasebna ubistva koja se u svetu u kome dotad nije bilo zločina dešavaju u roku od trideset dana? Računaj, takođe, da je druga žrtva ispitivala prvi zločin i prema tome predstavljala jaku i neposrednu opasnost za izvršioca prvog zločina."

"Dakle", Gladija poče da jede kolač i izgovori punim ustima, "ako stvarno tako posmatraš, onda sam ja nevinna."

"Kako to, Gladija?"

"Zato, Elija, što ja nikada nisam bila na Gruerovom gazdinstvu. Nikada u celom svom životu. Prema tome, nisam ni mogla otrovati Gruera. A ako to nisam učinila, onda nisam kriva ni za prvi zločin."

Kako Bejli nije odgovarao, ona se pokoleba, a njena mala usta se obesiše: "Zar ne misliš tako, Elija?"

"Nisam siguran", reče Bejli. "Rekao sam ti da znam kako je otrovan Gruer. Način je duhovit, a mogao ga je primeniti svaki Solarijanac, bio ili ne bio na Gruerovom gazdinstvu, čak i ako nikad nije bio tamo."

Gladija stisnu šake: "Želiš li da kažeš da sam ja to uradila?"

"To nisam rekao."

"Ali to bi trebalo da se podrazumeva!" Usne joj se stisnuše od besa, a obrazi prekriše mrljama. "Je li to jedini razlog zbog koga si hteo da razgovaraš sa mnom? Zato da mi postavljaš lukava pitanja? Da me uhvatiš u zamku?"

"Čekaj trenutak..."

"Bio si mi tako drag, tako pun razumevanja, ti... ti... čoveče sa Zemlje!"

Kod poslednjih reči njen visok ali topli glas postade hrapav.

Denilovo savršeno lice saže se prema Gladiji. On reče: "Ako mi dopustite, gospođo Delmar, upozorio bih vas da pretvrdo držite nož u

ruci. Mogli biste se poseći. Molim vas, budite pažljivi."

Gladija je divlje gledala u kratki, tupi i sasvim sigurno bezopasni nož koji je držala u ruci. Tada ga grčevitim pogledom podiže visoko.

Bejli reče: "Ne možeš me dohvatiti Gladija!"

Ona dršćući odgovori: "Ko bi želeo tebe da dohvati? Uf!" Drhtala je od preteranog negodovanja. "Prekinite vezu, smesta!" poviče.

Poslednje reči mora da su bile upućene robotu koji se nalazio izvan vidnog polja. Odmah zatim nestadoše i Gladija i deo njene trpezarije, a prvobitni zid se ponovo pojavi.

Denil reče: "Jesam li u pravu kada verujem da sada i ti ovu ženu smatraš krivom?"

"Nisi", odgovori Bejli jednostavno. "Ko god je to učinio, bio mu je potreban veći broj određenih osobina nego što ih ima ova nesrećnica."

"Ona je nagla."

"Pa šta onda? Većina ljudi je takva. Seti se da je dugo provela u napetosti. Da sam se ja našao u sličnim uslovima i da se neko okomio na mene, kao što ona misli da sam se ja okomio na nju, bio bih u stanju da uradim mnogo gore stvari od mahanja nedužnim nožićem."

"Ja nisam bio u stanju da rešim tajnu trovanja na daljinu", odvrati Denil, "a tebi je to, kako kažeš, pošlo za rukom."

Bejli je bio zadovoljan što može da kaže: "Znam da nisi. Nedostaje ti sposobnost da rešavaš neke zagonetke."

Rekao je to s naglaskom koji nije dopuštao dalja pitanja, pa je Denil to objašnjenje primio mirno i ozbiljno, kao i uvek.

Bejli mu reče: "Imam dva zadatka za tebe, Denile."

"Kakve zadatke, partneru Elija?"

"Prvo, stupi u vezu s doktorom Tulom i ustanovi kako se gospođa Delmar ponašala posle smrti svoga muža. Koliko dugo joj je nega bila potrebna i slično."

"Želiš li nešto posebno da postigneš?"

"Ne. Samo pokušavam da sakupim podatke. Nije to baš lako na Solariji... Drugo, saznaj ko će zameniti Gruera na položaju šefa Uprave bezbednosti i odmah s tom osobom ugovori stereovizijski sastanak za sutra ujutro." Bejli je bio toliko malodušan da se to osetilo u njegovom naglasku. "Što se mene tiče, idem u krevet. Možda ću ranije ili kasnije ipak zaspati." Onda, gotovo mrzovoljno, dodade: "Misliš li da bih ovde mogao da se dokopam neke pristojne mikroknjige?"

"Predložio bih ti da pozoveš robota bibliotekara", odgovori Denil.

Bejliju bi zaigrali živci od same pomisli da ima posla s robotom. Radije bi čeprkao po knjigama bez tuđe pomoći.

"Ne", odgovorio je jednom od njih, "neću klasike. Nađi mi neki roman iz svakodnevnog života savremene Solarije. Pola tuceta takvih."

Robot se pokori (drugačije nije ni mogao). Dok je rukovao aparatima koji su sa polica probirali tražene knjige i prenosili ih preko prozorčića do Bejlijevih ruku, nastavljao je da tonom punim poštovanja brblja o svim ostalim vrstama mikroknjiga koje se nalaze u biblioteci.

"Gospodar možda želi neku romantičnu pustolovinu iz vremena prodiranja u svemir?" predlagao je. "Ili izvanredan pregled hemije, uz koju idu modeli atoma u crtano-filmskoj tehnici? Ili nešto sa područja mašte, možda neku galaktografiju?" Lista je bila bez kraja.

Bejli je smrknuto čekao da se nakupi njegovih pola tuceta mikroknjiga, a zatim reče: "Ovo je dovoljno!" Uzeo je sopstvenim rukama aparat za projektovanje teksta i izišao.

Robot ga je pratio očima: "Da li vam je potrebna pomoć oko nameštanja aparata?"

Bejli se okrenu i prekide ga: "Ne. Ostani gde si!"

Robot se nakloni i zastade.

Ležući u krevet čije je uzglavlje obasjavala svetlost, gotovo da se pokajao zbog postupka prema robotu. Kako je projektor bio drugačiji od modela s kojima se dotad služio, počeo da barata aparatom nemajući pojma o tome kako da postavi traku. Radio je uporno i tvrdoglavo, da bi na kraju, proučavajući aparat deo po deo, ipak donekle uspeo.

Fokus okulara nije sasvim odgovarao, ali je mogao da vidi tekstove, pa je nedostatak rado žrtvovao trenutnoj nezavisnosti od robota.

Sledeći sat i po "prelistao" je četiri do pet filmova.

Sve do tog trenutka smatrao je da od čitanja romana nema boljeg načina da upozna život na Solariji, kao i razvoj mišljenja na tom svetu. To mu je bilo potrebno da bi pametnije sprovodio istragu.

Ali sada je morao napustiti tu teoriju. Gledao je romane i uspeo tek toliko da upozna smešne probleme ljudi, njihovo luckasto ponašanje i njihove nerazumljive otpore. Zašto bi neka žena napustila svoj posao, pošto je otkrila da joj se sin posvetio istom zvanju i zašto bi odbijala da to objasni sve dok nisu nastupile nepodnošljive, apsurdne posledice? Zašto bi neki lekar i neka umetnica bili poniženi time što su dodeljeni jedno drugome i po čemu je lekar bio plemenit ako je dopustio da ga pregledaju roboti?

Uklopio je peti roman u okular i stavio aparat na oči. Bio je umoran do srži.

U stvari, bio je toliko umoran da se kasnije iz tog romana nije

mogao ničega setiti (iako je smatrao da je reč o nekom napetom delu), sem uvoda u kome je neki novi vlasnik gazdinstva preuzeo imanje i razgledao filmove računskih knjiga koje mu je robot doneo.

Verovatno je zaspao s okularom na očima i svim svetlima koja su blistala. Sva je prilika da je potom neki pažljivi robot ušao, skinuo mu aparat i pogasio svetla.

U svakom slučaju, spavao je i sanjao o Džesi. Sve je bilo kao i pre. Nikada nije ni napustio Zemlju. Spremili su se da odu do komunalne kuhinje, a zatim su hteli da sa prijateljima pođu na neku predstavu "pod vedrim nebom." Voziće se ekspresnim trakama, susreće ljude i niko od njih neće imati nikakvih briga. Bio je srećan.

Džesi će biti lepa. Nekako je oslabila. Zašto je tako vitka? I tako lepa?

Još nešto je bilo neobično. Odnekud je sijalo sunce. Pogledao je gore. Mogao je videti samo lučne svodove gornjih spratova. Pa ipak, sijalo je sunce i obasipalo sve svojim blistavim sjajem. Ali niko se nije bojao!

Bejli se probudi. Bio je uznemiren. Dopustio je da ga roboti poslužuju jutarnjom kafom i nije razgovarao sa Denilom. Nije govorio, nije pitao i pio je izvrsnu kafu, ne osećajući joj ukus.

Zbog čega je sanjao o vidljivom i nevidljivom suncu? Mogao je shvatiti zbog čega je sanjao o Zemlji i Džesi, ali kakve je veze imalo sunce? I zašto ga je pomisao na to toliko mučila?

"Partneru Elija", obrati mu se Denil ljubazno.

"Šta je?"

"Korvin Etlbiš će kroz pola sata stupiti u vezu s tobom. Sredio sam to."

"Ko je, do đavola, taj Korvin, kako li se zove?" upita naglo Bejli i ponovo napuni šoljicu kafom.

"Bio je desna ruka šefa Gruela, partneru Elija, a sada rukovodi Upravom bezbednosti."

"Onda mi ga daj odmah."

"Kao što sam ti objasnio, sastanak je kroz pola sata."

"Ne tiče me se kada je zakazan. Daj mi ga odmah. To je naređenje."

"Pokušaću, partneru Elija, mada on može odbiti."

"Probaj, Denile! Ako ide, ide."

Vršilac dužnosti šefa Uprave bezbednosti primio je poziv i Bejli je, prvi put otkako je na Solariji, ugledao Svemirca koji odgovara predstavi Zemljanina. Etlbiš je bio visok, mršav i bronzane puti. Oči su mu bile svetle, a brada široka i čvrsta.

Pomalo je ličio na Denila, ali dok je Denil bio savršen, gotovo beživotan, Etlbišove crte lica behu ljudske.

Etlbiš se brijao. Mali aparat za brijanje izbacivao je fine čestice materije koje su uklanjale dlaku s lica i brade i pretvarale je u neopipljivu prašinu.

Bejli je čuo za takvu spravu, ali nikad do tada nije video kako se upotrebljava.

"Vi ste sa Zemlje?" upita Etlbiš nerazgovetno, jedva otvarajući usta jer mu je obrijana prašina prolazila pored nosa.

Bejli odgovor: "Ja sam Elija Bejli, detektiv C7. Zemljanin."

"Poranili ste." Etlbiš zgrabi pribor za brijanje i gurnu ga negde van Bejlijevog vidnog polja. "Šta vas muči?"

Bejli ne bi podneo takav ton ni pri najboljem raspoloženju. Sada je goreo.

"Kako je šef Gruer?" zapita.

Etlbiš odgovori: "Još je živ. Možda će i preživeti."

Bejli klimnu: "Vaši trovači, ovde na Solariji, nisu upoznati s dozama. Nedovoljno iskustvo! Dali se Grueru previše i on je povratio. Pola doze bi ga ubilo."

"Trovači? Nema dokaza o otrovu."

Bejli je zurio u njega: "A šta bi drugo moglo biti?"

"Mnogo šta u čoveku može krenuti naopako." Trljao je lice, tražeći vrhovima prstiju preostale dlake. "Vi možda ne znate za promene metabolizma koje nastaju posle dvesta pedeset godina života?"

"Ako stvari stoje tako, da li ste onda tražili mišljenje lekara stručnjaka?"

"Izveštaj dr Tula..."

Dakle, tako! Bes koji je kuvao u Bejlju otkako se probudio naglo je izbio. Razvikao se na sav glas: "Ne tiče me se doktor Tul. Rekao sam, mišljenje stručnjaka. Vaši lekari ništa ne znaju, kao ni vaši detektivi, ako ih uopšte imate. Morali ste pozvati detektiva sa Zemlje. Zovite i lekara."

Solarijanac ga je hladno gledao: "Da li vi to meni savetujete šta da radim?"

"Dabome, i to besplatno. Gruer je otrovan, u to nema sumnje. Bio sam svedok događaja. Pio je, povraćalo mu se i urlao je da ga grlo peče. Kako vi to zovete kada znate da je istraživao..." Bejli naglo ućuta.

"Istraživao šta?" pitao je hladno Etlbiš.

Bejlju je smetalo prisustvo Denila, koji je po običaju stajao nekoliko metara dalje. Gruer nije želeo da Denil, kao stanovnik Aurore, zna za predmet istrage.

"Postoje politički problemi", reče on tiho.

Etlbiš prekrsti ruke. Izgledao je dalek, nezainteresovan i donekle neprijateljski raspoložen: "Nema političkih problema na Solariji, posebno ne u smislu u kom smo čuli da postoje na drugim svetovima. Hanis Gruer je bio dobar građanin, ali je imao previše mašte. On je bio taj koji je nešto čuo o vama i nagovorio nas da vas dovede. On je čak pristao da prihvatimo prisustvo stanovnika Aurore kao uslov za vaš dolazak. Ja to nisam smatrao potrebno. Nema tu nikakvih tajni. Rikejn Delmar je žrtva svoje žene, a mi ćemo doznati zašto i kako. Ako i ne uspemo, ona će biti podvrgnuta analizi gena, a onda će se preduzeti i prave mere. Što se Gruera tiče, mogu vam reći da je vaš zaključak o trovanju skroz besmislen."

"Izgleda kao da želite da kažete da ovde nisam potreban", reče Bejli, jedva verujući svojim ušima.

"Upravo tako. Ukoliko želite da se vratite na Zemlju, možete. Mogu vam čak reći da bi nam to bilo veoma drago."

I samog je Bejlja iznenadilo kako je to delovalo na njega. Uzviknuo je: "Ne, gospodine, ne mičem se ja odavde!"

"Mi smo vas iznajmili, detektive Bejli, i mi možemo i da vas otpustimo. Vratićete se na svoju planetu."

"Neću! Slušajte me, vi! Upozoravam vas! Vi ste dugovečni Svemirac, a ja sam Zemljanin, ali uz sve poštovanje i najdublje i najponiznije izvinjenje, kažem vam, vi ste premrli od straha."

"Povucite tu reč!" Etlbiš se uspravi u svoj svojoj visini od gotovo

dva metra i odatle mrko osmotri Zemljanina.

"Vi ste preplašeni kao zečić. Mislite da ćete, ako nastavite istragu, biti sledeća žrtva. Odustajete jer smatrate da će vam oni zauzvat pokloniti vaš bedni život."

Bejli nije imao pojma ko su to "oni" i da li "oni" uopšte postoje. Udarao je naslepo u drskog Svemirca i uživao u tome kako njegovi udarci ruše Svemirčevo samosavlađivanje.

"Otputovaćete najkasnije za jedan sat", uzvratil Etlbiš, uperivši prst hladno i ljutito. "O svemu ovome neće biti diplomatskih rasprava, uveravam vas."

"Poštedite me pretnji, gospodine sa Solarije. Znam da vas se Zemlja ni najmanje ne tiče, ali nisam samo ja ovde. Dopustite mi da vas upoznam sa svojim partnerom Denilom Olivavom. On je s Aurore. Ne govori mnogo. Nije ovde da govori. Ja upravljam ovim poduhvatom, ali on prokleta dobro čuje. Ne ispušta nijednu reč... Budimo otvoreni, Etlbiš." Bejli je sa zadovoljstvom ispuštao atribute Korvina Etlbiša. "Kakve se god gluposti dešavale na Solariji, Aurora i nešto preko četrdeset drugih Spoljnjih svetova žele da u tome imaju svoju reč. Ako nas izbacite odavde, sledeća delegacija biće sastavljena od ratnih brodova. Ja sam sa Zemlje i znam kako to izgleda. Uvredite nas i odgovor će biti ratni brodovi."

Etlbiš prenese pogled na Denila i, kako je izgledalo, počeo da razmišlja.

"Ništa se ovde ne događa što bi moglo zanimati druge planete", reče znatno mekšim glasom.

"Gruer je drugačije govorio, a i moj partner ga je čuo", reče Bejli. Nije bilo mesta cepidlačenju zbog jedne laži.

Denil se na to okrete Bejliju, ali se ovaj i ne osvrnu, već nastavi: "Nameravam da nastavim istragu. Iskreno govoreći, sve bih uradio da se vratim na Zemlju. I sam san o njoj čini me tako nemirnim da ne mogu ni da sedim. Kad bih bio vlasnik ove palate nabijene robotima, dao bih je zajedno s njima, zajedno s vama i tom celom vašom vašljivom planetom, za putnu kartu do Zemlje... Ali po vašem naređenju, ja ne idem odavde. Ne idem dok je otvoren slučaj koji po dužnosti moram rešiti. Pokušajte da me uklonite protiv moje volje i ugledaćete ždrelo međuplanetne artiljerije... I još nešto: od sada pa nadalje, istraga će se voditi kako ja odredim. Sreću ljude koje želim da sretnem. Sastajću se s njima. Neću da razgovaram s njima preko stereovizora. Naviknut sam na direktni kontakt i odsad će tako i biti. Za sve to mi je potrebna zvanična dozvola vaše Uprave."

"To je nemoguće, neizvodljivo."

"Denile, reci mu ti!"

Humanoidni glas bio je nepristrasan: "Kao što vas je moj partner obavestio, šefe Etlbiše, nas su ovamo poslali da sprovedemo istragu povodom ubistva. Bitno je da tako i postupimo. Mi, naravno, ne nameravamo da remetimo vaše navike. Možda nam direktni kontakti neće biti neophodni, ali biće dobro da nam date dozvolu za takve sastanke, jer se može dogoditi da nam postanu nužni, kao što je već detektiv Bejli istakao. Ne bismo vam savetovali da nas protiv naše volje udaljite s ove planete, mada nam je žao što to, vama lično ili nekom drugom Solarijancu, nije prijatno."

Bejli je slušao ovu tiradu u visokom stilu, izgovorenu kiselim rastezanjem usana, što je trebalo da odgovara smešku. Onome ko je poznavao Denila kao robota, sve je to bio pokušaj da čovek ne bude

povređen, ni Bejli, ni Etlbiš. Onome ko je Denila smatrao podanikom Aurore, najstarijeg i vojnički najjačeg sveta, tirada je mogla zvučati kao niz učtivih pretnji.

Etlbiš dotače čelo vrhovima prstiju: "Razmisliću o tome."

"Ne razmišljajte predugo", reče Bejli. "Moram obaviti neke posete u roku od jednog sata. Direktne posete. Stereovizor ne dolazi u obzir."

Dao je znak robotu da prekine vezu, pa je u čudu i zadovoljstvu zurio u prostor koji je dotad zauzimao Etlbiš. Od svega ovoga ništa nije bilo unapred smišljeno. Sve se rodilo iz njegovog sna i Etlbišove suviše drskosti. Ali sada, kada se dogodilo, Bejli je bio zadovoljan. To je ono što je zaista hteo: da drži konce u svojim rukama.

Pomislio je: u svakom slučaju, to je način na koji treba da se razgovara s odvratnim Svemircima.

Žalio je što celo stanovništvo Zemlje nije bilo prisutno. Ovaj čovek bio je oličenje stanovnika Spoljnjih svetova, a to je, naravno, bilo od svega najbolje. Najbolje!

Ipak se pitao odakle mu ona odlučnost oko direktnih susreta. Bejli je to i sam jedva mogao razumeti. Znao je šta mora uraditi i znao je da su lični susreti (ne preko stereovizora) deo toga. U redu. Ali srce mu je bilo u grlu kada je govorio o susretima. Činilo mu se da je bio spreman da razori zidove ovog zdanja, mada to ničemu nije moglo voditi.

Zašto je to tako na njega delovalo?

Na to ga je teralo nešto što je bilo van predmeta istrage, van pitanja bezbednosti Zemlje. Ali šta?

Čudno, ponovo se prisetio sna. Sunce koje je sijalo kroz mutne slojeve ogromnog podzemlja gradova na Zemlji.

Denil zamišljeno reče (zamišljeno u onoj meri u kojoj se u njegovom glasu mogu naslutiti osećanja): "Pitam se, partneru Elija, da li je sve ovo dovoljno sigurno?"

"To što sam se malo poigrao s njim?... Delovalo je. U stvari, to nije bila samo igra. Mislim da nije bez važnosti za Auroru da sazna kako se stvari dalje razvijaju na Solariji - na Aurori već znaju šta. Uostalom, hvala ti što me nisi uvalio u nezgodu zbog moje izjave."

"Bio je to prirodan izbor između dve mogućnosti. To što te nisam izdao Eltbišu nanosi neznatan bol, ali da sam otkrio tvoju laž, naneo bih tebi veći i direktniji bol."

"Mislio si na posledice i manje bolna je pobedila, zar ne?"

"Zaista je tako, partneru Elija. Shvatam da se ovakav misaoni tok, na manje određen način, slaže s razmatranjem ljudskog uma. Ali što se tiče tvog novog predloga, ponavljam, nije dovoljno siguran."

"O kakvom novom predlogu govoriš?"

"Ne slažem se s tvojom namerom da se direktno sastaješ s ljudima. Pod tim mislim na isključivanje stereovizora."

"Razumem te, ali ne tražim tvoju dozvolu."

"Data su mi uputstva, partneru Elija. Nije mi poznato šta ti je šef Hanis Gruer rekao prošle noći, dok sam bio odsutan. Da ti je nešto rekao, jasno je iz tvog odnosa prema našem slučaju. Pa ipak, u svetlosti mojih uputstava, vidim i to. Sigurno te je upozorio da odavde pretila opasnost ostalim planetama."

Bejli poseže za lulom. Činio je taj pokret s vremena na vreme, a kad bi otkrio da je prazna, živci bi mu zaigrali i tek bi se tada setio da ne sme i ne može da puši.

"Ima samo dvadeset hiljada Solarijanaca. Kakvu oni opasnost

mogu da predstavljaju?" upita on.

"Moji gospodari s Aurore bili su u poslednje vreme zabrinuti zbog Solarije. Nije mi rečeno sve što se o tome zna..."

Bejli ga prekide: "A ono malo što ti je rečeno nije za moje uši, zar ne?"

"Treba saznati mnogo više da bi se o tome moglo raspravljati", reče Denil.

"U redu. Šta rade Solarijanci? Ispituju novo oružje? Plaćaju diverzante? Organizuju pojedinačna ubistva? Šta može dvadeset hiljada Solarijanaca protiv hiljadu miliona ostalih Svemiraca?"

Denil je ćutao.

"To je ono što pokušavam da saznam. Toliko da znaš", reče Bejli.

"Ali ne onako kako si naumio, partneru Elija. Meni su najvažnija data uputstva - da pazim na tvoju bezbednost."

"To svakako ostaje. Prvi zakon!"

"I bez obzira na prvi zakon. U slučaju opasnosti po tebe i po nekog drugog, ja moram prvenstveno voditi računa o tvojoj sigurnosti."

"Naravno, razumem. Ako se ma šta meni dogodi, nema mogućnosti da se zadržiš na Solariji, a da se ne pojave neprilike sa kojima Aurora još nije spremna da se suoči. Dogod sam živ, ja se ovde nalazim na Solarijin zahtev i mi možemo težište rada prebaciti tamo gde hoćemo i gde je to neophodno, a oni nas moraju trpeti. Ako poginem, sve se menja. Zbog toga su tvoji nalozi usmereni tako da čuvaš Bejlja živog. Nije li tako, Denile?"

"Ne usuđujem se da tumačim misli van uputstava koja su mi data", odgovori Denil.

"U redu, ne brini!" odvrati Bejli. "Otvoren prostor neće me ubiti.

Ako budem smatrao potrebnim da nekog lično posetim, preživću. Možda ću se privići na otvoren prostor."

"Nije reč samo o otvorenom prostoru, partneru Elija", reče Denil. "U pitanju su direktni susreti sa Solarijancima. Ja to ne odobravam."

"Misliš da im se to neće dopasti? Utoliko gore po njih. Neka nose filter u nozdrvama. Neka nose rukavice. Neka prečišćavaju vazduh. Ako činjenica što ću biti u njihovoj blizini vređa njihov sitni moral, neka drhte i neka crvene... Ja ću se sastajati sa njima. Smatram nužnim da to uradim i tako će biti."

"Ali ja ti to ne mogu dopustiti!"

"Ne možeš mi dopustiti, ti?"

"Valjda i sam shvataš zbog čega, partneru Elija."

"Ne shvatam."

"Onda oceni šta znači činjenica da je otrovan šef Gruer, ključna figura Solarije u istrazi Delmarovog ubistva. Ne proizlazi li iz toga da ćeš ti biti sledeća suvišna žrtva ako se ne suprotstavim tvojim namerama da se lično izlažeš opasnosti? Kako da ti dopustim da napustiš bezbednost ove zgrade?"

"Kako ćeš me zaustaviti, Denile?"

"Silom, ako treba, partneru Elija", reče mirno Denil. "Čak i ako budem morao da te povredim. Ako tako ne uradim, poginućeš sigurno."

9. IZIGRANI ROBOT

Bejli reče: "Dakle, Denile, viši interes ponovo pobeđuje. Povredićeš me da bi mi sačuvao život."

"Ne verujem da će biti potrebno da te povredim, partneru Elija. Ti znaš da sam jači od tebe, pa neće ni doći do pokušaja nekorisnog otpora. Ali ako bude nužno, biću prisiljen da te povredim."

"Mogao bih da pucam u tebe", reče Bejli. "Ne vidim šta bi me u tome moglo sprečiti."

"Predvideo sam da bi zaista mogao tako postupiti u datom trenutku, partneru Elija. Takav je naš sadašnji odnos. Pogotovo mi je to palo na um za vreme našeg puta do ove zgrade, kada si u terenskom vozilu za tili čas pobesneo. Kad bi pucao u mene (a to je manje važno od tvoje sigurnosti), našao bi se u neprilici, a, sem toga, onemogućio bi namere mojih gospodara. Zbog toga sam, kao prvu meru opreznosti, još prvog dana kad si zaspao, ispraznio šaržer tvog revolvera."

Bejli stisnu usne. Njegov revolver nije napunjen! Naglo spusti ruku do futrole, izvadi oružje i baci pogled na brojčanik šaržera. Bio je na nuli.

Neko se vreme poigravao drškom nekorisnog metala, kao da namerava da ga baci pravo u lice Denilu. Zašto? Robot bi izbegao udarac.

Bejli vrati revolver na mesto. Doći će vreme kada će ga moći ponovo napuniti.

Zatim reče namerno lagano: "Nisi me prevario, Denile."

"Kako to misliš, partneru Elija?"

"Suviše izigravaš gospodara. Uspeo si da me potpuno onemogućiš."

Jesi li ti robot?"

"I ranije si u to sumnjao."

"Jesam. Prošle godine, na Zemlji, sumnjao sam da li je R. Denil Olivav zaista robot. Pokazalo se da jeste. Verujem to i sada. Pa ipak, pitam te: jesi li ti R. Denil Olivav?"

"Jesam."

"Jesi? Denil je zamišljen tako da oponaša Svemirca. Zašto ne bi Svemirac naučio da oponaša robota Denila?"

"Zašto bi?"

"Da bi ovde mogao vršiti istragu s više preduzimljivosti i više sposobnosti nego što bi to ikada mogao uraditi robot. Pošto si preuzeo Denilovu ulogu i uverio me da ja upravljam istragom, mogao si me držati pod čvrstim nadzorom. Na kraju krajeva, ti radiš skriven iza mene, a ja moram biti prikladan za ispunjenje tvog zadatka."

"Ništa od toga nije istina, partneru Elija."

"Onda mi odgovori zašto te svi Solarijanci smatraju čovekom? Oni su stručnjaci za robotiku. Zar ih je tako lako prevariti? Nemoguće je da sam ja u pravu, a da su svi ostali na pogrešnom putu. Mnogo je verovatnije da ja nisam u pravu, a da oni jesu."

"Nipošto, partneru Elija."

"Dokaži", izazva ga Bejli, primaknuvši se polako do ivice stola i podigavši polugu aparata na kontrolnoj tabli. "To možeš lako uraditi ako si zaista robot. Pokaži mi svoju unutrašnjost."

Denil reče: "Ja te uveravam..."

"Pokaži mi svoju unutrašnjost!" reče Bejli zajedljivo. "To je moj nalog. Možda ne osećaš potrebu da ispunjavaš moja naređenja?"

Denil otkopča košulju. Glatka bronzana koža njegovog grudnog

koža bila je rastresito prekrivena tankim maljama. Denilovi prsti čvrsto pritisnuše ispod desne jagodice. Mišići i koža se rascepiše, bez krvi, duž rebara, a iznutra blesnu metal.

Dok se to dešavalo, Bejljeva se ruka pomeri pola palca udesno od ivice stola i pritisnu dugme. Robot odmah uđe.

"Ne miči se Denile!" poviče Bejli. "To je zapovest! Ostani gde si!"

Denil je stajao tako nepokretan kao da ga je napustio život, odnosno, robotska pokretljivost koja mu je zamenjivala život.

Bejli viknu pridošlom robotu: "Možeš li da pozoveš još dva kućna robota? Ako možeš, učini to ne udaljujući se."

Robot odgovori: "Mogu, gospodaru."

Uđoše još dva robota pozvana interkomom. Sva se trojica poređaše jedan do drugog.

"Momci!" reče im Bejli. "Vidite li ovo stvorenje koje ste do sada smatrali gospodarem?"

Šest rumenih očiju svečano se okrete prema Denilu.

"Vidimo, gospodaru", odgovoriše u glas.

Bejli im reče: "Vidite li, takođe, da je ovaj takozvani gospodar u stvari robot kao i vi, jer je od metala? On je samo napravljen po uzoru na čoveka."

"Da, gospodaru."

"Nije potrebno da izvršavate naloge koje vam on daje. Razumete li?"

"Razumemo, gospodaru."

"S druge strane", reče Bejli, "ja sam zaista čovek."

Roboti su trenutak oklevali. Pošto im je pokazao kako predmet sličan čoveku ipak može biti robot, pitao se hoće li oni ikoga u

ljudskom obliku smatrati čovekom.

Ali jedan od robota reče: "Ti jesi čovek, gospodaru."

Bejlijeva napetost popusti.

"Odlično, Denile. Možeš se odmoriti", reče na to Bejli. Denil zauze prirodan položaj i polako reče: "Smatram da je tvoja sumnja u moj identitet izmišljena samo zato da bi me pokazao pred drugima."

"Tako je", odgovori Bejli i skrenu pogled. Pomislio je: posredi je mašina, a ne čovek. Nije greh izigrati mašinu.

Ali izvesno osećanje stida ipak nije mogao savladati. Još dok je Denil stajao tu, otvorenih prsiju, bilo je nečeg ljudskog u njemu, nečeg što je izgledalo da se može iznervirati.

"Zatvori grudni koš, Denile, i slušaj me!" reče Bejli. "Tri robota su jača od tebe. To i sam uviđaš, zar ne?"

"Uviđam, partneru Elija."

"Dobro!... A sada nešto za vas, momci!" On se ponovo okrete robotima. "Nikome ne smete reći, bilo čoveku, bilo gospodaru, da je ovo robot. Nikada i nipošto, bez mojih daljih uputstava - i samo mojih."

"Hvala ti", umeša se Denil.

"Uprkos tome", nastavi Bejli, "ovaj čovekoliki robot ne sme ni na koji način da ometa moj rad. Ukoliko on to pokuša, sprečite ga silom, ali tako da ga ne oštetite ako nije nužno. Uбудuće, ne smete dopustiti da uspostavi vezu s bilo kojim ljudskim bićem, osim sa mnom, ili s bilo kojim robotom, osim s vama, i to bilo neposredno, bilo preko stereovizije. Ne napuštajte ga ni trenutak. Zadržite ga u ovoj sobi i ostanite s njim. Do daljeg, sve ostale vaše dužnosti su nevažne. Je li vam jasno?"

"Jasno nam je, gospodaru", odgovoriše u glas.

Bejli se ponovo obrati Denilu: "Sada više ništa ne možeš da uradiš. Dakle, ne pokušavaj da me zaustaviš."

Denilove su ruke visile niz bokove: "Ne smem, usled vlastite neaktivnosti, dopustiti da budeš izložen mogućoj opasnosti, partneru Elija. Uprkos tome, pod ovim okolnostima, mirovanje je jedino što mi preostaje. To je neoboriva logika. Ništa ne mogu da uradim. Nadam se da nećeš biti izložen opasnosti i da će te zdravlje poslužiti."

Dotle smo došli, pomisli Bejli. Logika je logika. Robot ne može dalje od toga. Logika je rekla Denilu da je onesposobljen. Razum bi mu mogao reći da se retko kada može sve predvideti i da protivnička strana može uvek načiniti grešku.

Ništa od toga! Robot je samo logičan, ali ne i razuman.

Još jednom je Bejli osetio trunku stida, tako da nije mogao da se ne izvini. Rekao je: "Gledaj, Denile, čak i ako ja idem pravo u opasnost, što nije tačno" - žurno je dodao bacivši pogled na ostale robote - "biće to samo moj posao. To je ono zbog čega sam plaćen. Moj posao, da sprečim zlo koje pretili čovečanstvu kao celini, isti je kao i tvoj da sprečiš zlo koje pretili meni kao pojedincu. Shvataš li to?"

"Ne shvatam, partneru Elija."

"Zato što nisi sposoban da to shvatiš. Veruj mi kad kažem da bi i ti shvatio da si čovek."

Denil klimnu u znak odobravanja i ostade nepokretan dok je Bejli polako išao prema vratima. Tri robota se odvojili da mu naprave mesta, a istovremeno fotoelektrične ćelije u očima čvrsto uperiše na Denila.

Bejli se kretao prema svojevrsnoj slobodi. Predosećajući da će se

uskoro nešto dogoditi, srce mu je brže zakucalo. Najednom ono prestade da lupa. Neki robot se s druge strane približavao vratima.

Da nije nešto zatajilo?

"Šta je, momče?" upitao je.

"Gospodaru, poslata vam je poruka iz sekretarijata vršioca dužnosti šefa Uprave bezbednosti Etlbiša."

Bejli uze pruženu mu kapsulu koja se odmah, sama od sebe otvori. Odmota se fino ispisan papir. (Nije bio iznenađen. Solarija je mogla imati otiske njegovih prstiju. Kapsula je bila tako podešena da se otvori na dodir određenih zavijutaka njegovog palca).

Pročitao je tekst i na njegovom duguljastom licu ocrta se zadovoljstvo. Bila je to službena dozvola da može obavljati direktne razgovore sa odabranim osobama, koje se, pak, mole da "šefovima Bejliju i Olivavu" pruže svaku moguću pomoć.

Etlbiš je naseo, naseo je čak toliko da je ime stanovnika Zemlje stavio na prvo mesto. Bio je to izvestan predznak da je istraga najzad mogla da se vodi onako kako je bilo potrebno.

Bejli se ponovo nalazio u avionu, kao i za vreme vožnje od Njujorka do Vašingtona. Ipak, bilo je razlike. Ovaj nije bio zatvoren. Okna su bila providna.

Bio je jasan, svetao dan. S mesta na kome je Bejli sedeo mogle su se kroz okna videti mrlje plavetnila. Neodređene mrlje, bezoblične. Pokušavao je da se ne šćućuri. Sakrivao je glavu između kolena tek kada više nije mogao da izdrži.

Sam je izabrao ovo iskušenje. Zahtevao ga je položaj pobednika, nesvakidašnji osećaj slobode, pošto je tukao najpre Etlbiša, a zatim

Denila, kao i saznanje da je potvrdio dostojanstvo Zemlje u odnosu na Spoljnje svetove.

Počeo je tako što je zakoračio preko otvorenog prostora u pravcu aviona koji je čekao. Pošto je za to vreme osećao izvesnu laku vrtoglavicu, kojoj se gotovo radovao, naredio je, zahvaljujući gotovo manijačkoj samopouzdanosti, da okna ostanu nezamračena.

Moram se priviknuti, govorio je sam sebi zureći u plavetnilo, sve dok mu srce nije počelo prebrzo da kuca i dok mu se čvor u grlu nije stegao više nego što je mogao podneti.

Bio je prisiljen da u sve kraćim razmacima uranja glavu u zaštitnički zagrljaj svojih ruku. Samopouzdanje mu se polako topilo, a to nije moglo da se spreči ni dodirom futrole u kojoj se nalazio ponovo napunjen revolver.

Pokušavao je da usredsredi misli na plan napada. Najpre je trebalo da upozna način života na ovoj planeti. Trebalo je da otkrije pozadinu iz koje proizlazi ili gubi smisao sve ono što je o tome do sada prikupio.

Na redu je bio - razgovor sa sociologom!

Upitao je nekog robota za ime najistaknutijeg sociologa Solarije. Utešno je bilo što roboti nisu postavljali protivpitanja.

Robot mu je dao ime i ostale podatke, a pauzu je napravio samo da bi ga upozorio kako je sociolog, najverovatnije, pri ručku, što će, dakle, zahtevati odlaganje susreta.

"Ručak?" oštro će Bejli. "Ne budi smešan. Do podneva ima još dva sata."

Robot reče: "Služim se lokalnim vremenom, gospodaru."

Bejli je neko vreme zurio u prazno, a zatim shvati. Na Zemlji, sa njenim Gradovima, čeličnim pećinama, dan i noć, buđenje i spavanje,

razdoblja su koja je čovek tako odredio da odgovaraju potrebama zajednice i planete. Međutim, na planeti kao što je ova, izloženoj golom suncu, noć i dan ne zavise od čovekovog izbora, već su mu silom ili milom nametnuti.

Bejli je pokušao da zamisli svet koji se okretanjem osvetljava ili zamračuje. Smatrao je to suviše složenim, pa je prezreo tobože nadmoćne Svemirce, koji dopuštaju da im tako bitnu stvar, kao što je vreme, nameće okretanje unutar planetarnog sistema.

On reče: "Uspostavi vezu bez obzira na to."

Roboti su bili tamo da bi dočekali avion čim sleti. Zakoračivši u otvoren prostor, Bejli je prilično drhtao, pa se mrmljajući obrati najbližem robotu:

"Dopusti, momče, da te držim za ruku."

Sociolog ga je čekao u dnu neke dvorane.

"Dobro jutro, gospodine Bejli", pozdravi ga uz škrti osmeh.

Bejli se bez daha nakloni: "Dobro večer, gospodine. Da li biste zamračili prozore?"

Sociolog odgovori: "Već su zamračeni. Znam ponešto o životu na Zemlji. Pođite za mnom!"

Bejli ga je pratio bez pomoći robota. Išli su prilično daleko, uzduž i unakrst mnogih zamršenih hodnika. Kad se najzad našao u širokoj, pažljivo nameštenoj sobi, bio je srećan što je mogao da se odmori.

U zidovima sobe behu polukružna, plitka udubljenja, a u svakom od njih stajala je poneka figura ružičaste i zlatne boje. Figure su imale apstraktne oblike i bile su prijatne za gledanje, iako nisu predstavljale neke određene sadržaje. Široka, kockasta kutija, nešto što je bilo

načičkano belim i blistavim cilindričnim pipcima i mnogobrojnim pedalama, mogla je biti muzički instrument.

Bejli osmotri sociologa koji je stajao ispred njega. Solarijanac je izgledao baš tako kao i onda kada ga je Bejli prvi put video toga dana. Bio je visok i mršav, sasvim sede kose. Lice mu je bilo zapanjujuće klinastog oblika, nos istaknut, oči duboko usađene i živahne.

Zvao se Anselmo Kvemot.

Zurili su jedan u drugoga, dok Bejli ne oseti da mu je glas postao podnošljivo normalan, a zatim je progovorio o nečemu što nije imalo nikakve veze s istragom, u stvari, o nečemu što mu je tog trenutka palo na pamet:

"Da li bih mogao da dobijem neko piće?"

"Piće?" Sociologov je glas bio malo previsok da bi bio prijatan.

"Hoćete li vode?"

"Više bih voleo neko alkoholno piće."

Sociologov pogled postao je oštiji od neprijatnosti koju je osećao. Izgledalo je da mu nisu bile poznate obaveze koje nameće gostoprimstvo.

Tako je to, mislio je Bejli. U svetu u kome caruje stereovizija nema potrebe za zajedničkim jelom i pićem.

Robot donese malu šoljicu od glatkog emajla. Napitak je bio ružičast. Bejli ga oprezno omirisa i još opreznije okusi. Gutljajčić tečnosti toplo se rasplinjavao u njegovim ustima i stvarao prijatan osećaj u grlu. Sledeći mu je gutljaj bio mnogo izdašniji.

"Ako želite još...", reče Kvemot.

Bejli ga rekide: "Ne, hvala, ne sada. Lepo je od vas, gospodine, što ste pristali da se nađemo."

Kvemot pokuša da se nasmeje i prilično zataji u tom pokušaju:
"Proteklo je mnogo vremena od kada sam učinio nešto slično."

Gotovo da se savijao dok je govorio.

Bejli reče: "Osećam da vam je prilično teško."

"Zaista!" prizna Kvemot i povuče se natrag do stolice u suprotnom uglu sobe. Stolicu je okrenuo tako da je manje stajala u Bejlijevom pravcu, a više u stranu, a zatim sede, prekrstivši ruke sa šakama u rukavicama. Nozdrve su mu podrhtavale.

Bejli isprazni šoljicu. Toplina mu je doprla čak do nogu, a vratilo mu se i nešto samopouzdanja.

"Kako na vas deluje moja prisutnost, doktore Kvemot?" upita.

Sociolog promrmlja: "To je isuviše lično pitanje."

"Znam. Mislim da sam još jutros rekao da vodim istragu povodom ubistva i da ću biti prisiljen da postavim mnoga pitanja od kojih će neka morati da budu lična."

"Pomoći ću vam, ako mogu", reče Kvemot, "i nadam se da će vaša pitanja biti pristojna."

Dok je govorio, nastavljao je da gleda u stranu; kada bi mu se pogled sreo sa Bejlijevim, ne bi mirno prešao dalje, već bi naprosto šmugnuo.

"Ne zadirem u vaša osećanja iz čiste radoznalosti, već zato što je to bitno za istragu", reče Bejli.

"Ne razumem zbog čega."

"Moram da saznam što je moguće više o Solariji. Moram da saznam kako se Solarijanci osećaju pri običnim stvarima. Shvatate li?"

Od tog trenutka Kvemot je još više izbegavao da pogleda Bejlja.

"Pre deset godina umrla mi je žena", govorio je polako Kvemot.

"Susreti s njom nisu bili nikada laki, mada sam se vremenom privikao na to, a sem toga, ona nije bila nametljiva. Nova žena mi nije dodeljena jer sam prešao doba... doba... " Gledao je u Bejlja kao da od njega očekuje dopunu rečenice, a pošto Bejli to nije učinio, dodade još tišim glasom: "...plodnosti. Tako lišen i samog prisustva žene, polako sam se odvikao od fenomena prisustva."

"A kako se sada osećate?" uporno će Bejli. "Da li se plašite?" On se seti aviona.

"Ne, ne bih rekao." Kvemot naže glavu kao da će pogledati u Bejlja, ali se skoro istovremeno povuče. "Biću tako slobodan, gospodine Bejli, da vam priznam kako imam osećaj da vas mirišem."

Bejli se automatski povuče u svoju stolicu.

"Mirišete me?" upita, do bola svestan samoga sebe.

"Naravno, samo u mašti", reče Kvemot. "Ja ne mogu da kažem da li vi mirišete, odnosno, koliko je jak vaš miris, ali ako i jeste jak, u moje nozdrve su stavljeni filteri da me od toga čuvaju. Uprkos svemu... moja mašta... " On sleže ramenima.

"Razumem."

"Još gore je to... vi ćete mi oprostiti, gospodine Bejli... što u prisustvu ljudskog bića zamišljam, i to snažno, kako će me nešto sluzavo dotaći. Ja se povlačim, ali sve je to vrlo neugodno."

Bejli je zamišljeno trljao uvo i pokušavao da savlada dosadu. Na kraju krajeva, u pitanju su bile samo neurotične pojave vezane za sasvim jednostavne stvari.

"Ako je tako", reče Bejli, "čudim se što ste, uopšte, spremno pristali na sastanak sa mnom. Vi ste sigurno unapred znali da ćete doživeti neprijatnosti."

"Jesam, ali, znate, bio sam radoznao. Vi ste Zemljanin."

Bejli zajedljivo pomisli kako je to samo još jedan razlog više da Kvemot odbije sastanak, ali samo upita:

"Kakvog to značaja ima?"

Svojevrsno drhtavo veselje ušunja se u Kvemotov glas: "Nije to nešto što mogu lako da objasnim. Čak ni samom sebi. Zaista! Ima već deset godina kako radim na sociološkim problemima. Radio sam naporno. Razvio sam neke teorije koje su i nove i iznenađujuće, a temelje se na činjenicama. Jedna od tih teorija uzrok je mom izuzetnom zanimanju za Zemlju i Zemljane. Vidite, ako pažljivo proučite društvo i oblike života na Solariji, postaće vam jasno da su to društvo i ti oblici života neposredno i tesno vezani za iskustva same Zemlje."

10. OBLICI JEDNE KULTURE

Bejli nije mogao da se uzdrži, a da ne uzvikne: "Kako?"

Kvemot je gledao preko njegovih ramena sve dok nije prošlo određeno vreme ćutanja, a zatim odgovori: "Nisam mislio na Zemlju takvu kakva je danas. To ne."

"Oh!" ote se Bejlju.

"Mislio sam na prošlost, da. Na staru istoriju Zemlje. Kao Zemljanin, vi to naravno znate."

"Gledao sam mikrofilmove o tome", odgovori oprezno Bejli.

"Ah! Onda vi to razumete."

Bejli, koji to nije razumeo, reče: "Dopustite mi da vam tačno objasnim šta želim, doktore Kvemot. Hteo bih da mi kažete sve o

uzrocima tako velikih razlika između Solarije i ostalih Spoljnjih svetova. Zašto ovde ima tako mnogo robota? Zašto su vaši odnosi i vaše ponašanje takvi? Bilo bi mi žao ako vam se učini da menjam predmet razgovora."

Bejli je namerno hteo da promeni tok razgovora. Rasprava o sličnostima i razlikama između kulture Zemlje i Solarije iscrpla bi ga i kad bi samo napola bila načeta. Mogao bi u tome da mu prođe ceo dan, a da pri odlasku, što se tiče njemu potrebnih podataka, ustanovi da ne zna ništa više nego pre.

Kvemot se smeškao: "Vi biste hteli da uporedite Solariju sa drugim Spoljnjim svetovima, a ne sa Zemljom."

"Ja Zemlju poznajem, gospodine."

"Kako želite." Solarijanac se nakašlja. "Da li bi vam smetalo ako sasvim okrenem stolicu od vas? Tako bi mi bilo mnogo, mnogo prijatnije."

"Kako želite", odgovori mu tvrdo Bejli.

"U redu." Na Kvemotov šapat, robot okrete stolicu.

Kvemot započe: "Solarija je naseljena otprilike pre trista godina. Prvi naseljenici su bili Neksonci. Poznajete li Nekson?"

Otkako je sociolog sedeo tako da je od Bejljevog pogleda bio zaštićen naslonom stolice, glas mu je postao življi, dublji i čvršći.

"Ne poznajem", odgovori Bejli.

"Nekson je blizu Solarije; od nje je udaljen svega devetnaest triliona milja. Solarija i Nekson su najbliži par naseljenih svetova u Galaksiji. Solarija je izvanredno odgovarala čoveku. Na njoj je bilo živih bića i pre dolaska prvih doseljenika, pa je kao takva, sasvim jasno, predstavljala privlačnu metu za napredni Nekson, planetu na kojoj je

bilo teško održati životni standard jer je broj stanovnika prerastao njene mogućnosti."

Bejli ga prekide: "Prerastao? Ja sam mislio da je na Spoljnjim svetovima broj stanovnika podvrgnut kontroli."

"Na Solariji jeste, ali na ostalim svetovima ta je kontrola, uopšte uzev, dosta slaba. U vreme o kome govorimo Nekson je već bio dostigao gotovo dva miliona stanovnika. Gustina naseljenosti bila je takva da je trebalo da se propiše broj robota pojedinim porodicama. Tako se dogodilo da su oni Neksonci koji su to mogli sagradili na Solariji kuće, jer je ovde zemlja bila plodna, klima umerena, a fauna bezopasna. Prvi stanovnici Solarije mogli su bez mnogo muke prelaziti na Nekson, ali dok su bili tu, živeli su onako kako su hteli. Mogli su da imaju onoliko robota koliko su sebi mogli da nabave, koliko im se sviđalo, ili koliko im je bilo potrebno. Gazdinstva su mogla biti velika, po želji, jer prostor nije bio problem na nenastanjenoj Solariji, a pošto broj robota nije bio ograničen, imanja su obrađivana bez teškoća.

Robota je s vremenom nastalo toliko da su morali biti snabdeveni radio-uređajima. To je bio početak naše čuvene proizvodnje robota. Bilo je sve više novih tipova, svestranijih i sposobnijih za više operacija. Civilizacija uslovljava izume. Fraza koju sam, mislim, ja izmislio." Kvemot se smejujlo.

Robot, koji se odazvao pritisku na dugme, što Bejli nije mogao da vidi zbog naslona stolice, doneo je Kvemotu napitak sličan onome koji je Bejli malopre pio. Ovoga puta nije i njemu doneo, pa je on odlučio da i ne traži.

Kvemot nastavi: "Prednosti života na Solariji bile su uočljive za sve one koji su njima hteli da se pozabave. Solarija je ušla u modu. Sve je

više Neksonaca gradilo domove na Solariji, koja je, kako sam ja to nazvao, postala neka vrsta planete letnjikovca. Među doseljenicima bilo je sve više onih koji su ostajali na Solariji tokom cele godine, dok su svoje poslove na Neksonu obavljali preko zastupnika. Tada su počele da se grade fabrike robota. Razvoj poljoprivrede i rudarstva uskoro je omogućio izvoz.

Ukratko, gospodine Bejli, primetilo se da će Solarija za jedan vek, ili čak manje, postati prenaseljena kao i Nekson. Bilo bi smešno i suvišno otkriti novu planetu, a onda je izgubiti zbog kratkovidosti.

Da vas ne bih zamarao složenim političkim smicalicama koje su usledile, reći ću vam ukratko da je Solarija uspela bez rata da dobije nezavisnost i da je očuva. Naravno, pomoglo nam je to što smo proizvodnjom specijalnih tipova robota bili korisni ostalim Spoljnjim svetovima, te smo tako stekli prijatelje.

Pošto smo se domogli nezavisnosti, prva nam je briga bila da se osiguramo od nerazumnog povećanja broja stanovnika. Uveli smo kontrolu naseljavanja i rađanja, a sve što nam je bilo potrebno dobijali smo povećanim brojem i proširenom svestranošću robota koji nam služe."

Bejli ga prekide: "Zašto Solarijancima smeta prisustvo neke osobe?" Bejliju je bio dosadan način na koji je Kvemot propagirao sociologiju.

Kvemot proviri iza naslona stolice, ali se skoro istovremeno povuče: "To je neizbežna posledica onoga što sam vam rekao. Naša su gazdinstva ogromna. Imanje od deset hiljada kvadratnih milja nije izuzetak, mada najveća imanja imaju u sastavu prilične površine neplodne zemlje. Možete bez cilja lutati koliko hoćete, a vrlo vam malo

ili nimalo pretil opasnost da zagazite na imanje suseda i tako nabasate na njega lično. Shvatate li?"

Bejli sleže ramenima: "Mislim da shvatam."

"Ukratko, Solarijanac se oseća ponosnim što ne susreće suseda. U isto vreme, njegovo imanje tako dobro vode roboti i tako je samo sebi dovoljno da nema razloga da se viđa sa susedom. Želja da se izbegnu neposredni susreti javila se sa daljim usavršavanjem sprava za video komunikaciju, a što su one bivale savršeniije, to je sve manje i manje bilo potrebno lično sastajanje. Kao što vidite, krug uzroka i posledica."

Bejli reče: "Pazite, doktore Kvemot! Nije nužno da stvari tako pojednostavljujete. Nisam sociolog, ali osnove sociologije sam učio u školi. Naravno, na Zemlji." Bejli nije hteo da bude neskroman. Morao je unapred sprečiti sagovornika da se ne posluži uvredljivim izrazom, pa je dodao: "Ali što se tiče matematike, tu sam na svome."

"Matematike?" ponovi Kvemot glasom koji je kod poslednjeg sloga postao kreštav.

"Dakle, ne baš one koja spada u robotiku i u koju se ne razumem. Prilično se snalazim u matematici sociologije. Na primer, poznajem Teramin-odnose."

"Šta je to?"

"Možda vi to drugačije nazivate. Diferencijal nužnih nepogodnosti prema zadatim prednostima: de puta en kroz j na entu..."

"O čemu vi to?" Bio je to oštar i netrpeljiv ton Svemirca, od koga je Bejli zanemeo.

Jasno, odnos između neizbežnih nepogodnosti i zadatih prednosti deo je samih osnova nauke o tome kako upravljati ljudima, a da se ne izazove eksplozija. Zadržavanje u zajedničkom kupatilu za jednu

osobu, zbog uzroka koji je dat, izložiće x osoba koje strpljivo čekaju istom udarcu. Pri tome se x menja na poznate načine, unutar poznatih promena okoline i ljudskog temperamenta, kako je to sadržajno opisano u Teramin-odnosima.

Bejli ponovo pokuša: "Vidite, gospodine, jedno je odgovoriti na pitanje zašto rastu predrasude protiv ličnog sastanka, a drugo je ono što je meni potrebno. Ja te predrasude moram tačno raščlaniti da bih se protiv njih uspešno borio. Hteo bih da uverim ljude da je dobro što me vide kao što me vi sada vidite."

"Gospodine Bejli, ne može se upravljati ljudskim osećanjima kao da su ugrađena u pozitronski mozak."

"Nisam rekao da biste to vi mogli. Robotika je deduktivna nauka, a sociologija induktivna. Ali matematika mora da bude takva da zadovoljava u oba slučaja."

Neko je vreme vladala tišina koju Kvemot prekide drhtavog glasa: "Vi sami shvatate da niste sociolog."

"I nisam. Ali meni su rekli da vi jeste, štaviše, najbolji na ovoj planeti."

"Ja sam jedini. Moglo bi se gotovo reći da sam tu nauku ja izmislio."

"Oh?" Bejli je oklevao da postavi sledeće pitanje. Ono se čak i njemu činilo drskim: "Da li ste gledali mikroknjige o tom predmetu?"

"Gledao sam neke knjige s Aurore."

"Da li ste gledali knjige pisane na Zemlji?"

"Na Zemlji?" Kvemot je smeškom prikrijavao neprijatnost.

"Nisam imao prilike da čitam ni o jednom naučnom pronalasku Zemlje. Ne želim time da vas vređam!"

"Žao mi je. Mislio sam da ću ovde dobiti potrebne podatke koji će mi omogućiti razgovor s ljudima u četiri oka, a da ne moram..."

Kvemot ispusti neki nastran, hrapav, neodređen zvuk. Stolica na kojoj je sedeo beše odgurnuta unazad i preturi se uz tresak.

Do Bejlijevog uva jedva dopre: "Oprostite!"

Zatim je krajičkom oka ulovio Kvemota kako se suludo zatrčao da bi odmah nestao iz sobe.

Podigao je obrve. Šta je, do vraga, ovog puta rekao? Kakvo li je pogrešno dugme pritisnuo?

Protiv volje je ustao i zastao na pola puta jer je ušao robot.

"Gospodaru", reče mu ovaj, "došao sam da vas obavestim da će gospodar za nekoliko minuta biti na stereovizoru."

"Na stereovizoru, momče?"

"Da, gospodaru. U međuvremenu, možete dobiti piće."

Još se jedan bokal ružičastog pića našao ispred Bejlja. Ovog puta uz tanjir toplih i mirisnih poslastica.

Bejli ponovo sede, oprezno gucnu napitak, a zatim ga spusti. Poslastice su bile vruće i tvrde na dodir, ali se njihova kora lako lomila u ustima, a fil im je bio topliji i mekši. Nije mogao da im odredi ukus. Pitao se nisu li to domaći začini i mirođije sa Solarije.

Tada se setio ograničenog jelovnika na Zemlji koji se sastojao od samih proizvoda od kvasca, koji imitiraju ukus jela Spoljnjih svetova.

Njegova razmišljanja naglo prekide sociolog Kvemot, koji ga je posmatrao, izniknuši odjednom tamo gde ga nije bilo. Ovog je puta to bila samo njegova slika. Sedeo je na manjoj stolici, u sobi čiji su pod i zidovi oštro odudarali od onih među kojima je bio Bejli. Kvemot se

sada smeškao. Bore na njegovom licu bile su dublje, ali, mimo očekivanja, davale su mu mlađi izgled jer su naglašavale živost njegovih očiju.

"Hiljadu puta vas molim za oprostaj, gospodine Bejli", rekao je. "Mislio sam da ću izdržati lični kontakt, ali sam se precenio. Već sam bio na ivici mogućnosti, kad me je jedna vaša rečenica, da tako kažem, naprosto presekla."

"Koja rečenica, gospodine?"

"Rekli ste nešto o razgovoru s ljudima u četiri..." Stresao je glavom, a jezik mu se zaplitao. "Radije ne bih to izgovorio. Vi znate šta mislim. Rečenica je u meni stvorila odbojnu sliku nas dvojice kako udišemo... udišemo dah jedan drugog." Solarijanac je drhtao. "Ne nalazite li da je to odvratno?"

"Ne znam da li sam ikad mislio o tome."

"To je tako odvratna navika. Kad ste to rekli i kad je takva predstava nikla u meni, postao sam svestan da se nas dvojica stvarno nalazimo u istoj prostoriji i da ja, mada nisam okrenut prema vama, udišem dah koji je bio u vama, koji se širi i dolazi do mene. Pošto sam vrlo osetljiv..."

Bejli ga prekide: "Molekuli u atmosferi Solarije bili su u hiljadama pluća. Čak i u plućama životinja i škrgama riba."

"To je živa istina", priznade Kvemod s pokajničkim izrazom lica. "I to moram odmah da zaboravim. Pa ipak, u ovom je slučaju bila u pitanju neposrednost. Bili smo u takvom položaju da obojica udišemo i izdišemo u neposrednoj blizini. Iznenaduje me i samog kako sada osećam olakšanje."

"I dalje sam u istoj kući, doktore Kvemot."

"To i jeste razlog što sam tako iznenađen olakšanjem. Vi ste u istoj kući i već sama upotreba aparata za prenos trodimenzionalne slike čini takvu razliku. U najmanju ruku sada znam šta znači lični susret sa strancem. To više neću ni pokušati."

"Izgleda da ste i ranije to pokušavali, zar ne?"

"Na neki način jesam", odgovori Solarijanac. "Mislim da jesam. Povod je bio manje važan, ali rezultat je bio zanimljiv, mada isto tako mučan. Bio je to dobar eksperiment i ja ga se sećam."

"Čega se sećate?" zapita Bejli, ne shvatajući.

"Svojih osećanja", odgovori Kvemot i dalje zbunjeno.

Bejli uzdahnu. Protiv namera. Uvek protiv namera: "Pitao sam samo zato što sam pretpostavljao da imate neke instrumente za merenje osećajnih reakcija, možda elektroencefalografe." Gledao je izgubljeno oko sebe: "Mogli biste imati i džepni merač koji radi bez neposrednog povezivanja. Mi na Zemlji nemamo ništa slično."

"Mislim", reče Solarijanac tvrdo, "da mogu proceniti prirodu svojih osećanja bez instrumenata. Moji su živci bili prilično izloženi."

"Da, naravno, ali što se tiče kvantitativne analize...", započe Bejli.

Kvemod ga svadljivo prekide: "Ne znam šta nameravate. Osim toga, pokušavam da vam nešto drugo kažem, nešto što je moja vlastita teorija, nešto što nisam gledao u knjigama, pa se ponosim..."

"Šta bi to, u stvari, moglo biti?" upita Bejli.

"Način na koji se kultura Solarije temelji na jednoj od kultura iz Zemljine prošlosti."

Bejli je gubio strpljenje, ali ako ne dopusti Kvemodu da iskaže šta je naumio, malo će koristiti imati od njega. Zato upita:

"A to je?"

"Kultura Sparte!" s ponosom reče Kvemod i podiže glavu tako da mu je seda kosa zasjala kao oreol. "Siguran sam da ste čuli za Spartu!?"

Bejli oseti olakšanje. U svojoj mladosti je veoma bio zagrejan za staru istoriju Zemlje. (To je, uopšte, bilo privlačno mnogim Zemljanima. Zemljani-gospodari, jer nije bilo Svemiraca! Ali Zemljina prošlost je široko područje. Kvemod je mogao da misli na neko razdoblje nepoznato Bejlju. Sparta ga nije dovela u zabunu, pa je oprezno rekao:

"Da. Gledao sam filmove o tome."

"Dobro, dobro. Dakle, Sparta se u svoje vreme sastojala od malog broja Spartanaca, potpunih građana, zatim je tu bilo i nešto više građana drugog reda, Perijeka, i na kraju veliki broj bespravni robova, Helota. Broj Helota bio je dvadeset puta veći od broja Spartanaca, a bili su ljudi, ljudi s ljudskim osećanjima i manama.

Da bi onemogućili svaku pobunu Helota, koja bi zbog njihove brojnosti mogla da uspe, Spartanci su vežbali vojne veštine. Svaki je od njih živeo životom vojnika mašine, društvo mu je to omogućavalo. Zbog toga nije uspela nijedna pobuna Helota.

Mi, na Solariji, na neki način imamo mnogo zajedničkog sa Spartancima. Imamo svoje Helote, ali oni nisu ljudi već mašine. Oni ne mogu da se pobune i ne treba ih se bojati čak i da ih ima hiljadu puta više nego što je bilo Helota u odnosu na Spartance. Tako mi imamo sve prednosti izuzetnog položaja Spartanaca, a ne moramo se baviti grubim vojnim vežbama. Umesto toga razvijamo umetničke i kulturne osobine Atine iz vremena Sparte, koja..."

"Gledao sam filmove i o Atini", prekide ga Bejli.

Kvemot se sve više zagrejavao: "Civilizacije su uvek bile piramidalne po svom sastavu. Što se pojedinac po svom bogatstvu više penje ka vrhu društvene lestvice, sve su veće mogućnosti da vreme provodi u neradu, dakle, da bude srećan. Što se više uspinje, sve je manje onih koji imaju sve više i više. Van svake je sumnje da brojčano prevladavaju oni koji su na dnu. Vodite računa o tome da oni na dnu mogu i sami biti bogati, ali ipak siromašni prema onima na vrhu. Na primer: i najsiromašniji stanovnici Aurore bogatiji su od moćnih na Zemlji, ali su ipak u podređenom položaju prema moćnim svoje planete s kojima se upoređuju. Zbog toga nastaju sukobi u svim običnim društvenim uređenjima. Ali ovde, na Solariji, prvi put je vrh piramide usamljen. Na mestu podređenih nalaze se roboti. Mi imamo posve novo društveno uređenje, zaista novo i zaista veliko, prvo otkad su Sumeri i Egipćani osnovali gradove."

Posle ovog, Kvemot sede smešeci se.

Bejli klimnu: "Jeste li to objavili?" upita.

"To je moj treći doprinos društvu."

"Da li su preostala dva isto tako opširna?"

"Nisu iz oblasti sociologije. U svoje vreme bavio sam se vajarstvom." On pokaza kipove u udubljenjima zidova. "Skulpture oko vas moje su delo. Bavio sam se i komponovanjem, ali nisam više mlad. Sem toga, Rikejn Delmar se vatreno zalagao za primenjenu umetnost, a protiv čiste, pa sam odlučio da se posvetim sociologiji."

"Moglo bi se zaključiti da je Delmar bio vaš dobar prijatelj?"

"Poznavali smo se. U mojim godinama čovek upozna sve odrasle Solarijance. Međutim, nema razloga da poričem kako smo ja i Rikejn Delmar bili stari poznanici."

Čudno! To ime ga je podsetilo na Gladiju, onakvu kakva je bila prošli put pri rastanku. Video je ponovo njeno lice, besno i iskrivljeno od ljutnje, i to ga je zbolelo.

Kvemot je bio malo zamišljen: "Delmar je bio vredan čovek, odan Solariji i njenom načinu života."

"Drugim rečima, idealist."

"Da. Do kraja! Možete to zaključiti i po tome što je svoj posao, posao fetalnog inženjera, obavljao dobrovoljno. I to je primenjena umetnost, vidite i sami. Već sam vam rekao kako se prema tome odnosio."

"Da li je dobrovoljni rad obavezan?"

"Suvišno pitanje... Ali ja zaboravljam da ste Zemljanin!... Ne, nije obavezan. Posredi su takvi poslovi koji se moraju obavljati, ali ne nalaze dobrovoljce. Obično neko mora da ih obavlja više godina, ali svi nastoje da to izbegnu, a Delmar je to radio dobrovoljno celog života. Osećao je da je taj posao isuviše važan da bi se obavljao nerado i uz put, a i mene je u to uverio. Pa ipak, nikad ne bih pristao na takav dobrovoljni rad. Sigurno je da se ja ne bih žrtvovao; za njega je to bila više nego žrtva jer je, što se lične higijene tiče, bio gotovo fanatičan."

"Mislim da još ne shvatam prirodu njegovog posla."

Kvemotovo staro lice se lagano zarumeni: "Ne bi li bilo bolje da o tome razgovarate s njegovim pomoćnikom?"

Bejli odgovori: "To bih već uradio, gospodine, da je ikom palo na pamet da mi kaže za pomoćnika."

"Žao mi je što se tako dogodilo", reče Kvemot, "ali postojanje pomoćnika je još jedna mera njegove društvene odgovornosti. Pre Delmarovog dolaska nije bilo predviđeno mesto pomoćnika. Međutim,

on je smatrao nužnim da nađe odgovarajuću mladu osobu koju će sam vaspitati i koja će ga naslediti kad dođe vreme da se povuče, ili kad, ovaj, umre." Stari je Solarijanac duboko uzdahnuo. "Ja sam ga nadživeo iako je on bio mnogo mlađi. Često smo igrali šah."

"Kako vam je to polazilo za rukom?"

"Sasvim jednostavno", odgovori Kvemot podigavši obrve.

"Sastajali ste se?"

Kvemot se prestravi: "Šta vam pada na pamet!? Čak da sam ja i mogao da podnesem, Delmar to ne bi dopustio ni za trenutak. To što je bio fetalni inženjer nije otupilo njegove osećaje. Bio je preterano pedantan."

"Onda, kako?"

"Na dve table, kao što svi igraju šah." Solarijanac sleže ramenima u znak dobronamernosti. "Naravno, vi kao Zemljanin to zaboravljate. Moji se pokreti beleže i na njegovoj tabli, a njegovi i na mojoj. Sasvim jednostavno!"

Bejli upita: "Poznajete li gospođu Delmar?"

"Viđali smo se preko stereovizije. Ona je, znate, pejsažist. Bio sam na njenim izložbama. Ume da oblikuje, ali su njena dela zanimljiva po nečem čudnom u njima, a ne po stvaralačkoj snazi. Ipak je to što radi privlačno i ukazuje na razumevanje."

"Da li biste mi rekli, je li ona sposobna da ubije muža?"

"Nisam ni razmišljao o tome. Žene su čudna bića, a u ovom slučaju jedva da ima mesta kolebanju, zar ne? Jedino je gospođa Delmar imala mogućnosti da ga ubije, bez obzira na povod. Rikejn ne bi, ni pod kakvim okolnostima, dozvolio da ga neko lično poseti. Bio je krajnje pedantan. Možda pedantan i nije prava reč. Jednostavno, bio

je lišen svakog traga abnormalnosti, svega što je bilo izopačeno. Zaista, bio je dobar Solarijanac."

"Smatrate li da je izopačeno to što ste mi dopustili da se sastanemo?" upita Bejli?

Kvemot odgovori: "Smatram. Usudio bih se da kažem da tu ima i primesa gadosti."

"Da li je Delmar mogao da bude ubijen iz političkih razloga?"

"Šta?"

"Čuo sam da ga smatraju tradicionalistom."

"Oh, to smo svi mi."

"Smatrate li da na Solariji nema protivnika starog poretka?"

"Usuđujem se da kažem", odgovori Kvemot polako, "da ima pojedinaca koji smatraju opasnim biti isuviše tradicionalist. Njih plaši mali broj Solarijanaca u odnosu na brojnije stanovništvo ostalih svetova. Oni smatraju da se ne možemo odbraniti od mogućih napada ostalih Spoljnih svetova. To je sasvim ludo gledište manjine koja ne predstavlja nikakvu snagu."

"Zašto smatrate ludim takvo gledište? Da li Solarija ima nešto što izjednačuje snage i nadoknađuje mali broj stanovnika? Možda neko novo oružje?"

"Oružje da, ali ne novo. Pojedinci, o kojima sam vam govorio, više su slepi nego ludaci, jer ne vide da je to oružje stalno po svom dejstvu, a uz to i neuništivo."

Bejljeve oči se stisnuše: "Govorite li ozbiljno?"

"Govorim."

"Da li dobro poznajete prirodu tog oružja?"

"Svi moraju da je poznaju. I vi. Možda ja to vidim jednostavnije jer

sam sociolog. Da budemo načisto, to se oružje ne upotrebljava kao obično oružje. Ono ne ranjava i ne ubija, a uprkos tome je nesavladivo. Tim pre što ga niko ne primećuje."

S izrazom dosade, Bejli upita: "Pa, onda, kakvo je to ubilačko oružje?"

Kvemot odgovori: "Pozitronski robot!"

11. RAZGLEDANJE GAZDINSTVA

Bejli za trenutak oseti žmarce. Pozitronski roboti bili su simbol nadmoćnosti Spoljnjih svetova nad Zemljom. Oni su zaista predstavljali oružje, ali...

"Oni su ekonomsko oružje. Solarija je ostalim svetovima važna kao proizvođač i izvoznik specijalnih modela, pa je kao takva zaštićena", reče Bejli, trudeći se da mu glas bude miran.

"To je poznato", reče Kvemot ravnodušno. "Ta nam je okolnost pomogla da uspostavimo nezavisnost. Ali ja mislim na nešto drugo, nešto složenije i sveobuhvatnije." Kvemot je uporno gledao vrhove svojih prstiju, a misao mu je očigledno lutala ka nečem neodređenom.

"Da li je u pitanju još neka od vaših socioloških teorija?" upita Bejli.

Kvemot je jedva savladao izliv ponosa, na šta se Zemljanin samo škrto nasmeja.

"Posredi je izvorna teorija, bar koliko mi je poznato. Međutim, sve je potpuno jasno ako se razmotre podaci na drugim svetovima. Da počnem: otkad je pronađen, pozitronski robot je svugde sve češće i temeljnije iskorišćavan..."

"Nije na Zemlji", prekide ga Bejli.

"Čekajte, čekajte, gospodine detektive. Ne znam mnogo o vašoj Zemlji, ali mi je ipak poznato da su u vašoj proizvodnji roboti sve češći. Živite u velikim gradovima, a površinu planete ostavljate nenaseljenu. Ko, dakle, radi na vašim imanjima i u vašim rudnicima?"

"Roboti", priznade Bejli, "ali, kad je već reč o tome, doktore, pozitronski robot je primenjen na Zemlji."

"Zaista? Jeste li sigurni?"

"Možete da proverite. Istina je."

"Zanimljivo. Pa ipak je robotika kod vas najmanje napredovala." Sociolog zamišljeno nastavi: "Možda je to zbog izuzetne brojnosti vašeg stanovništva. Da... Ali svejedno, ima robota i u vašim gradovima."

"Tako je", reče Bejli.

"Danas više nego, recimo, pre pedeset godina."

Bejli nestrpljivo klimnu: "Da."

"Onda se slaže. Razlika je samo u vremenu. Postoji nastojanje da se robotima zameni ljudski rad. Ekonomika robota razvija se samo u jednom smeru. Više robota, manje ljudi. Vrlo pažljivo sam proučavao podatke o stanovništvu, sveo ih na grafičke odnose i uporedio ih." On zastade kao da je još iznenađen otkrićem. "Pa, to je donekle primena matematike u sociologiji, zar ne?"

"Jeste", priznade Bejli.

"Ima nečeg u tome. Trebalo je da više mislim na ove stvari. U svakom slučaju, došao sam do nekih zaključaka u čiju ispravnost ne može biti sumnje. Odnos broja robota prema broju ljudi u svakoj ekonomiji koja je prihvatila rad robota teži neprekidnom porastu u prilog robota. Porast može da se uspori, ali ne i spreči. Može se ubrzati

prirast stanovništva, ali pre ili kasnije pobiće brži porast broja robota. Kada se dostigne kritična tačka..."

Kvemot ponovo zastade, pa nastavi: "Dakle, da vidimo. Pitam se može li kritična tačka biti unapred tačno određena ako odnose zaista svedemo na brojke? Ovde opet imamo posla s vašom matematikom."

Bejli se nestrpljivo meškoljio: "Šta biva, doktore Kvemot, kada se dođe do kritične tačke?"

"Oh, broj stanovnika počinje da opada, a dotična planeta se približava stvarnoj društvenoj ravnoteži. To će se dogoditi na Aurori. Čak i na vašoj planeti. Na Zemlji će možda biti potrebno mnogo više, ali razvoj u tom pravcu je neizbežan."

"Šta vi podrazumevate pod društvenom ravnotežom?"

"Stanje koje je kod nas, na Solariji. Svet u kome je ljudsko biće oslobođeno rada. Zbog toga nema mesta strahu od drugih svetova. Potrebno je samo da prođe jedan vek pa će svi svetovi biti kao Solarija. Pretpostavljam da će to biti i kraj ljudske istorije, bar na neki način. U najmanju ruku, istorija će tada završiti svoj zadatak. Najzad, svi će ljudi imati sve što im je potrebno i sve što žele. Znae, ima jedna izreka koju sam negde čuo, ne znam odakle, nešto o težnji ka sreći."

Bejli ga zamišljeno dopuni: "Stvoritelj je sve ljude obdario nekim neotuđivim pravima... među kojima su prava na život, na slobodu i težnja ka sreći."

"Setili ste se. Odakle je to?"

"Iz nekog starog teksta", odgovori Bejli.

"Vidite kako je to ovde na Solariji izmenjeno i kako će to biti izmenjeno u svoje vreme u čitavoj Galaksiji? Težnje će biti ispunjene. Prava koja će čovečanstvo naslediti biće prava na život, na slobodu i

sreću. Upravo to! Pravo na sreću!"

Bejli suvo odvrati: "Možda je tako, ali na vašoj je Solariji ubijen čovek, a drugi još može da umre."

Skoro odmah je zažalio što je to rekao, jer je Kvemot izgledao kao da su ga javno iščuškali. Starčeva glava klonu.

"Odgovorio sam na vaša pitanja najbolje što sam mogao. Da li vam je još nešto potrebno?" pitao je, ne podižući pogled.

"Ništa više. Hvala vam, gospodine. Izvinite što sam vas uznemiravao u patnji za izgubljenim prijateljem."

Kvemot polako podiže pogled: "Biće mi teško da nađem partnera za šah. Najtačnije se pridržavao naših ugovorenih sastanaka, a igrao je pošteno. Bio je dobar Solarijanac."

"Razumem vas", reče Bejli toplo. Mogu li da upotrebim vaš stereovizor da bih se sastao sa sledećom osobom koja me zanima?"

"Naravno", odgovori Kvemot. "Moji roboti su i vaši. Ja vas sada ostavljam. Gotovo!"

Nije prošlo ni trideset sekundi od Kvemotovog nestanka, a već se kod Bejlja našao robot. Bejli se opet pitao kako se upravlja tim bićima. Pre no što je Kvemot iščezao iz vidnog polja, pomerio je prst ka dugmetu - i to je bilo sve.

Možda je znak opet bio opšti, nešto kao: "Izvrši dužnost!" Možda roboti slušaju sve što se govori, pa su stalno svesni onog što čovek može u datom trenutku da poželi. Ako vest primi robot koji ni po mehaničkim ni po intelektualnim osobinama nije određen za zadatak na koji se odnosi poziv, ipak će se odazvati onaj pravi, jer ih sve povezuje interkomska veza.

Bejli je u mašti video Solariju kao mrežu robota koja se isprepletala

nad rupama, nad malim i sve manjim rupama u kojima je zarobljeno ljudsko biće. Mislio je na Kvemotovu viziju svetova koji postaju Solarije, o mrežama koje se pletu i stežu čak i oko Zemlje, dok...

Misli mu prekide robot koji je ušao i progovori mirnim i ravnodušnim poštovanjem mašine: "Spreman sam da vam pomognem, gospodaru!"

"Možeš li da dobiješ vezu s mestom gde je radio Rikejn Delmar?"

"Mogu, gospodaru."

Bejli sleže ramenima. Nikad neće naučiti da izbegava suvišna pitanja. Roboti znaju. Tačka! Nekad je mislio da je potrebno da si stručnjak, neka vrsta robotičara, da bi s uspehom upravljao robotima. Koliko o tome zna prosečni Solarijanac, pitao se. Verovatno samo površno.

"Uspostavi vezu s Delmarovim radnim mestom i potraži njegovog pomoćnika. Ako nije tamo, pronađi ga ma gde bio."

"Hoću, gospodaru."

Dok se robot okretao da pođe, Bejli ga zaustavi: "Čekaj. Koliko je sati na Delmarovom radnom mestu?"

"Oko 6.30, gospodaru."

"Ujutro?"

"Da, gospodaru."

Ponovo je Bejli bio netrpeljiv prema svetlu koji sam sebe podvrgava izlasku i zalasku sunca. Eto šta se događa sa životom na goloj površini planete!

Seti se Zemlje, ali se brzo trže. Dobro je napredovao dok se držao svega onoga što su mu događaji donosili. Beg u nostalgiju kvario mu je posao.

"Svakako mi pronađi pomoćnika, momče, i reci mu da su u pitanju vladini poslovi! Neka mi neki drugi momak donese nešto za jelo. Dosta će biti sendvič i čaša mleka."

Zamišljeno je žvakao sendvič od sušenog mesa i pri tom je maglovito mislio na Denila Olivava. On bi, posle onoga što se Grueru dogodilo, smatrao sumnjivim svaki zalogaj hrane, što ne bi bilo pogrešno.

Ipak je sendvič pojeo bez rđavih posledica (u svakom slučaju, bez neposrednih posledica) i počeo da pijucka mleko. Od Kvemota nije doznao ono što je želeo, ali razgovor mu je svejedno bio koristan. Sređujući utiske, ustanovio je da je mnogo toga saznao.

Malo o ubistvu, da se razumemo, ali mnogo o daleko važnijim stvarima.

Robot se vrati. "Pomoćnik će primiti vezu, gospodaru."

"U redu. Jesi li imao nekih neprilika?"

"Pomoćnik je bio pospan, gospodaru."

"Sada se valjda rasanio?"

"Jeste, gospodaru."

Pomoćnik ga je posmatrao sedeći u krevetu, dok mu je lice odavalo mrzovoljnu srditost.

Bejli se okrete iznenađeno kao da je nabasao na neku nevidljivu ogradu. Još jednom su mu prećutali važan životni podatak. Još jednom nije postavio pravo pitanje.

Pomoćnik je bio žena! Žena ovalnog lica, donekle tupog nosa, čvrste brade. Gusta kosa, nešto tamnija od bronzane boje Svemiraca, bila joj je ovog trenutka neuredna. Nameštala je nešto ispod čaršava.

Bejli se seti Gladijinog nemarnog odnosa prema pristojnom ponašanju dok je s njom bio u vezi preko stereovozije. Ipak se nadao da se pomoćnica neće razgolititi.

Ali ovog se puta kiselo obradovao svom razočarenju. Kao stanovnik Zemlje, smatrao je da su sve žene svemira lepe, a Gladija ga je učvrstila u tom uverenju. Međutim, ova je bila ružna čak i po zemaljskim merilima.

Zato je bio iznenađen kad je ustanovio da ima vrlo prijatan, tamno obojen glas.

"Čujte, vi! Znete li koliko je sati?"

"Znam", odgovori Bejli, "ali pre no što se sastanemo morao sam da vas upozorim."

"Sastanemo? Tako mi nebesa..." Oči joj se raširiše, a rukom se uhvati za bradu. (Imala je prsten, a to je bio prvi primer ukrašavanja koji je Bejli video na Solariji.) "Čekajte! Niste li vi možda moj novi pomoćnik?"

"Nisam nikakav pomoćnik. Ja sam tu zbog istrage u vezi sa smrću Rikejna Delmara."

"Oh! Dobro, onda istražujte!"

"Kako se zovete?"

"Klorisa Kantoro."

"Koliko ste radili s doktorom Delmarom?"

"Tri godine."

"Pretpostavljam da se sada nalazite na svom radnom mestu." (Bejli se osećao neprijatno zbog neskladnosti tog izraza, ali on nije znao kako se naziva mesto gde radi fetalni inženjer.)

"Ako me pitate da li sam na gazdinstvu", odgovori Klorisa

mrgodno, "onda da vam odgovorim da svakako jesam. Ovo mesto nisam napustila otkako je stari otišao i neću ga ostaviti dok mi se ne dodeli pomoćnik. Uostalom, da li vi možete da to uredite?"

"Žao mi je, gospođo, ali ja ovde nemam nikakvog uticaja."

"Samo sam pitala."

Klorisa odgurnu čaršav i izvuče se iz kreveta, sasvim nesvesna sebe. Imala je na sebi spavaćicu iz jednog dela. Njena ruka potraži dugme na izrezu koji se završavao kod vrata.

Bejli žurno reče: "Samo trenutak! Ako pristanete da se lično sastanemo, ovim bi sada naša veza bila gotova, a i vi biste mogli da se obučete bez smetnji."

"Bez smetnji?" Napućila je donju usnu i upiljila se radoznalo u Bejlja. "Vi ste sitničar, zar ne? Kao i šef."

"Hoćemo li se sastati? Želeo bih da pogledamo gazdinstvo."

"Ne shvatam kakve to veze ima sa sastankom, ali ako hoćete da razgledate gazdinstvo, spojiću vas. Ako mi dopustite da se okupam, razbudim i pobrinem za neke sitnice, rado bih prekinula svoj dnevni program."

"Ne želim da razgovaram preko stereovizije."

Klorisa izduži glavu na jednu stranu, a u oštrom pogledu pojavi se profesionalna radoznalost: "Da li ste vi izopačeni ili nešto slično? Koliko je prošlo vremena otkad ste se poslednji put podvrgli analizi gena?"

"Idite do đavola", promrmlja Bejli. "Čujte! Ja sam Elija Bejli. Ja sam sa Zemlje."

"Sa Zemlje?" viknu ona. "Nebesa! Šta vi uopšte radite ovde? Je li to neka neslana šala?"

"Ne šalim se. Pozvan sam da sprovedem istragu povodom

Delmarove smrti. Ja sam policajac, detektiv."

"Dakle, o tome je reč. A ja sam mislila da je svima jasno da je to uradila njegova žena."

"Ne, gospođo, ja o tome imam sopstveno mišljenje. Hoćete li mi dozvoliti da lično razgledam gazdinstvo i razgovaram sa vama? Shvatićete da meni, kao Zemljaninu, ova trodimenziona naprava ne odgovara. Kraj nje se neprijatno osećam. Imam dozvolu šefa Uprave bezbednosti da lično razgovaram sa ljudima koji bi mogli da mi pomognu. Ako želite, pokazaću vam taj dokument."

"Pokažite mi ga!"

Bejli podiže službeni papir pred sliku njenih očiju.

Ona strese glavom: "Sastanak!? To je gadno. Ali nebesa, ima li nešto gadjnije od mog gadnog posla? Gledajte da mi se ne približite suviše. Držite se daleko. Možete da vičete ili šaljete poruke preko robota. Razumete li?"

"Razumem."

Njena se spavaćica otkopča baš kada se veza prekidala, a Bejli još jednom ču usklik: "Zemljanin!?"

"Dovoljno smo blizu", reče Klorisa.

Bejli, koji je bio udaljen deset koraka, reče: "Što se udaljenosti tiče, zadovoljan sam, ali bih hteo da uđem."

Ovoga puta ipak nije bilo tako loše. Ovaj let nije bio predvideo, ali nije smeo ni da pretera. Savladavao se da ne trza vratom, u nastojanju da slobodnije diše.

Klorisa upita: "Šta vam je? Izgledate kao da su vas mlatili."

"Nisam navikao na otvoren prostor", odgovori on.

"Tako je to! Zemljanin! Trebalo vas je držati u sanduku ili nečem sličnom! Nebesa!" Jezik joj je prelazio po usni kao da nešto neprijatno isprobava. "Pa, uđite, onda, ali čekajte da se najpre odmaknem s puta. Sada je dobro. Uđite!"

Kosa joj je bila spletena u dve debele pletenice koje su joj na glavi tvorile neki složeni geometrijski oblik. Bejli se pitao koliko joj je vremena bilo potrebno da se tako udesi, ali se seti da su to uradili spretni mehanički prsti robota.

Doduše, pod takvom se geometrijskom figurom njeno lice nije prolepšalo, ali je steklo simetričnost koja ga je činila prijatnim. Nije se šminkala, a odeća joj je bila stroga. Bila je tamnoplava, osim drečavo ljubičastih rukavica koje su dopirale do lakata i oštro odudarale od dnevne garderobe. Bejli primeti nabor rukavice na mestu gde je bio prsten.

Stajali su jedno prema drugom u suprotnim uglovima sobe.

"Vi ovo ne volite, gospođo, zar ne?" reče Bejli.

Klorisa sleže ramenima: "Zašto bih volela? Nisam životinja. Ali mogu da izdržim. Čovek otvrdne kada radi sa...sa..." Zastala je, isturajući bradu kao da je odlučila da bez ulepšavanja izgovori ono što je naumila: "Sa decom." Reč je pažljivo naglasila.

"Izgleda da ne volite posao koji obavljate?"

"To je važan posao, posao koji neko mora da obavlja, ali ja ga ipak ne volim."

"Da li ga je Rikejn Delmar voleo?"

"Mislim da ga ni on nije voleo, ali to nije pokazivao. Bio je dobar Solarijanac."

"I bio je sitničar?"

Klorisa je izgledala iznenađena.

Bejli dodade: "Vi ste mi sami to rekli. Kada smo bili povezani stereovizijom, kazao sam vam da se kasnije obučete bez smetnje, a vi ste odgovorili da sam sitničar kao vaš šef."

"Oh, da, bio je takav. Nije se ponašao slobodno čak ni na stereoviziji. Uvek je bio korektan!"

"Da li je to neobično?"

"Ne bi trebalo da bude. Bar ne pri trodimenzionom gledanju. Tada nema ličnog prisustva, pa čemu onda briga? Znate i sami! Ne pazim mnogo kad sam s nekim u vezi preko stereovizije, osim sa šefom. S njim je trebalo održavati formu."

"Da li ste se divili doktoru Delmaru?"

"Bio je dobar Solarijanac."

Bejli promeni predmet razgovora: "Nazvali ste ovo mesto gazdinstvom, a spomenuli ste i decu. Da li se ovde odgajaju deca?"

"Svaki fetus Solarije, već u prvom mesecu svog postojanja, dolazi ovamo."

"Fetus?"

"Da." Ona se namršti. "Dobijamo ih mesec dana posle začeca. Da li vam je neprijatno?"

"Ne", odgovori Bejli. "Hoćete li da me povedete naokolo?"

"Hoću, ali držite se podalje od mene."

Dok je pogledom prelazio prostoriju u svim pravcima, Bejlijevo duguljasto lice dobi izraz tvrd kao kamen. Ispred njega je bio staklen zid, a iza ovoga (sasvim sigurno!) tačno odmerena temperatura, tačno odmerena vlažnost i potpuna aseptičnost. Mogao je da vidi redove bazena ispunjene vodnjikavom tečnošću, zasićenom hranljivim

materijama u najpovoljnijoj razmeri, tačno određenog sastava, a u svakom bazenu razvijalo se po jedno malo biće, ponekad manje od Bejljeve šake, savijeno u klupko, s nabubrelom lobanjom, tankim nožnim izdancima i repom koji je kržljao!

Klorisa, koja je stajala nekoliko metara dalje, reče: "Kako vam se to sviđa?"

"Koliko ih imate?" upita Bejli.

"Ovog jutra ih je sto pedeset dvoje. Primamo ih petnaest do dvadeset mesečno i isto toliko predajemo dovršenih."

"Je li ovo jedina takva ustanova na planeti?"

"Jeste. To je dovoljno da broj stanovnika bude stalan, računajući tri stotine godina trajanja života i dvadeset hiljada stanovnika. Zgrada je sasvim nova. Doktor Delmar je nadgledao izgradnju i uveo mnoge promene u metod negovanja fetusa, tako da je smrtnost praktično isključena."

Između bazena su se kretali roboti. Zaustavljali su se i proveravali podatke, neumorno kao cepidlake, zureći u svaki embrion posebno.

"Ko se bavi majkama?" upita Bejli. "Mislim, ko ih oslobađa ovih telašca?"

"Doktori", odgovori Klorisa.

"Doktor Delmar, takođe?"

"Naravno, ne. Doktori lekari. Ne zamišljajte da bi se dr Delmar uopšte nagnuo nad... Uostalom, nije važno."

"Zašto se ne koristite robotima?"

"Roboti u hirurgiji? Prvi zakon robotike to veoma otežava. Robot može, ako zna kako, da operiše slepo crevo kako bi spasao ljudski život, ali sumnjam da bi posle toga bio upotrebljiv bez izvesnih

popravki. Sečenje ljudskog mesa izazvalo bi potres pozitronskog mozga. Samo lekare možete priviknuti na to, kao i na lično prisustvo koje je neophodno."

Bejli reče: "Primetio sam da roboti rade s fetusima. Da li ste vi i doktor Delmar morali nekad da se umešate?"

"Jesmo ponekad, ako se nešto ne bi odvijalo kako treba. Na primer, kad fetus nema pravilan razvoj. Kad je posredi ljudski život, donošenje odluka se ne može poveriti robotu."

Bejli potvrdi: "Pogrešna odluka je riskantna i može prouzrokovati gubitak ljudskog života, pretpostavljam."

"Nipošto. Suvviše je riskantno precenjivanje života i spasavanje defektnog." Klorisa ga je strogo gledala. "Kao fetalni inženjeri, Bejli, mi nastojimo da samo zdrava deca porastu, samo zdrava. Čak i najtemeljnija analiza roditeljskih gena ne isključuje mogućnost da permutacije i kombinacije gena budu nepovoljne, a da i ne pominjem nasledne promene koje su naša velika briga, jer su nepredvidive. Takvih slučajeva ima jedan promil, a to znači da prosečno svakih deset godina imamo neprilika."

Dala mu je znak da je prati po balkonu, što on prihvati.

"Pokazaću vam dojilište novorođenčadi i dečje spavaonice. Ta odeljenja nam zadaju mnogo više briga nego ovo koje smo prošli. Tu rad robota možemo koristiti u veoma maloj meri."

"Zašto?"

"Saznali biste ako biste ikada pokušali da naučite robota da podvrgava decu disciplini. Prvi zakon ih čini gotovo nemoćnim u tom smislu. I nemojte misliti kako deca to ne shvate skoro istovremeno kad nauče prve reči. Videla sam jednog trogodišnjaka kako drži u napetosti

dvanaest robota, vičući: 'Povređen sam... Povredićete me!' Tu su potrebni savršeni roboti, koji će shvatiti kako dete može namerno da laže."

"Da li je dr Delmar imao uticaja na decu?"

"Uglavnom, da."

"Kako je u tome uspevao? Da li je zalazio među njih, da im ulije malo straha?"

"Dr Delmar? Da ih dodiruje? Nebesa! Naravno da nije! Ali on je mogao da im govori. I mogao je robotu da da određen nalog. Doživela sam jednom da kazni nekog dečaka na taj način što ga je robot petnaest minuta udarao po zadnjici, a dr Delmar je sve to posmatrao preko stereovizije. Kada se to nekoliko puta ponovi, nema deteta koje bi se ikada više usudilo da ne poslušá šefa. U tome je šef bio prilično vešt, pa bi takav robot bio ponovo osposobljen jednostavnim redovnim popravkama."

"A vi? Da li vi zalazite među decu?"

"Na žalost, ponekad moram. Ja nisam kao šef. Možda ću jednom biti sposobna za rukovođenje, ali kada bih to sada pokušala samo bih kvarila robote. Veština je dobro upravljati robotima, vidite i sami. Pa ipak, razmišljam o tome. Ali što se tiče dodira s decom...! To su male životinje!"

Ona naglo okrete glavu i pogleda ga: "Mislim da vama ne bi smetalo da ih vidite."

"Ni najmanje."

Slegnula je ramenima i sa zadovoljstvom ga posmatrala: "Zemljanin!" Zatim je krenula dalje i nastavila: "Uostalom, šta sve to znači? Trebalo bi da pozovete na odgovornost Gladiju Delmar! Vi to

morate! Ona je ubica."

"Nisam sasvim siguran", reče Bejli.

"U šta ste onda sigurni, ako niste u to?"

"Postoje razne mogućnosti, gospođo."

"Na primer, ko bi još mogao da bude ubica?"

"Hm!? Vi, na primer!"

Bejlja sasvim iznenadi način na koji je Klorisa to primila.

12. CILJ JE PROMAŠEN

Smejala se.

Smejala se smehom koji je bujao sam od sebe, sve dok joj nije ponestalo daha. Tada se zagrcnu i nasloni na zid da bi došla do vazduha, a mesnato lice joj se zažari.

"Ne približujte mi se!" molila je. "Dobro mi je!"

Bejli reče smrknuto: "Zar je to tako smešno?"

Pokušala je da odgovori, ali je opet spopade smeh. Tada progovori piskavo: "Oh, vi ste zaista sa Zemlje! Kako bih uopšte to mogla biti ja?"

"Dobro ste ga poznavali!" reče Bejli. "Znali ste njegove navike. Imali ste mogućnosti da smislite kako."

"I vi mislite da bih ja i pomislila da se sastanem s njim? Da bih mogla da mu se približim i nečim mu razmrskam glavu? U stvari, vi, Bejli, ništa ne znate o svemu tome."

Bejli oseti da crveni: "Zašto mu se vi, gospođo, ne biste mogli približiti? Vi ste navikli da se mešate sa..."

Ona ga prekide: "Sa decom!"

"Jedno vodi drugome. Vi, recimo, podnosite moju blizinu..."

"Na nekoliko metara", dopuni ga ona prezrivo.

"Ja sam baš bio u poseti čoveku koga je gotovo kap udarila jer nije bio u stanju da podnese moje prisustvo."

Klorisa uzdahnu i reče: "Razlika u stepenu izdržljivosti!"

"Sve je u razlici u stepenu izdržljivosti! Navika da budete u blizini dece mogla vas je osposobiti da izdržite prisutnost doktora Delmara."

"Želim da naglasim, gospodine Bejli", reče Klorisa, kojoj sve to više nije bilo ni najmanje zabavno, "da moja izdržljivost ne vredi ni prebijene pare. Dr Delmar je bio cepidlaka. S njim je bilo gotovo isto tako teško kao i sa samim Libigom. Čak i da sam mogla podneti njegovu blizinu, on nije bio u stanju da podnese moju. Jedina osoba kojoj je dopuštao da ga vidi bila je gospođa Delmar."

"Ko je taj Libig?"

Klorisa sleže ramenima: "Jedan od onih ludih genija, ako znate na šta mislim. Radio je sa šefom na robotima."

Bejli ponovi u sebi to ime, a zatim se vrati na pređašnju temu: "Moglo bi se reći da ste imali i razlog."

"Kakav razlog?"

"Njegovom smrću preuzeli ste poslove u ovoj ustanovi. Ta smrt vam je donela viši položaj."

"I vi to zovete razlogom? Nebesa! Ko bi se borio za ovakav položaj? Ko na Solariji? To bi bio razlog da se on očuva u životu. To bi bio razlog da obleću oko njega i da ga štite. Trebalo bi da pametnije vodite istragu, Bejli."

On nesigurno počeša vrat. Uviđao je ispravnost njenih reči.

"Da li ste primetili moj prsten, gospodine Bejli?"

"Primetio sam ga", odgovori on.

"Pretpostavljam da ne znate njegovo značenje?"

"Ne znam!" (Uvek neznanje, pomisli gorko.)

"Da li bi vas naljutila mala pouka?"

"Nipošto, ako bi mi pomogla da razjasnim pojmove o ovom prokletom svetu", bubnu on.

"Nebesa!" nasmeja se Klorisa. "Mislim da vam mi izgledamo kao i vi nama. Osećam to. Čujte, ovde je jedna prazna soba. Sešćemo u nju... ne, soba nije dovoljno velika. Onda, znate šta, sedite vi unutra a ja ću stajati napolju."

Pomerila se niz hodnik, ostavljajući mu mesta da uđe, a zatim se vratila i smestila pored suprotnog zida, odakle je mogla da ga vidi.

Bejli sede, jedva osećajući da se ne ponaša pristojno. Buntovno pomisli: zašto ne? Neka Solarijanka ostane na nogama.

Klorisa prekrsti mišićave ruke na grudima i reče: "Analiza gena je ključ našeg društvenog uređenja. Naravno, ne analiziramo gene neposredno. Ali kako svakim genom upravljaju enzimi, mi analiziramo enzime. Poznavanje enzima omogućuje nam hemijsko poznavanje tela, a ono nam daje potpun uvid u ljudsko biće. Je li vam jasno?"

"Teorijski, da", odgovori Bejli, "ali mi nije poznata primena."

"Deo primene je ovde. Krvne analize se rade dok je dete u kasnom fetalnom razvoju. To nam daje samo približno tačan, u stvari grub rezultat. U najboljem slučaju, već na tom stupnju razvoja možemo ustanoviti nasledne promene i oceniti da li će dalji razvoj biti rizičan. Ali još nismo u stanju da isključimo svaku moguću grešku. Možda ćemo to jednog dana moći. U svakom slučaju, posle rođenja nastavljamo probe. Ispitujemo ćelije i sekrete, tako da pre zrelosti

tačno znamo od čega su sazdani naši dečaci i devojčice."

(Luk i voda!... Ova besmislena rečenica prođe bez reakcije kroz Bejlijev mozak.)

"Prsten koji sam vam pomenula oznaka je moje genetske usmerenosti", nastavi Klorisa. "To je stari običaj, nešto što je ostalo iz primitivnih vremena dok se Solarijanci nisu genetski odgajali. Danas smo svi mi zdravi."

"Ali vi ga još nosite. Zašto?" upita Bejli.

"Jer sam izuzetak!" Odgovorila je bez zbunjenosti i s neskrivenim ponosom. "Dr Delmaru je utrošio dosta vremena da pronađe pomoćnika. Bila mu je potrebna izuzetna osoba. Inteligencija, bistrina, radna sposobnost, uravnoteženost. Iznad svega, uravnoteženost. Neko ko će se bez muke privići na dodir s decom."

"On to nije mogao, zar ne? Da li je to bila posledica njegove neuravnoteženosti?"

Klorisa odgovori: "Donekle, ali, u svakom slučaju, njegova neuravnoteženost je bila podnošljiva. Vi perete ruke, zar ne?"

Bejlijev pogled potraži ruke. One su bile čiste baš kao što treba.

"Perem", odgovori on.

"U redu. Neuravnoteženost bi bila nepodnošljiva kad bi gađenje zbog nečistih ruku sprečavalo nekoga da rukama očisti podmazanu mašinu, makar to bilo nužno i hitno. Pa ipak, u svakodnevnom životu, gađenje nas tera da ruke držimo čiste, i to je dobro."

"Shvatam. Nastavite."

"To je sve. Moje genetsko zdravlje je na trećem mestu, otkad se na Solariji o tome vodi računa. Zbog toga nosim prsten. To je uspomena, radujem se što mogu da ga nosim."

"Čestitam vam."

"Ne treba da se podsmevate. Nije to moja zasluga. Moglo je to biti samo puko slaganje roditeljskih gena. Ali ja sam ipak ponosna što ga imam. Ne postoji čovek koji bi me mogao smatrati odgovornom za psihopatsko delo ubistva. Ne s mojim genetskim zdravljem. Dakle, ne gubite vreme, optužujući me."

Bejli sleže ramenima i ne reče ništa. Klorisa je mešala genetsko zdravlje i dokazni postupak. Verovatno će to raditi i ostali Solarijanci.

"Želite li da vidite decu?"

"Da, želeo bih. Hvala vam."

Hodnici su se pružali unedogled. Zgrada je očigledno bila ogromna. Naravno, ništa posebno u poređenju sa stambenim blokovima zemaljskih gradova, ali ako se uzme u obzir da je sagrađena odvojeno, na površini planete, ipak se mogao steći utisak da je velika kao brdo.

Bilo je na stotine jasala, u kojima su ružičaste bebice plakale, spavale i jele. Zatim su dolazile sobe za igru u kojima su puzala odraslija deca.

"Ni u ovom dobu deca nisu sasvim loša", govorila je Klorisa gundajući, "ali kad počnu da hodaju potreban im je veliki broj robota. Za svako derišće gotovo po jedan robot."

"Zašto toliko?"

"Ako im ne pružimo potrebnu pažnju, lako se razbole."

"Da", primeti Bejli, "potreba za nežnošću ne može se iskoreniti."

Klorisa se namršti i reče grubo: "Bebe zahtevaju pažnju."

Bejli primeti: "Donekle me iznenađuje to što roboti mogu da zamene potrebu za nežnošću."

Klorisa se okrete prema njemu. Udaljenost između njih nije bila dovoljna da sakrije njeno nezadovoljstvo.

"Čujte Bejli, nećete uspeti ako mislite da me vređate služeći se neprijatnim rečima. Nebesa! Ne budite detinjasti!"

"Ja da vas vređam?"

"I ja mogu da izgovorim tu reč! Nežnost! Želite li da čujete još jednu kratku reč, jednu dobru petoslovnu reč? I nju mogu da izgovorim. Ljubav! Ljubav! A sada se čuvajte ako ta reč nije kod vas u upotrebi."

Bejli nije hteo da raspravlja o tome šta je bestidno. "Dakle, mogu li roboti zaista da pruže potrebnu pažnju?" upita on.

"Naravno. Kad tako ne bi bilo, ovo gazdinstvo ne bi imalo uspeha. Oni se igraju s decom, tetoše ih i njišu u naručju. Detetu je svejedno što ima posla samo s robotom. Kasnije, od njegove treće do desete godine, stvari postaju teže."

"Oh?"

"U tom razdoblju deca žele da se igraju međusobno. Bez izuzetka."

"Vi im to, valjda, dopuštate."

"Moramo. Ali nikada ne zaboravljamo obavezu da ih podučavamo o zahtevima koje će im doneti zrelost. Svako od njih ima posebnu sobu koja može da se zaključa. Još od samog početka moraju sami da spavaju. Mi to uporno zahtevamo. Zatim, postoji svakog dana posebno vreme usamljenosti, koje je tokom godina sve duže. Kada dete napuni desetu, ono je već sposobno da se tokom cele sedmice odrekne bilo čijeg prisustva. Svakako, uređaji za trodimenzionu sliku su nešto najbolje što postoji. Mogu da razgledaju okolinu kuće, čak i ako se kreću, a mogu da održavaju vezu tokom celog dana."

"Iznenaden sam kako vam potpuno uspeva da suzbijete nagon. Suzbijate, vidim to, ali ipak sam iznenaden", primeti Bejli.

"Kakav nagon?" upita Klorisa.

"Nagon društvenosti. Takav postoji. Vi i sami kažete da deca žele da se međusobno igraju."

Klorisa sleže ramenima: "Vi to zovete nagonom? Pa šta onda i da jeste? Nebesa! Dete se nagonski boji pada, a odrasli mogu da se naviknu da rade na visinama gde preti stalna opasnost od pada. Da li ste ikada videli akrobatske igre na visoko postavljenoj žici? Deca imaju, takođe, nagonski strah od vike. Da li se i vi bojite vike?"

"Normalno, ne", prizna Bejli.

"Kladim se da Zemljani ne mogu da spavaju ako je sve tiho. Nebesa! Nema tog nagona koji ne bi nestao pod dobrim stalnim vaspitanjem. Ne u ljudskim bićima, čiji su nagoni svakako slabi. U stvari, ako tome pravilno pristupite, primetićemo da vaspitanje iz pokolenja u pokolenje postaje sve lakše. To je stvar evolucije."

"Kako to mislite?"

"Zar ne shvatate? Svaka jedinka u svom razvoju ponavlja istoriju razvoja svoje vrste. Fetus koji smo videli imaju neko vreme škrge i rep. Taj stupanj ne može se preskočiti. Na isti način, deca prolaze kroz stadijume životinjskog udruživanja. Ali kako fetus mogu da savladaju za mesec dana ono što je u istoriji razvoja trajalo sto miliona godina, tako naša deca mogu brzo da se oslobode socijalno-animalnog stupnja. Dr Delmar je bio mišljenja da ćemo tokom sledećih pokolenja taj stadijum sve brže i brže savladivati."

"Da li je to zaista tako?"

"On je procenio da ćemo za tri hiljade godina, ako budemo

napredovali kao dosad, odgajati decu koja će biti nasledno priviknuta na stereoviziju. Šef je došao i do nekih drugih saznanja. Bavio se usavršavanjem robota, tako da budu u stanju da disciplinuju decu, a da ne pretrpe pozitronske potrese. Zašto da ne? Disciplina danas, da bi život bio bolji sutra, potpuno se poklapa s prvim zakonom. Samo kada bi to roboti mogli shvatiti."

"Da li je već bio postigao neki uspeh u tome?"

Klorisa odmahnu glavom: "Bojim se da nije. Dr Delmar i Libig su marljivo radili na nekim eksperimentalnim modelima."

"Da li je doktor Delmar slao modele na ovo gazdinstvo? Da li je bio tako dobar stručnjak, da je mogao sam vršiti opite?"

"Oh, da. Često je vršio pokuse s robotima."

"Da li ste znali da se za vreme ubistva kod njega nalazio neki robot?"

"Rekli su mi."

"Da li znate koji je to model bio?"

"Trebalo bi pitati Libiga. Kao što sam vam već rekla, on je stručnjak koji je radio s doktorom Delmarom."

"Vi o tome ništa ne znate?"

"Ništa."

"Ako se setite nečega, obavestite me."

"Hoću. Ali ne mislite da su novi modeli bili jedino čime se doktor Delmar bavio. On je imao običaj da govori kako će doći vreme kada će se neoplođena jajašca odlagati u bazene s tekućim vazduhom, da bismo se njima koristili za veštačko oplodjenje. Time bi eugenični temelji našeg društva bili potpuni, a mi bismo bili oslobođeni poslednjeg rudimenta bilo kakve potrebe za prisustvom. Nisam sigurna

da bih se složila s njim u tim dalekim predviđanjima, ali on je bio veoma dalekovid. Dobar Solarijanac." Klorisa zastade, a zatim doda: "Želite li da iziđete? Grupa od četiri do osam godina baš ide na igranje van kuće. Mogli biste da ih vidite."

Bejli odgovori oprezno: "Pokušaću, ali možda ću biti prisiljen da se posle kratkog vremena vratim."

"Ah, da, zaboravila sam. Možda biste radije ostali?"

"Ne bih." Bejli se usiljeno osmehnu. "Pokušavam da se priviknem na spoljnji prostor."

Teško je podnosio vetar koji mu je smetao da slobodno diše. Osećao je hladnoću, mada ne u fizičkom smislu te reči. Ali bio je svestan temperature, a odelo mu je treperilo pri naletima vetra.

Cvokotao je dok je pokušavao da govori, pa je cedio reči slog po slog. Oči su ga bolele od gledanja u daleki horizont, koji se sav rastvarao u zelenim i sivim maglama, ali još više je morao da se čuva da ne gleda iznad sebe u plavu prazninu neba, prekinutu tu i tamo slučajnim belim oblacima i blistavilom sunca. Zbog svega toga se trudio da ne diže oči s puteljka, mada mu je to donosilo samo izvesno olakšanje.

Pa ipak, morao je savladati nagon za bežanje, nagon za povratak u zatvoren prostor.

Idući desetak koraka iza Klorise, stigao je do stabla i pružio ruku da ga dodirne. Ono je bilo tvrdo i hrapavo. Iznad njega je šumelo gusto lišće, ali nije se usuđivao da podigne pogled. Živo drvo!

"Kako se osećate?" pitala ga je Klorisa.

"Dobro."

"Jednu grupu dece možete i odavde da vidite", reče ona. "Zauzeta

su nekom igrom. Roboti im prirede sve što je potrebno, a onda ih nadziru. Male bi životinje inače iskopale jedna drugoj oči. Vidite, i ličnim prisustvom ne može se mnogo postići."

Bejli je polako skliznuo pogledom niz betonsko tle puteljka, a zatim je prešao na travnjak, pa niz padinu sve dalje i dalje. Gotovo je pipkao pogledom! Bio je vrlo pažljiv, spreman da u svakom trenutku straha napusti daljinu i vrati se pogledom do svojih nožnih palaca.

Tako je ugledao likove malih dečaka i devojčica. Ludo su trčkarali naokolo, ne vodeći računa o tome što se zapliću po spoljašnjoj ivici sveta, dok su iznad njih bili samo vazduh i beskraj. Između njih se, kao magla, s vremena na vreme pojavljivao odsjaj sa ponekog robota. Žagor dece bio je dalek, neodređeno kliktanje u prostoru.

"Oni to vole", reče Klorisa. "Da se guraju, viču, svađaju, padaju, ustaju i da uopšte budu jedno kraj drugog. Nebesa! Kako li im uopšte uspeva da postanu zreli?"

"Šta rade ona deca?" upita Bejli, pokazujući usamljenu grupu odraslijih.

"Oni nisu ovde lično prisutni. To je samo njihova trodimenziona slika. Tako oni zajedno šetaju, razgovaraju, trče, igraju se. Imaju sve što žele osim fizičkog dodira."

"Kuda deca odlaze odavde?"

"Na sopstvena gazdinstva. Broj smrtnih slučajeva uglavnom odgovara broju novorođenih."

"Mislite na gazdinstvo roditelja?"

"Nebesa! Ne! Bila bi to neverovatna slučajnost, zar ne, da roditelji umru u trenutku kada im je dete poraslo. Ne! Deca uzimaju ono gazdinstvo koje je u tom trenutku slobodno. Ne verujem da bi ijedno

od njih bilo baš srećno kada bi živelo u zgradi koja je nekada pripadala njegovim roditeljima, naravno ako pretpostavimo da znaju ko su im roditelji."

"Zar im to nije poznato?"

"Zašto bi bilo?" upita ona podigavši obrve.

"Da li roditelji posećuju svoju decu?"

"Kakve vam misli padaju na um? Zašto bi to radili?"

Bejli reče: "Dopustite mi da razjasnim neke pojmove. Smatra li se ružnim običajem pitati nekoga ima li dece?"

"To je sasvim intimno pitanje. Zar ne biste i vi to rekli?"

"Donekle."

"Ja sam otvrdnula. Deca spadaju u moj posao. Sa drugima nije tako."

Bejli upita: "Imate li vi neko dete?"

Klorisa sasvim uočljivo proguta pljuvačku: "Zaslužila sam to, a vi ste zaslužili odgovor. Nemam."

"Jeste li udati?"

"Jesam i posedujem sopstveno gazdinstvo, na kome bih bila i sada da ne moram biti ovde. Jednostavno, ne verujem da mogu upravljati i nadziravati sve robote ako nisam ovde."

Ona nelagodno okrenu glavu, a zatim pokaza prstom.

"Jedno je dete palo. Naravno, sada plače", upozori ona Bejlja.

Robot je velikim koracima trčao prema palom detetu.

Klorisa primeti: "Podići će ga i pomilovati. Pozvaće me samo ako se detetu dogodilo nešto ozbiljno." Onda nervozno dodade: "Nadam se da neće biti potrebno."

Bejli duboko uzdahnu. S leve strane, dvadesetak koraka daleko,

ugledao je tri stabla koja su zatvarala mali prostor. Uputio se prema njima. Trava koju je gazio bila je mlitava. Imao je utisak da korača po nečemu ljigavom i odvratnom. Kao po pokvarenom mesu! Zbog te asocijacije skoro da povрати!

Sada je bio unutar trougla, naslonjen leđima na stablo. Bilo mu je kao da je okružen nedovršenim zidovima. Sunce se videlo još samo kao treperenje kroz lišće. Učestalost zamračivanja gotovo ga je oslobodila panike.

Klorisa ga je primetila s puteljka i polako mu se približila na pola puta.

"Imate li nešto protiv da ostanem ovde neko vreme?" upita je Bejli.

"Samo ostanite", odgovori Klorisa.

Bejli je upita: "Kad mladež izađe iz ovog odgajališta, kako ih navedete da se udvaraju jedni drugima?"

"Da se udvaraju?"

"Kako se upoznaju, da bi mogli da se venčaju." Bejli se trudio da nađe što bezopasniji izraz.

"Ne moraju oni za to da brinu", reče Klorisa. "Oni se dodeljuju jedni drugima prema analizi gena, još dok su sasvim mali. To je pametan način, zar ne?"

"Da li se oni uvek s tim slože?"

"Da se venčaju? Nikada! Sve je to za pojedinca izvanredno mučno. Najpre moraju da se priviknu jedno na drugo. Kad se savladaju prve nelagodnosti, svakodnevni kratki lični sastanci mogu da učine čudo."

"Šta onda ako im se bračni drug ne sviđa?"

"Kako? Ako je analiza gena povoljna za brak, šta onda može da utiče na... "

"Razumem", žurno se ubaci Bejli. Setio se Zemlje i uzdahnuo.

Klorisa reče: "Zanima li vas još nešto?"

Bejli se pitao da li bi još nešto mogao da postigne. Odlučio je da završi sa Klorisom i fetalnom tehnikom. Trebalo je da se posveti sledećem poglavlju istrage.

Upravo se spremao da joj to kaže, kad Klorisa viknu na nekog udaljenog dečaka: "Hej, ti, tamo dole! Šta radiš?" Zatim je preko ramena naglo dobacila Bejlju: "Bejli, pazite! Pa-zi-te!"

Bejli nije uspeo da shvati. Instinktivno se trgao. Napor da sačuva živce naglo je popustio i obuzela ga je strava od otvorenog prostora i užas beskrajnosti nebeskog svoda.

Stao je da lebeće. Činilo mu se da sam sebe vidi kako otvara usta i ispušta nerazgovetne glasove. Pao je na kolena i prevrnuo se u stranu, jer je skoro istovremeno nešto zaparalo vazduh iznad njegove glave i s treskom završilo u stablu.

Zatvorio je oči. Prsti su mu stezali tanak koren koji je izbio na površinu, a nokti mu se zabili u blistavu zemlju.

Možda samo trenutak posle toga Bejli je otvorio oči. Video je Klorisu kako žestoko grdi nekog momčića koji je stajao podalje, dok je neki ćutljivi robot čekao blizu nje. Pre no što ga je svetlost primorala da skrene pogled, imao je vremena da u rukama momčića uoči neku napravu sa žicom.

S naporom se podigao na noge. Teško dišući, zurio je u dršku blistavog metala koja je ostala zabodena u stablu na koje se ranije naslanjao. Povučje je. Nije se bila duboko zabola, pa je lako popustila. Počeo je da razgleda vrh naprave, ali ga nije dodirnuo. Bio je tup, ali

ipak dovoljno oštar. Da se nije bacio na zemlju, taj bi ga vrh opasno okrznuo.

Bila su mu potrebna dva pokušaja da pokrene noge. Zakoračio je prema Klorisi i uzviknuo: "Hej, momče!"

Klorisa se okrete. Lice joj je bilo zažareno: "Bilo je slučajno. Jeste li povređeni?" upita ga.

"Nisam! A šta je to?"

"Strelica. Izbačena je lukom koji je napet žicom."

"Evo, ovako!" viknu dečak drsko, nape luk i izbaci strelicu u vazduh, a zatim prsnu u smeh. Imao je svetlu kosu i vitko telo.

Klorisa mu reče: "Budi miran! A sada, odlazi!"

"Čekaj, čekaj!" uzviknu Bejli. Protrljao je koleno izgrebano od kamena na koji je pao. Hteo bih nešto da te pitam. Kako se zoveš?" obrati se on dečaku.

"Bik", odgovori dečak nemarno.

"Jesi li to na mene odapeo strelicu?"

"Jesam", odgovori dečak.

"Znaš li da bi me pogodio da se nisam izmakao?"

Bik sleže ramenima: "To sam i hteo."

Klorisa progovori žurno: "Dopustite mi da vam objasnim! Mi gajimo streljaštvo jer omogućuje takmičenje, a ne zahteva lični dodir. Priređujemo takmičenja koristeći se samo stereovizijom. Međutim, događalo se da dečaci ponekad gađaju robote. Pošto sam ja jedino ljudsko biće na ovom gazdinstvu, Bik vas je verovatno smatrao robotom."

Bejli je slušao. Misao mu se razbistri, a prirodna tvrdoća lica posta još izrazitija.

"Da li si me smatrao robotom?" upita.

"Nisam", odgovori momčić. "Vi ste Zemljanin."

"U redu. Možeš da ideš."

Bik se okrete i otrča zviždućući. Bejli se obrati robotu:

"Slušaj! Odakle dečak zna da sam Zemljanin? Zar nisi ti bio s njim kad je streljao?"

"Bio sam s njim, gospodaru. Ja sam mu rekao da ste Zemljanin."

"Da li si mu rekao šta to znači?"

"Jesam, gospodaru."

"Šta, dakle?"

"Niže ljudsko biće, kome nije dopušteno da dođe na Solariju jer donosi bolest, gospodaru."

"A ko ti je to rekao, momče?"

Robot je ćutao.

"Znaš li ko ti je to rekao?" pitao je uporno Bejli.

"Ne znam, gospodaru. Taj mi je podatak smešten u memoriju."

"I tako, ti si rekao dečaku da sam ja niže i zarazno biće, a on je odjednom odapeo strelu. Zašto ga nisi sprečio?"

"Trebalo je da to uradim, gospodaru. Ja ne bih dopustio da ljudsko biće bude povređeno pa ni kad je sa Zemlje. On se isuviše brzo pokrenuo, a ja sam bio prespor."

"Možda si pomislio da sam samo Zemljanin, dakle nepotpun čovek, pa si stoga oklevao."

"Nisam, gospodaru."

To je izgovoreno hladno i mirno, ali se Bejliju stegoše usne. Robot je to mogao prećutati u punom uverenju da je istina, a Bejli je osećao da je baš to posredi.

"Šta si radio kod dečaka?" upita.

"Nosio sam mu strelice."

"Mogu li da ih pogledam?"

Ispružio je ruku, a robot se približi i predade mu tucе strelica. Bejli oprezno položi kraj nogu strelicu koja je pogodila stablo, a zatim stade da razgleda ostale, jednu po jednu. Najzad ih vrati, a onu prvu ponovo uze u ruke. Tada se obrati robotu:

"Zašto si baš ovu strelicu dao dečaku?"

"Bez nekog posebnog razloga, gospodaru. On je malopre tražio strelicu, a ja sam mu dao onu koja mi je prva došla pod ruku. Onda je naokolo tražio neki cilj i spazio vas, pa me pitao ko je to strano biće. Ja sam mu objasnio..."

"Znam šta si mu objasnio. Strelica koju si mu dao jedina je sa sivom crtom na dršci. Ostale imaju crne crte."

Robot je zurio bez razumevanja.

Bejli upita: "Da li ti čuvaš dečake?"

"Oni se šetkaju naokolo, gospodaru."

Zemljanin pogleda kroz procep koji su obrazovala dva stabla. Strelica je morala proći između njih da bi pogodila cilj.

"Da nije možda ovaj momčić Bik najbolji strelac ovde?"

Robot saže glavu: "On je najbolji, gospodaru."

Klorisa zinu: "Kako ste to uopšte pogodili?"

"Dogada se", odgovori Bejli suvo. "A sada bih vas zamolio da pogledate ovu sivu crtu na strelici. To je jedina strelica čiji je vrh nečim premazan. Možda će vam se činiti melodramski, gospođo, ali vi ste mi onim upozorenjem spasli život. Strelica koja je promašila cilj bila je zatrovana."

13. SUSRET S ROBOTIČAREM

Klorisa poviče uzbuđeno: "Nemoguće! Nebesa! Potpuno isključeno!"

"Nebesa, Zemljo, Galaksijo, ili šta god hoćete! Postoji li ovde neka životinja koja može da se žrtvuje? Uхватite je, pogodite ovom strelicom i videćete šta će se dogoditi."

"Ali zašto bi bilo ko hteo..."

Bejli odbrusi: "Ja znam zašto! Pitanje je samo ko?"

"Niko."

Bejli se osećao kao da ga je spopala vrtoglavica. Počeo je da besni. Strelicu je bacio do njenih nogu. Ona ga je gledala razrogačenih očiju.

"Uzmite je!" vikao je. "Uništite je ako ne želite da je ispitajte. Ako je ostavite, nabasaće na nju neki dečak i biće nesreće."

Ona se saže i uze je kažiprstom i palcem.

Bejli otrča prema najbližem ulazu u zgradu, a ona ga je pratila, noseći spretno strelicu.

Kada je osetio udobnost zaštićenog prostora, širokogrudost poče da mu se vraća.

"Ko je otrovao strelicu?" upita Klorisa. "Ne mogu ni da zamislim!"

"Ne verujem da je to uradio sam dečak. Postoji li bilo kakva mogućnost da se ustanovi ko su mu roditelji?"

"Možemo da proverimo podatke", odgovori ona smrknuto.

"Dakle, srodstva se beleže?"

"Da, zbog analize gena."

"Da li deca mogu da doznaju ko su im roditelji?"

"Nemoguće!" odgovori ona odlučno.

"Da li je to Bik mogao na neki način da dozna?"

"Trebalo bi da prodre u sekretarijat, a to je nemoguće."

"Pretpostavimo da neki roditelj poseti gazdinstvo i poželi da sazna za svoje dete..."

Klorisa ga prekide pocrvenevši: "Gotovo neverovatno!"

"Ali pretpostavimo... Da li bi saznao ako pita?"

"Ne znam. Ne bi bilo baš nezakonito da zna, ali je protiv običaja."

"Da li biste mu bar vi rekli?"

"Pokušala bih da ne kažem. Znam da dr Delmar ne bi rekao. On je bio uveren da poznavanje srodstva služi samo za analizu gena. Pre njega nije bilo tako strogo... Ali zašto sve to pitate?"

"Ne vidim kakav bi motiv mogao da ima dečak, ali njegovi bi roditelji mogli da imaju."

"Sve je to strašno!" Uznemirena Klorisa primače se Bejlju, sada mnogo bliže nego pre. Čak je i ruku ispružila prema njemu. "Kako je sve to moglo da se dogodi? Šef ubijen! Vi zamalo ubijeni! Na Solariji nema razloga za grubu upotrebu sile. Svi imamo sve što nam je potrebno. Nema nedostižnih stvari. Nisu nam poznati rodbinski odnosi, pa zato i nema posebnih porodičnih ciljeva. Svi smo u dobrom genetskom stanju."

Lice joj najednom zablista: "Čekajte! Strelica ne može biti otrovna. Nije trebalo da dopustim da me u to uverite."

"Kako ste odjednom došli do toga?"

"Setila sam se robota koji je bio s Bikom. On nikada ne bi dopustio da se strelica otruje. Nemoguće je da uradi išta što bi moglo da povredi ljudsko biće. Za to se stara prvi zakon robotike."

"Zaista?" odvrati Bejli. "A ja se pitam šta je prvi zakon robotike!?"

Klorisa ga je tupo gledala: "Šta time hoćete da kažete?"

"Ništa. Dovoljno je da ispitajte strelicu i ustanovite da li je zatrovana."

Bejlja to nije zanimalo. Znao je šta je posredi. U otrov nije ni najmanje sumnjao. On upita: "Da li još verujete da je gospođa Delmar kriva za muževljevu smrt?"

"Jedino je ona bila prisutna."

"Znam. Ali ovde, u vreme kada je na mene odapeta strelica, jedino ste vi bili prisutni."

Ja nemam s tim nikakve veze!" viknu ona odlučno.

"Možda nemate, a možda je i gospođa Delmar nevinna. Da li bih smeo da se poslužim vašim stereovizorom?"

"Možete, naravno."

Bejli je tačno znao s kim namerava da razgovara, a to nije bila Gladija. Iznenadio se kada je čuo svoj vlastiti glas: "Nađite mi Gladiju Delmar!"

Robot posluša bez primedbe, a Bejli ga je zadivljeno posmatrao kako rukuje uređajima. Još se pitao kako je došlo do toga da izda takvo naređenje.

Da li je to bilo zato što je malo pre govorio o Gladiji, ili zato što je bio donekle uznemiren načinom na koji se bio završio njihov poslednji razgovor, ili ga je žilav, gotovo nadmoćno praktičan Klorisin lik nagnao da potraži Gladiju kao neku protivtežu?

Branio se: do vraga, čovek mora i da improvizuje.

Odjednom je ona bila tu, pred njim. Sedela je uspravno u širokoj stolici s visokim naslonom, pa je izgledala sitnija i slabija nego ikada. Zabačena unazad, kosa joj je padala u slobodnim kovrdžama. U duguljastim naušnicama bilo je kamenja koje je ličilo na dijamante.

Haljina je bila jednostavna i pritegnuta u struku.

Ona progovori gotovo šapatom: "Drago mi je što te vidim, Elija. Pokušavala sam da govorim s tobom."

"Dobro jutro, Gladija!" (Podne? Veče? Nije znao koje je vreme za Gladiju, a to nije mogao zaključiti ni po načinu na koji je bila odevena.) "Zašto si htela da razgovaraš sa mnom?"

"Da bih ti rekla kako mi je bilo žao zbog raspoloženja kome sam podlegla prošli put... Gospodin Olivav nije znao gde bih mogla da te nađem."

Tog trenutka Bejli u mašti vide Denila još u rukama robota nadzornika i gotovo se nasmeja.

"Sada je sve u redu. Za nekoliko sati lično bih došao do tebe."

"Naravno, ako... Rekao si lično?"

"Da, lično", ozbiljno odgovori Bejli.

Oči joj se raširiše, a prsti ukopaše u glatku i savitljivu presvlaku stolice: "Ima li to uopšte smisla?"

"Neophodno je."

"Ja ne mislim da..."

"Hoćeš li mi dopustiti?"

Ona pogleda u stranu: "Je li to zaista neophodno?"

"Jeste. Ali najpre moram s nekim drugim lično da razgovaram. Tvoj muž je radio na usavršavanju robota. Sama si mi to rekla, a čuo sam i iz drugih izvora. On, međutim, nije bio stručnjak za robotiku, zar ne?"

"Nije se time ranije bavio, Elija." I dalje je izbegavala njegov pogled.

"Ali je uz sebe imao nekog stručnjaka, zar ne?"

"Džotana Libiga", reče ona žurno, "mog dobrog prijatelja."

"Prijatelja?" žustro zapita Bejli.

Gladija je bila zaprepašćena: "Zar to nisam smela da kažem?"

"Zašto da ne, ako je istina?"

"Stalno se plašim da ne izgovorim nešto što bi potvrdilo da sam...
Ti ne znaš kako je to kad svi misle da si nešto uradio."

"Neka ti to ni najmanje ne smeta. Kako je došlo do toga da se
sprijateljiš s Libigom?"

"Oh, ne znam. Prvo, on mi je sused. Kako u tom slučaju uglavnom
nema smetnji na stereovizoru, mogli smo lako i stalno da održavamo
pokretnu vezu. Tako uvek šetamo, odnosno, tako smo šetali."

"Nisam znao da si u stanju da s nekim šetaš."

Gladija planu: "Rekla sam preko stereovizora. Opet zaboravljam da
si sa Zemlje. Stereovizor u slobodnom kretanju ne znači ništa drugo
sem međusobnog usmeravanja fokusa, tako da se može ići bilo gde, a
da se ne izgubi veza. On šeta po svom gazdinstvu, ja po svom, a ipak
smo zajedno." Ona podiže bradu. "To može da bude prijatno." Potkra
joj se smešak: "Jadni Džotan!"

"Zašto to kažeš?"

"Palo mi je na pamet da misliš kako smo se sastajali. On bi umro
kad bi znao da neko to može i pomisliti."

"Zašto?"

"Bio je u tome dosledan do kraja. Uporno se držao stereovizora.
Pričao mi je da se još od pete godine ni sa kim ne sastaje. Ima takve
dece. Rikejn..." Zastala je zbunjena, a zatim nastavila: "...Rikejn, moj
muž, jednom mi je, kad sam pomenula Džotana, rekao da će dece kao
što je Džotan biti sve više i više. Tvrдио je da dalji razvoj društva ide u
prilog stereoviziji. Da li i ti tako misliš?"

"To nije moja struka", odgovori Bejli.

"Džotan uopšte nije hteo da sklopi brak. Rikejn se ljutio na njega. Govorio mu je da je nedruštven jer odbija svoj doprinos zajednici korisnim genima. Džotan o tome nije hteo ni da razmišlja."

"Da li je imao neki razlog da odbija brak?"

"N... ne!." odgovori Gladija oklevajući. "Znaš, Džotan je bio izvrstan stručnjak za robotiku i kao takav veoma cenjen na Solariji. Mislim da su se ipak nekako složili jer bi, inače, Rikejn odbio da s njim saraduje. Smatrao ga je lošim Solarijancem."

"Da li je i Džotanu to rekao?"

"Ne znam. Radio je s njim do kraja."

"A lošim ga je Solarijancem smatrao jer odbija brak?"

"Rikejn je jednom rekao da je brak najteža stvar u životu, ali da je neophodno skočiti i zaplivati."

"Šta ti misliš o tome?"

"O čemu, Elija?"

"O braku. Da li i ti smatraš da je to najteža stvar u životu?"

Lice joj se sve više smrkavalo, kao da se s mukom trudila da ukloni svaki trag osećanja.

"Nikad nisam o tome razmišljala", odgovori najzad.

"Rekla si", primeti Bejli, "da i dalje šetaš s Libigom, a zatim si se ispravila prebacivši to u prošlo vreme. Znači li to da više ne šetaš s njim?"

Gladija strese glavom. Lice joj je odavalo šta oseća. Tugu.

"Ne. Ne šetam. Bila sam u vezi s njim jednom ili dva puta, ali je on, izgleda, uvek imao posla, a ja ne volim... Znaš i sam."

"Da li si i posle muževljeve smrti bila s njim u vezi?"

"Nisam! Nešto pre toga. Nekoliko meseci ranije."

"Da li se moglo dogoditi da Rikejn zahteva od Libiga da ti više ne posvećuje pažnju?"

Gladija je bila neprijatno iznenađena: "Zašto bi to zahtevao? Džotan nije robot, a nisam ni ja. Kako bi on mogao da postavlja zahteve i zašto bismo mi morali da ih uvažavamo?"

Bejli se nije trudio da joj objasni. Mogao je to učiniti služeći se zemaljskim izrazima, ali njoj bi i dalje bilo nejasno. Čak i kad bi uspeo da joj objasni, bilo bi joj neprijatno.

"Još jedno pitanje!" reče Bejli. "Kad budem završio razgovor s Libigom, ponovo ću da te potražim. Reci mi, molim te, koliko je sati?"

Odmah je zažalio zbog tog pitanja. Robot je mogao da mu kaže u zemaljskim merama, a Gladija će mu odgovoriti u jedinicama Solarije, što mu je smetalo jer nije hteo da otkriva svoje neznanje.

"Podne!" reče Gladija razmislivši.

"To važi i za Libigovo gazdinstvo?"

"Oh, da."

"Dobro. Javiću ti se što pre budem mogao, a tada ćemo ugovoriti lični susret."

Ponovo je oklevala: "Je li to baš neophodno?"

"Jeste."

Ona prihvati šapatom: "U redu."

Bejli nije brzo dobio vezu s Libigom, pa je iskoristio priliku da pojede još jedan sendvič, donet u originalnom omotu. Ovoga puta je ipak bio oprezniji. Pre no što je skinuo omot, pažljivo je ispitao pečat, a zatim, služeći se svim svojim iskustvom, i sadržaj.

Uzeo je plastičnu flašu još nerazmrznutog mleka. Da bi popio bez

presipanja, napravio je zubima otvor na flaši. Dok je ispijao sadržinu, maglovito je razmišljao o tome kako postoje i takve stvari kao što su otrovi bez mirisa i ukusa, sporog delovanja, koji mogu neprimetno da se ubrizgaju pomoću hipodermičke igle ili igle na mlazni pritisak, ali sve te misli odbaci kao detinjaste.

Sva ubistva ili pokušaji ubistva izvedeni su dosad na najneposredniji način. Ništa smišljeno, ni prefinjeno, u udarcu po lobanji, u otrovnom piću dovoljnom za tuce ljudi, ili u otrovnoj strelici odapetoj naočigled svih.

Zatim pomisli, s ne manje mrzovolje, kako u takvom skakutanju po vremenskim zonama jedva uspeva da jede. Ako tako nastavi, neće moći ni da se ispava.

Robot mu se približi: "Dr Libig kaže da ga pozovete u toku sutrašnjeg dana. Zauzet je veoma važnim poslom."

Bejli skoči na noge i zaurla: "Reci ti tom momku..."

Zastade. Besmisleno je vikati na robota. Možeš i grlo da podereš, on će to primiti kao i da si mu šapnuo.

"Reci doktoru Libigu", pređe Bejli na bestrasan govor, "ili njegovom robotu ako bude u blizini, da ja istražujem ubistvo njegovog profesionalnog saradnika i dobrog Solarijanca. Kaži mu da ne mogu da čekam na njegov rad. Kaži da ću, ako ne dobijem vezu za pet minuta, sestiti u avion i za pola sata ga lično posetiti. Naglasi mu 'lično', tako da ne bude zabune."

Nije prošlo ni pet minuta, a u Bejlja je već zurio Libig, ili osoba za koju se moglo pretpostaviti da je Libig.

Bejli ga osmotri. Bio je mršav, izrazito ukočenog držanja. U njegovim tamnim, inteligentnim očima bilo je nečeg duboko misaonog,

što se sada mešalo s ljutnjom. Jedna mu je obrva bila malo spuštena.

"Vi ste sa Zemlje?" upita.

"Elija Bejli", uzvratila on. "Detektiv C-7. Sada zaposlen istragom u slučaju ubistva dr Rikejna Delmara. Kako se vi zovete?"

"Dr Džotan Libig. Odakle vam pravo da me uznemiravate u poslu?"

"Jednostavno", polako reče Bejli, "to je moj posao."

"Onda ga obavljajte negde drugde."

"Najpre bih vam postavio nekoliko pitanja, doktore. Mislim da ste bili blizak saradnik doktora Delmara. Je li tako?"

Jedna se Libigova ruka stisnu u pesnicu. On požuri prema kaminu, gde je kao fini satni mehanizam razvijao složene vremenske pokrete, koji su hipnotički delovali na čoveka.

Fokus trodimenzione projekcije zadržavao se na Libigu tako da njegova slika za vreme kretanja nije izlazila iz središta. Izgledalo je zapravo da se diže ili spušta prostor u kome se nalazio.

"Ako ste vi taj kojim nam je Gruer pretio...", započe Libig.

Bejli ga prekida: "Jesam."

"Onda ste ovde uprkos mom protivljenju. Gotovo sa stereovizijom!"

"Još nije. Ne prekidajte vezu!" Bejli podiže oštro glas, a isto tako i ruku, uperivši prst pravo na stručnjaka za robotiku, koji приметно ustuktnu, izražavajući negodovanja isturenim usnama.

"Nisam vas prevario kad sam rekao da ću lično doći. Toliko da znate!" reče Bejli.

"Dosta sa zemaljskim prostaklucima, molim vas!"

"Govorim vam otvoreno, da znate na čemu ste. Ako drugačije ne mogu da vas navedem da me saslušate, lično ću vas posetiti. Uhvatiću vas za okovratnik i prisiliti da me slušate."

Libig se okrete: "Vi ste prljava životinja."

"Neka bude tako ako baš hoćete, ali uradiću ono što sam rekao."

"Ako pokušate da prodrete na moje gazdinstvo, ja ću... ja ću..."

Bejli podiže obrve: "Ubićete me? Da li često tako pretite?"

"Ja ne pretim."

"Onda odgovarajte na pitanja. Za ovo smo vreme mnogo toga mogli obaviti. Vi ste bili blizak saradnik dr Delmara. Je li tako?"

Glava stručnjaka za robotiku klonu. Ramena su mu se lagano povijala kao znak pravilnog disanja. Kada je podigao pogled, već je vladao sobom. Čak je uspeo da istisne kratak, suv smešak.

"Bio sam."

"Koliko mi je poznato, Delmara su zanimale nove vrste robota."

"Tako je."

"Kakve vrste?"

"Razumete li se u robotiku?"

"Ne. Objasnite mi kao laiku."

"Sumnjam da ću moći."

"Pokušajte! Na primer, ja mislim da je hteo da proizvede robota koji bi mogao da disciplinuje decu. Šta sve obuhvata takav poduhvat?"

Libig mrdnu obrvama i odgovori: "Ako zanemarimo finije pojedinosti, grubo rečeno to znači stezanje integrala C koji upravlja Sikorovićevim dvostrukim kanalom odgovornosti, sve do W-65 sloja."

"Besmislica!" reče Bejli.

"Mislite?"

"Za mene je to besmislica. Kako biste drugačije mogli da se izrazite?"

"To predstavlja izvesno slabljenje prvog zakona."

"Zašto? Dete se disciplinuje za svoje sopstveno buduće dobro. Zar nije tako, bar teorijski!?"

Libigove oči zasjaše od uzbuđenja. Kao da je postao manje svestan sagovornik, pa time i govorljiviji. Delovao je posve neobično.

"Mislite da je to tako jednostavno?" nastavi Libig. "Recite vi meni koliko je ljudi u stanju da pretrpi neznatne žrtve zbog većeg budućeg dobra? Koliko dugo traje privikavanje dečaka da prizna kao loše ono što mu prija, jer će mu kasnije škoditi, odnosno, da primi kao dobro nešto što mu ne prija, jer će mu kasnije izlečiti želudac? A vi biste hteli da to shvati robot.

Bol koji robot nanese dečaku može izazvati veliki poremećaj u pozitronskom mozgu", tumačio je dalje Libig. "Suzbijanje toga protivmogućnošću usmerenom na shvatanje budućeg dobra zahtevalo bi uvođenje novih jednostrukih i dvostrukih kanala, koji bi za pedeset procenata uvećali masu pozitronskog mozga, ukoliko se ne bi žrtvovali drugi saznajni kanali."

"Dakle, niste uspeali da proizvedete takvog robota?" upita Bejli.

"Nismo. Ne verujem da će iko drugi uspeti."

"Da li je dr Delmar, u trenutku kada je ubijen, ispitivao neki eksperimentalni model takvog robota?"

"Nije. Mi smo radili na drugim, daleko praktičnijim stvarima."

"Dr Libig, morao bih naučiti nešto malo više o robotici, pa vas molim da me podučite", reče polako Bejli.

Libig žestoko zatrese glavom. Njegova opuštена obrva zaroni još dublje u sablasno iskrivljeno namigivanje: "Trebalo bi da vam bude jasno da robotika zahteva više od nekoliko minuta, a ja nemam vremena."

"Ipak, morate me podučiti. Miris robota je nešto što preplavljuje celu Solariju. Ako nam je potrebno vreme, onda je više nego neophodno da vas vidim. Ja sam sa Zemlje. Ne mogu dobro da radim i mislim bez ličnog kontakta."

Bejlju se činilo da Libig ne bi mogao da bude ukočeniji nego što je, ali se prevario: "Ne tiču me se vaše zemaljske fobije. Lični sastanak je isključen."

"Mislim da ćete promeniti mišljenje kad vam kažem o čemu uglavnom moramo da raspravljamo."

"To uopšte ne menja stvar. Svejedno je."

"Mislite? Onda me slušajte! Ja sam uveren da je u toku razvoja pozitronskog robota prvi zakon robotike već jednom namerno zloupotrebljen."

Libig se grčevito trže: "Zloupotrebljen? Ludače! Zašto?"

"Da se ne sazna", odgovori Bejli samouvereno, "kako roboti mogu da budu ubice."

14. OTKRIVANJE POBUDE

Libigova su se usta polako otvarala. Bejli je prvo mislio da će zarežati, ali s prilično čuđenja ustanovi da je posredi najneuspešiji pokušaj smeha koji je ikad čuo.

Libig procedi: "Ne recite to! Ne recite to nikad!"

"Zašto da ne?"

"Jer je štetno sve što razvija nepoverenje prema robotima, ma kako neznatno bilo. Nepoverenje prema robotima je ljudska bolest."

Govorio je kao da poučava decu. Govorio je tiho, a želeo je da urla.

Uveravao je, ali ono što je stvarno hteo, bila je prinuda pod pretnjom smrti.

"Poznajete li istoriju robotike?" upita on.

"Donekle."

"Trebalo bi da znate bar ono što se Zemlje tiče! Da. Je li vam poznato da je ta istorija počela frankenštajnskim kompleksom straha od robota? Robotika je započela kao tajna nauka. Tri su zakona prvobitno usađena u robote da bi se savladalo nepoverenje, ali Zemlja ni tada nije dopustila da se razvije robotsko društvo. Jedan od razloga zbog koga su prvi pioniri svemira napustili Zemlju da bi nastanili Galaksiju bila je težnja da se izgradi društveno uređenje u kome će roboti osloboditi čoveka od siromaštva i napornog rada. Čak ni tada robotika nije bila pošteđena skrivenih sumnji, spremnih da izbiju čim se ukaže i najmanji povod."

"Da li ste se i vi sami sukobili s nepoverenjem prema robotima?" upita Bejli.

"Mnogo puta", odgovori smrknuto Libig.

"Da li vi i ostali stručnjaci robotike pomalo iskrivljujete činjenice da biste izbegli sumnje što je moguće više?"

"Niko ne iskrivljuje činjenice."

"Na primer, zar nisu tri zakona zloupotrebljena?"

"Nisu"!"

"Dokazaću vam da jesu, a ako me vi ne razuverite, obavestiću o tome čitavu Galaksiju. Samo ako budem mogao!"

"Vi ste ljudi! Uveravam vas da je lažan svaki dokaz koji biste mogli izneti."

"Da raspravimo to?"

"Ako ne bude dugo trajalo."

"U četiri oka? Lično?"

Libigovo se tanko lice iskrivi: "Neću!"

"Zbogom, gospodine Libig. Drugi će me saslušati."

"Čekajte! Tako vam Galaksije, čoveče, čekajte!"

"Lično?"

Stručnjak zamlatara rukama po vazduhu i poče da grebe lice. Palac mu zapade u usta i tamo osta. Dok je tako tupo zurio u Bejlja, ovaj pomisli: možda se vraća u razdoblje pre svoje pete godine da bi mu sastanak sa mnom bio zakonit.

"U četiri oka?" uporno će Bejli.

Ali Libig polako odmahnu glavom: "Ne mogu! Ne mogu!" mrmljao je. Reči su se jedva razaznavale, jer su mu usta bila zapušena palcem. "Radite šta hoćete!" jecao je.

Bejli je posmatrao Svemirca kako se okreće ka zidu. Video je njegova uska leđa kako se savijaju i drhtave ruke u koje je zagnjurio lice.

Bejli popusti: "Vrlo dobro! Pristajem na stereoviziju."

Libig reče, ne okrenuvši se: "Oprostite mi na trenutak. Vratću se."

Za vreme pauze Bejli se pozabavio sobom. U kupatilu je posmatrao u ogledalu svoje sveže oprano lice. Da li uspeva da shvati misao Solarije i Solarijanaca? Nije bio siguran.

Uzdahnu i pritisnu dugme. Robot se pojavi. Upita ga, ne okrenuvši se da ga pogleda: "Postoji li još neki stereovizor sem ovaj koji upotrebljavam?"

"Postoje još tri, gospodaru."

"Onda reci Klorisi Kantoru... reci svojoj gospodarici da ću do daljeg

koristiti ovaj i da ne želim da mi iko smeta."

"U redu, gospodaru."

Bejli se vrati tamo gde je trodimenziona slika još bila usmerena ka mestu koje je malo pre zauzimao Libig.

I dalje ga nije bilo, pa se Bejli smesti da ga sačeka.

Nije dugo čekao. Libig uđe i soba se opet kretala dok je koračao. Očigledno je fokus neprestano bio usmeravan od sobe kao središta, do čoveka kao središta. Bejli se seti koliko je kontrolna tabla stereovizora složena, pa oseti neku vrstu divljenja prema svemu što taj uređaj dopušta.

Libig je sada vidljivo vladao sobom. Kosu je zagladio unazad, a odelo promenio. Ono je slobodno padalo, a bilo je od nekog sjajnog i svetlucavog materijala. Seo je na tanku stolicu koju je odmakao od zida.

"Dakle, recite mi sve što znate, a što se odnosi na tri zakona", započe Libig smrknuto.

"Može li neko da nas čuje?"

"Ne može. Pobriniu sam se za to."

Bejli klimnu: "Dopustite mi da vam navedem prvi zakon", reče.

"Nije nužno."

"Znam, ali svejedno mi dopustite: 'Robot ne sme povrediti ljudsko biće, niti dopustiti da ljudsko biće bude povređeno'."

"Dakle?"

"Tek što sam stigao na Solariju, odvezao sam se terenskim vozilom do zgrade koja mi je dodeljena za stanovanje. Terensko vozilo je bilo zatvoreno da bih bio zaštićen od izlaganja spoljnjem prostoru. Kao Zemljanin..."

"Poznato mi je", nestrpljivo ga prekide Libig. "Kakve to ima veze s našim predmetom?"

"Robot koji je upravljao kolima to nije znao. Ja sam zahtevao da se kola otvore i ona su smesta bila otvorena. Drugi zakon: 'Roboti moraju izvršavati naređenja'. Naravno, za mene je otvoreni prostor neprijatnost. Ja sam se gotovo onesvestio, pa je bilo potrebno da se vozilo zatvori. Da li me je robot povredio?"

"Na vaš zahtev!"

"Citiraću vam drugi zakon: 'Robot mora izvršavati naređenja ljudskih bića, pod uslovom da ona nisu u suprotnosti s prvim zakonom'. Kao što vidite, robot nije smeo da ispuni moj zahtev."

"To je besmislica. Robotu je nedostajalo znanje..."

Bejli se naže napred: "Ah! Tu smo! A sada citirajmo prvi zakon onako kako bi morao da glasi: Robot ne sme učiniti ništa što bi, sa njegovim znanjem, povredilo ljudsko biće, ili dopustiti ono što bi, koliko je njemu poznato, moglo povrediti ljudsko biće."

"To se samo po sebi razume."

"To ne važi za svakoga. Inače bi običan čovek shvatio da robot može počinuti ubistvo."

Libig poblede: "Ludost! Umobolnost!"

Bejli je gledao vrhove svojih prstiju: "Robot sme da obavi neki nedužan zadatak koji neće naškoditi čoveku? Ako mu se naredi?"

"Da."

"A šta ako dva nedužna zadatka, oba sasvim nedužna, predstavljaju ubistvo kada se na određeni način povežu?"

"Šta?" Libigovo lice bilo je namršteno.

"Želim da mi o tome date stručno mišljenje", reče Bejli. "Izneću

vam nešto što bi se moglo dogoditi. Pretpostavite da neko da robotu sledeći nalog: stavi malu količinu ove tečnosti u čašu mleka koja se nalazi na tom i tom mestu. Tečnost je bezopasna. Zanima me samo kako deluje na mleko. Kada to vidim, bacićemo tečnost. Pošto to uradiš, zaboravi."

Libig je ćutao i dalje namrgođen.

Bejli nastavi: "Kada bih ja naredio robotu da u mleko sipa tajanstvenu tečnost i to ponudi čoveku, prvi bi ga zakon naterao da upita: 'Kakva je to tečnost? Da li škodi čoveku?' Pa i kad bismo ga uverili da je tečnost bezopasna, još bi prvi zakon mogao uticati na njega da okleva, ili da odbije da ponudi mleko. Ali ako mu kažemo da će tečnost biti prosuta, prvi zakon ne deluje. Da li će u tom slučaju robot ispuniti zahtev?"

Libig je zurio u Bejlja.

Bejli nastavi: "Iz toga proizlazi: neki drugi robot sipa to mleko u čašu sasvim bezazleno, ne znajući da je ono zatrovano i nudi ga čoveku koji od toga umire."

"Ne!" uzviknu Libig.

"Zašto da ne? Obe radnje su same po sebi bezazlene. Samo međusobno povezane predstavljaju ubistvo. Poričete li da se to može dogoditi?"

"Ubica je onaj koji je izdao naređenje", viknu Libig.

"Tako je u krajnjem slučaju, ali ipak ostaje da su roboti bili neposredne ubice, iako su delovali samo kao nečije oružje."

"Nema čoveka koji bi dao takve naloge."

"Ima. Neko je upravo tako postupio. Tako je izveden pokušaj Gruerovog ubistva. Pretpostavljam da ste čuli za taj slučaj?"

Libig promrmlja: "Na Solariji se sve može čuti."

"Prema tome, poznato vam je da je Gruer otrovan za vreme ručka, u mom prisustvu i u prisustvu mog saradnika Denila Olivava s Aurore. Zna li možda drugi način na koji je otrov dospelo u Gruerov napitak? Osim njega, na njegovom imanju nije bilo nikog drugog. Kao Solarijanac, ne možete zanemariti ovu činjenicu."

"Nisam detektiv. Ne razmišljam o tome."

"Izneo sam vam jednu mogućnost. Želim da znam da li se tako nešto može dogoditi. Da li dva robota mogu izvršiti dve nezavisne radnje, od kojih je svaka bezazlena, a povezane mogu rezultirati ubistvom? Vi ste stručnjak, doktore Libig. Može li se to dogoditi?"

Prisiljen i požuren, Libig odgovori: "Može", tako tihim glasom da ga je Bejli jedva čuo. "U redu", na to će Bejli. "Toliko što se prvog zakona tiče."

Libig je zurio u Bejlja. Jednom ili dvaput lagano mu je zadrhtala spuštenu obrva. On ispravi dotad prekrštene ruke, ali mu prsti i dalje ostadoše u obliku kandži, kao da stežu neku nevidljivu ruku. Zatim, polako, grč popusti.

Bejli je sve to posmatrao, ne misleći ni na šta.

"Teorijski je moguće", reče Libig. "Teorijski! Ali čoveče, ne poričite tako lako vrednost prvog zakona! Robotima treba dati vrlo mudre naloge da bi se izigrao prvi zakon."

"Slažem se", reče Bejli. "Kao Zemljanin jedva da nešto znam o robotima, a naveo sam sadržaje naloga samo kao primer. Jedan Solarijanac bi u tome bio mnogo lukaviji. Siguran sam da bi to mnogo bolje izveo."

Izgledalo je da ga Libig više ne sluša.

"Ako se robotom može upravljati tako da on povredi čoveka", reče glasno Libig, "to znači da je potrebno povećati moć njegovog pozitronskog mozga. Čoveka bi trebalo učiniti boljim, ali kako je to nemoguće, ostaje nam da robota učinimo sigurnijim.

Mi stalno napredujemo. Naši su roboti raznovrsniji, svestraniji, sposobniji i manje opasni po čoveka od onih od pre jednog veka. Za jedan vek otići ćemo još dalje. Zašto da roboti upravljaju raznim aparatima, kada se u same aparate mogu ugraditi pozitronski mozgovi robota? Pominjem konkretan primer, ali on se može primeniti i na ostala područja. Zašto robot ne bi mogao da ima promenljive i rezervne noge i ruke? Eh! Zašto ne? Ako..."

Bejli ga prekide: "Jeste li vi jedini stručnjak za robotiku na Solariji?"

"Ne govorite gluposti!"

"Samo pitam! Dr Delmar je bio jedini... ovaj... fetalni inženjer, ako izuzmemo njegovu pomoćnicu."

"Na Solariji postoji više od dvadeset stručnjaka za robotiku."

"Vi ste najbolji?"

"Jesam", odgovori Libig bez oklevanja.

"Delmar je radio s vama?"

"Jeste."

"Čuo sam da je imao nameru da prekine saradnju?"

"Ni govora! Odakle vam ta pomisao?"

"Doznao sam da se nije slagao s činjenicom da niste u braku."

"Možda. On je bio Solarijanac od glave do pete. Pa ipak, to nije uticalo na naše poslovne odnose."

"Da promenimo temu razgovora! Pored razvijanja novih oblika robota, da li ste se bavili i proizvodnjom poznatih vrsta i popravkom

postojećih?"

Libig odgovori: "Proizvode i popravljaju uglavnom roboti - na mom gazdinstvu se nalaze velika fabrika i servis za popravke."

"Uzgred, da vas upitam, da li roboti iziskuju mnogo popravki?"

"Vrlo malo."

"Znači li to da je veština popravljanja robota nerazvijena?"

"Nipošto!" odgovori Libig ukočeno.

"Šta je bilo s robotom koji se nalazio na mestu zločina, kada je ubijen doktor Delmar?"

Libig pogleda u stranu. Obrve mu se nabraše kao da mu je neka teška misao mutila razum.

"Taj robot je potpuno izgubljen", odgovori on.

"Zaista? Potpuno? Nije mogao da pruži nikakav odgovor?"

"Nikakav! Bio je potpuno neupotrebljiv. Pozitronski mozak mu je pretrpeo kratak spoj. Nijedan kanal mu nije ostao čitav. Pomislite samo! Bio je svedok ubistva koje nije mogao da spreči..."

"Zašto nije mogao da spreči ubistvo?"

"Ko zna?! Delmar je eksperimentisao njime. Nije mi bilo poznato u kakvom ga je intelektualnom stanju ostavio. Mogao mu je, na primer, dati nalog da obustavi svaku radnju dok ne ispita neko posebno kolo. Zamislite sada da je iznenadni smrtonosni udarac zadala osoba u koju nisu sumnjali ni doktor Delmar ni robot. U tom slučaju, dejstvo prvog zakona bilo bi u zakašnjenju. Sem toga, robot je morao prevladati nalog obustave, koji mu je Delmar dao. Trajanje nužnog zakašnjenja moglo je zavisiti od prirode samog napada, ili od Delmarovog naređenja. Mogao bih navesti još mnogo slučajeva koji bi mogli objasniti zašto robot nije mogao sprečiti ubistvo. Pošto nije mogao da

deluje, što je za njega predstavljalo grubu povredu prvog zakona, svi su kanali njegovog pozitronskog mozga bili razoreni."

"Ali ako robot nije mogao fizički da spreči ubistvo, šta je s njegovom odgovornošću? Ne traži li prvi zakon nešto što je nemoguće?"

Libig sleže ramenima: "Prvi zakon, ma šta o tome mislili, štiti čoveka apsolutnom snagom. Vi to ne možete obezvređiti. Bez izuzetka! Ako je prvi zakon izigran, robot je uništen."

"Važi li to uvek, gospodine?"

"Apsolutno."

"Dakle, nešto sam ipak saznao."

"Saznajte i ovo: vaše pretpostavke o ubistvu kao nizu robotskih radnji, od kojih je svaka po sebi bezazlena, ne rešava slučaj Delmar."

"Kako to?"

"Smrt nije nastupila trovanjem, nego udarcem. Neko je morao držati u ruci smrtonosnu batinu, a to je mogao biti samo čovek. Nijedan robot ne bi mogao da čoveku batinom razmrska glavu."

"Pretpostavite", reče Bejli, "da je robot morao pritisnuti neko bezazleno dugme da bi na Delmarovu glavu pao teret koji je mogao izgledati bezopasan."

Libig se kiselo nasmeja: "Čoveče, ja sam razgledao mesto zločina. Znam sve što se dogodilo. Zna i sami da je ubistvo krupan događaj na Solariju. Znam da na mestu zločina nije bilo ni traga nekoj napravi ili bilo kakvom teškom teretu."

"Ili nekom tupom oruđu", upita Bejli.

Libig će prezrivo: "Vi ste detektiv. Nađite ga."

"Ako robot nije odgovoran za smrt dr Delmara, ko je onda?"

"Svi to znaju", uzviknu Libig. "Njegova žena! Gladija!"

Bejli pomisli: mišljenja su u najmanju ruku jednodušna. "Ali ko bi mogao biti mozak koji je upravljao robotima koji su otrovali Gruera?" upita glasno.

"Ja pretpostavljam..." Libig se nije snalazio.

"Mislite da ne postoje dva zločinca, zar ne? Ako je Gladija odgovorna za prvo ubistvo, odgovorna je i za pokušaj drugog."

"Da. Verovatno ste u pravu." Glas mu je postajao sigurniji. "Nema sumnje da je tako."

"Nema sumnje?"

"Niko nije mogao da priđe tako blizu doktoru Delmaru da bi mogao da ga udari. On, kao i ja, nikome nije dopuštao lično prisustvo, sem vlastitoj ženi. Ja ni takve izuzetke nisam pravio, što je najpametnije." Stručnjak za robotiku hrapavo se nasmeja.

Bejli ga prekide: "Vi ste je poznavali?"

"Koga?"

"Nju. Razgovarali smo samo o jednoj ženi, o Gladiji!"

"Ko vam je rekao da sam je poznao bolje nego neko drugi?" upita Libig. Uhvatio se rukom za vrat. Da bi slobodnije disao, laganim pokretima prstiju otkopča okovratnik odela za jedan palac niže.

"Sama Gladija mi je rekla. Imali ste običaj da zajedno šetate", odgovori mu Bejli.

"Tako? Mi smo susedi. To je uobičajeno. Druženje s njom je bilo prijatno."

"Vi ste se, dakle, slagali s njom?"

Libig sleže ramenima: "Razgovarajući s njom, ja sam se odmarao."

"O čemu ste razgovarali?"

"O robotici." U naglasku reči bilo je nešto iznenađenja, kao da je bilo čudno postaviti takvo pitanje.

"Ona je, takođe, razgovarala o robotici?"

"Ona o tome nije ništa znala. Ni slovca! Ali je slušala. I ona je imala pasiju o kojoj je brbljala. Vajala je. Mene to nije zanimalo, ali sam je slušao."

"Sve to bez ličnih sastanaka!"

Izgledalo je da je Libig uvređen. Nije uopšte odgovarao. Bejli je i dalje pokušavao: "Da li vam se činila privlačnom?"

"Šta?"

"Da li ste je smatrali privlačnom? Fizički?"

Usne su mu zadrhtale, a podigla mu se čak i ona spuštена obrva: "Prljava životinjo!" promrmljao je.

"Pokušajmo onda drugačije! Kada ste ustanovili da druženje s Gladijom nije više prijatno? Taj ste izraz i sami upotrebili, ako se sećate."

"Šta time mislite?"

"Rekli ste da vam je njeno društvo bilo prijatno. Sada verujete da je ubila svog muža. To baš nije obeležje prijatne osobe."

"Prevario sam se u njoj."

"Ali vi ste se razočarali u nju pre no što je ubila svog muža, ako je to zaista učinila. Vi ste prestali da s njom šetate izvesno vreme pre ubistva. Zašto?"

"Zar je to važno?" reče Libig.

"Sve je važno, dok se ne dokaže suprotno."

"Čujte, vi! Ako su vam od mene potrebna obaveštenja, kao od stručnjaka za robotiku, tražite ih. O ličnim stvarima ne želim da

razgovaram."

"Vi ste bili u bliskim odnosima i s ubijenim i s osumnjičenom", reče Bejli. "Vidite li da se lična pitanja ne mogu zaobići? Zašto ste prestali da se šetate s Gladijom?"

Libig procedi: "Došlo je vreme kad, da tako kažem, šetnjama više nije bilo mesta; kad sam bio isuviše zaposlen, kad nije imalo smisla nastaviti to."

"Drugim rečima, kad više nije bilo prijatno s njom?"

"U redu. Neka bude tako."

"Zašto vam više nije bilo prijatno s njom?"

Libig uzviknu: "Nije više bilo smisla!"

Bejli se nije obazirao na njegovo uzbuđenje: "Vi ste i dalje neko ko dobro poznaje Gladiju. Kakav bi motiv ona mogla da ima?"

"Motiv?"

"Niko ne pominje kakav bi ona motiv mogla imati da počini ubistvo. Sigurno je da Gladija ne bi ubila bez razloga."

"Tako mi Galaksije!" Libig se naže unazad, kao da će se nasmejati, ali ne učini to: "Niko vam nije rekao? Dobro, možda niko ne zna. Ja ipak znam. Sama mi je rekla. Sama mi je kazala mnogo puta."

"Šta vam je rekla, doktore Libig?"

"Šta? Da se svađala sa svojim mužem. Svađala se često i grubo. Mrzela ga je, čoveče. Zar vam to niko nije rekao? Zar vam ona to nije rekla?"

15. PORTRET JEDNE LIČNOSTI

Bejli se ponašao kao da ta izjava za njega nema nikakvog značaja.

Živeći onako kako su živeli, Solarijanci su privatne odnose drugih verovatno smatrali nepovredivim. Nepristojna su bila pitanja koja su se odnosila na brak i decu. Isto tako, mislio je Bejli, zabranjena je radoznalost koja zadire u moguće svađe bračnih drugova.

Da li to važi i u slučaju počinjenog ubistva? Da li se i u tom slučaju smatra grubom povredom društvenih navika pitanje koje se odnosi na svađe osumnjičene sa bračnim drugom? Da li takvu povredu čini onaj koji to kaže jer mu je slučajno poznato?

Libig je to učinio!

Bejli upita: "Zbog čega su se svađali?"

"Mislim da bi bilo bolje da pitate nju."

Tako je i Bejli mislio.

"Hvala vam na pomoći, doktore Libig", reče Bejli digavši se naglo. "Možda ćete mi opet biti potrebni. Nadam se da ćete mi stajati na raspolaganju."

"Gotovo!" reče Libig i smesta iščeze zajedno sa delom sobe u kome je bio.

Prvi put Bejliju nije smetala pomisao da će morati da leti kroz otvoren prostor. Uopšte mu nije smetala! Kao da je bilo u pitanju nešto što spada u njegove svakodnevne navike.

Čak više nije ni razmišljao o Zemlji i o Džesi.

Bio je odsutan sa Zemlje samo nekoliko nedelja, ali mogao je biti i nekoliko godina. Na samoj Solariji bio je nepuna tri dana, a činilo mu se da je oduvek tu.

Koliko treba čoveku da podleigne samoobmani?

Ili je to možda bila Gladija? Uskoro će je i lično videti, a ne samo njenu sliku. Da li mu je to davalo snagu i onaj čudni osećaj razumevanja i predviđanja?

Pitao se da li će ona moći izdržati.

Ili će, kao Kvemot, nekoliko minuta posle susreta zatražiti da ode?

Stajala je u suprotnom uglu duguljaste sobe. Mogla je to, isto tako, biti i impresionistička predstava nje same. Toliko je bila svedena.

Usne su joj bile bledocrvene, obrve tanko povučene, kapci jedva plavi. To je bilo sve. Bila je bleđa, malo prestrašena i vrlo mlada.

Svetlosmeđa kosa bila joj je začušljana unazad, a sivoplave oči odavale su stidljivost. Haljina joj je bila tamnoplave boje, delujući gotovo crna. S obe strane bila je obrubljena belim. Imala je dugačke rukavice i cipele bez peta. Osim lica, sve je bilo pokriveno, pa i vrat koji je skrivao čedan čipkasti okovratnik. Bejli zastade: "Da li je dovoljno zatvoreno, Gladija?"

Disala je brzo i kratko: "Sasvim sam zaboravila šta će biti", reče ona. "Nije li to isto što i stereovizor? To jest, ako o tome ne razmišljamo kao o prisustvu, zar ne?"

"Za mene je to sasvim obično", reče Bejli.

"Da, ali na Zemlji." Ona zatvori oči. "Ponekad zamišljam kako je tamo. Svuda gomile ljudi. Idete ulicom, mnogi idu uz vas, a mnogi vas susreću, hodajući suprotnim smerom. Na desetine..."

"Na stotine", prekide je Bejli. "Da li si ikada gledala prizore sa Zemlje u mikroknjigama? Da li si razgledala romane čija se radnja odigrava na Zemlji?"

"Nema ih mnogo, ali gledala sam romane koji se događaju na

Spoljnjim svetovima, na kojima je lični sastanak svakodnevna pojava. Drugačije je to u romanima. Naprosto, kao da je u pitanju višestruki stereovizor."

"Da li u tim romanima ima poljubaca?"

Ona se zažari od neprijatnosti: "Ne čitam takve stvari."

"Nikad?"

"Pa... uvek se nađe neki nepristojan film, znaš. Ponekad, iz čiste radoznalosti... Ali to me zaista čini bolesnom."

"Zaista?"

Ona naglo živnu: "Na Zemlji je drugačije. Toliko mnogo ljudi! Dok ti hodaš, Elija, zamišljam da čak i do... do... dodiruješ ljude. Mislim, slučajno."

Bejlju se potkra smešak: "Dogodi se da ih slučajno i gurnem." Setio se gomila na ekspresnim trakama, setio se gužve, gurkanja, udaraca... pokretnih stepenica, pa je neizbežno osetio žaoku nostalgije.

"Ne moraš stajati tako daleko", reče Gladija.

"Smem da se približim?"

"Mislim da smeš. Reći ću ti ako mi bude više odgovaralo da stojiš podalje."

Bejli joj se približi korak po korak, a ona ga je posmatrala raširenih očiju. Tada odjednom reče: "Da li bi hteo da pogledaš neke od mojih pejsaža?"

Bejli je bio tri koraka udaljen od nje. Zastao je i pogledao je. Pokušao je da je zamisli kako besno zamahuje nečim (čim?) prema glavi svog muža. Trebalo ju je zamisliti poludelu od besa, ubilački raspoloženu od ljutine i mržnje. Morao je sam sebi priznati kako je to

zaista moguće. Čak i žena od pedeset kilograma težine u stanju je da razmrskana nečiju lobanju ako joj je u rukama pogodno oružje i ako podivlja. Bejli je imao prilike da upozna žene ubice (na Zemlji, naravno) koje su inače izgledale plašljive kao kunići.

"O kakvim je pejsažima reč, Gladija?" upita on.

"U pitanju je poseban oblik umetnosti." Bejli priseti Libigove primedbe o Gladiji kao umetnici.

"Hteo bih da vidim nešto od toga", reče Bejli, klimnuvši.

"Pođi za mnom!"

Bejli je pažljivo održavao odstojanje od tri koraka. To je bilo manje od trećine udaljenosti koju je zahtevala Klorisa.

Ušli su u prostoriju koja je bleštala od svetlosti. Ona je navirala u svim bojama, iz svih uglova.

Gladija je bila vlasnički razdragana. Pogledala je u Bejlja puna iščekivanja.

On nije ništa rekao, ali prostor je delovao na njega onako kako se ona nadala. Okretao se polako, pokušavajući da razazna šta vidi, jer je postojalo samo svetlo, a čvrstih tela nije bilo.

Snopovi raznobojnog svetala behu vezani uz postolja. Predstavljali su geometrijske likove, pravce i krive u bojama, zapletene i spojene u celinu, a da nisu gubile svoju posebnost. Nije bilo snopova koji bi, makar izdaleka, ličili jedan na drugi.

"To verovatno nešto znači?" reče on upitno, trudeći se da pronađe pravi izraz.

Ona se nasmeja svojim prijatnim, prigušenim glasom: "Znači što god želiš da znači. To su svetlosni oblici koji će te naljutiti, ili

razveseliti, ili učiniti radoznalim, ili pobuditi u tebi bilo koje osećanje koje sam ja imala kada sam ih oblikovala. Mogu napraviti i neki za tebe, nešto kao portret. Ne mora ispasti ništa naročito, jer bih to izvela na brzinu, bez pripreme."

"I ti bi to uradila? Zaista bi me zanimalo!"

"U redu!" reče ona i gotovo potrča do jednog od svetlosnih oblika u uglu. Izgleda da nije ni primetila da se gotovo očešala o Bejlija.

Dodirnula je nešto na postolju, pa su bez treptaja nestali i oblik i odsjaj iznad njega.

"Ne čini to!" reče Bejli, otvorivši usta.

"Sve je u redu! Ovaj mi je ionako dosadio. Privremeno ću zamračiti i ostale, da mi ne smetaju." Otvorila je ploču duž jednog neodređenog pregradnog zida i pomakla električni prekidač, na šta su boje izbledele gotovo do nevidljivosti.

"Zar nemaš robota koji bi to radio? Prekidanje spoja!" upita Bejli.

"Ćuti sada!" nestrpljivo će ona. "Ovde nije mesto robotima. Tu sam samo ja." Gledala ga je namršteno. "Ne poznajem te dovoljno. U tome je sva teškoća."

Posmatrala je Bejlija, a ruka joj je počivala na glatkoj površini postolja. Svi su joj prsti bili savijeni, napeti, spremni...

Kada je malim prstom povukla krivu liniju, izbio je žut snop svetlosti i formirao položenu krivu, a kada je isti prst malo kretala, svetlost je izgubila nešto od oštine u pozadini.

Osmotrla je novonastali oblik i rekla: "Mislim da sam postigla ono što sam želela. To je nešto kao snaga bez težine."

"Silno!" šapnu Bejli.

"Da nisi uvređen?" upita ona. Odmakla je prste, pa je žuti snop

svetlosti ostao u vazduhu, usamljen i nepokretan.

"Nisam, ni najmanje. Ali šta je to? Kako to postižeš?"

"Vrlo je teško to objasniti", reče Gladija, gledajući zamišljeno u postolje. "U stvari, ja to i sama ne razumem. Rekli su mi da je to nešto kao optička iluzija. Koristim se poljem sile na raznim energetskim nivoima. Polja stvaraju eterične prostore, koji, u stvari, nemaju osobine prostora kao takvog. Čovek vidi svetlost u različitim nijansama, zavisno od snage upotrebljene sile. Oblik i boja zavise od topline prstiju koji dodiruju odgovarajuća mesta na postolju. Na svakom su postolju svi uređaji za upravljanje."

"Misliš, ako bih ja stavio prst na... " Bejli se približi, a Gladija mu napravi mesto. Oklevajući, stavio je prst na postolje i odmah osetio meki drhtaj.

"Samo napred, Elija. Pomeri prst!" reče Gladija.

Bejli učini tako. Prljavo siva krpa svetlosti izbi napolje i iskosi se preko žutog snopa. On povuče brzo prst, a Gladija se najpre nasmeja, a zatim uozbilji.

"Ne bi trebalo da se smejem", reče. "Teško je to čak i za one koji su mnogo puta pokušavali." Njena se ruka isuviše brzo i lako pomerala da bi Bejli mogao pratiti pokrete koji su izbrisali ono što je pokvario i uspostavili ono što je pre bilo.

"Kako si to naučila?" pitao je Bejli.

"Pokušavala sam i pokušavala... Znaš, to je novi oblik umetnosti. Samo jedno ili dvoje znaju kako... "

"A ti si najbolja", reče Bejli, pokušavajući da bude ozbiljan. "Na Solariji je svako ili jedini, ili najbolji, ili oboje."

"Ne moraš se podsmevati. Ja sam neka od mojih postolja izlagala.

Priređivala sam izložbe." Podigla je bradu. Njen ponos nije bio povređen.

Ona dodade: "Dozvoli da nastavim tvoj portret."

Prsti su joj se ponovo kretali, izazivajući pojavu novih krivih svetlosnih oblika, pretežno uglastih i plavih.

"To je, nekako, Zemlja", objasni ona, grizući donju usnu. "Uvek zamišljam Zemlju u plavom. Mnoštvo ljudi i prisustvo, prisustvo, prisustvo... Stereovizor je ružičast. Kako se tebi to prikazuje?"

"Ne mogu da stvari zamislim kao boje."

"Ne možeš?" upita ona odsutno. "Evo, ti ponekad kažeš, 'do vraga', a to je upavo ljubičasta kuglica, tvrd grumenčić koji izbija kao zviždukanje. Ovako!" I grumenčić je već bio tu, blistajući nešto malo izvan središta.

"A sada bih mogla da završim!" reče ona i oblici se odjednom nađoše u ravnoj, šupljoj, sivoj i mutnoj kocki u kojoj su svetlosne krive na neki način postale tamnije i prigušenije.

Bejli oseti tugu, kao da ga nešto zarobljava i udaljuje od onoga čemu teži.

"Šta predstavlja taj završetak?" upita.

"Vidiš", odgovori Gladija, "to su zidovi oko tebe. More te brige što ne možeš napolje, što moraš da budeš unutra. Sada jesi unutra. Zar ti nije jasno?"

Bejliju je bilo jasno, ali se nekako s tim nije slagao: "Zidovi nisu stalni. Danas sam bio napolju."

"Bio si? Nije ti smetalo?"

Nije mogao odoleti a da se ne odupre: "Isto kao što tebi smeta prisustvo. Možeš izdržati, ali ugodno ti nije."

Pogledala ga je zamišljeno: "Želiš li da sada iziđeš? Sa mnom? U šetnju?"

Bio je sklon da odgovori: ne želim! Do vraga!

Ona dodade: "Nikada nisam ni sa kim tako šetala. Još je dan. Vreme je prijatno."

Bejli pogleda u svoj apstraktni portret: "Ako pristanem, uklonićeš sivi okvir?"

Ona se nasmeja i reče: "Videću kako ćeš se ponašati."

Dok su napuštali sobu, iza njih su ostajali oblici svetlosti koji su zatvarali Bejlja u sive zidove zemaljskih Gradova.

Bejli je podrhtavao. Bio je okružen vazduhom koji nije bio dovoljno topao. "Je li ti hladno?" upita ga Gladija.

"Ranije nije bilo tako", promrmlja on.

"Kasno je, ali zaista nije hladno. Možda ti je potreban kaput? Robot ga može odmah doneti."

"Hvala. Sve je u redu."

Udaljavali su se uskim, popločanim puteljkom.

"Da li si imala običaj da šetaš ovuda s doktorom Libigom?"

"Oh, ne. Šetali smo daleko, kroz polja, gde jedva susretneš ponekog robota koji radi, ali zato možeš čuti glasove životinja. Ti i ja ćemo ostati blizu kuće. Za svaki slučaj."

"Za svaki slučaj?"

"Pa...ako poželiš da uđeš."

"Ili ako ti ne izdržiš u mojoj blizini?"

"Ne smeta mi tvoja blizina", uzvratila ona mirno.

Iznad njih je jedva čujno šumelo lišće. Vidik se utapao u žutilu i zelenilu. Odnekud se iz vazduha čuo piskav kliktaj i resko zujanje.

Svugde senke...

Bejli je naročito bio svestan senki. Jedna je bila njegova. Kretala se zajedno s njim, oponašajući ga lakrdijaški. Bejli je čuo za senke. Naravno, znao je šta su, ali pod rasplnutim, posrednim svetlostima Gradova nije nikada bio posebno svestan nekih senki.

Znao je da je iznad njih solarijansko sunce. Trudio se da ne gleda u njega, ali je znao da je tamo.

Svemir je bio ogroman. Svemir je bio samotan. Privlačio ga je. Zamišljao je kako tumara hiljadama milja po površini sveta, a iznad njega hiljade svetlosnih godina prostora.

Šta je bilo tako privlačno u njegovim mislima o usamljenosti? Samoća mu nije bila potrebna. Čeznuo je za Zemljom, i toplinom, drugarstvom Gradova-košnica.

Mašta mu je zatajila. Pokušao je da se priseti Njujorka, njegove ponoće i njegovih šumova, ali mu je svest ispunila tišina strujanja pro hladnog vazduha na površini Solarije.

Sasvim nenamerno, Bejli se približi Gladiji na samo pola koraka, a onda postade svestan njenog zaprepašćenog lica.

"Oprosti mi", reče odjednom i povuče se.

Ona dahnu: "U redu. Hoćeš li da pođemo ovuda? Tamo su leje cveća. Možda bi to voleo da vidiš?"

Pravac koji je pokazala vodio je prema mestu gde nije bilo sunca. Bejli ju je ćutke pratio.

Gladija reče: "U kasnijem godišnjem dobu biće divno. Kada je toplo mogu da otrčim dole do jezera i da plivam, ili da trčim kroz polje, trčim brzo dogod mogu i dok se ne osetim sretnom što padam i ostajem da mirno ležim."

Ona se pogleda: "Ali ovo odelo nije prikladno za to. Sa svim ovim na sebi, mogu samo da šetam. Znaš", reče smireno.

"Šta bi trebalo da imaš na sebi?" zapita Bejli.

"Uglavnom, šorts", uzviknu ona i podiže ruke kao da u mašti već oseća slobodu pokreta. "Katkad još manje. Katkad samo sandale, tako da na svakoj pori osetim strujanje vazduha... Oh, žao mi je. Uvredila sam te!"

Bejli reče: "Nisi. Sve je u redu. Ali me zanima da li si tako oskudno bila odevena dok si šetala s doktorom Libigom?"

"Kako kad. Ponekad sam imala malo šta na sebi. Zavisilo je od vremena. Ali mi smo bili daleko jedno od drugoga. Ti to ipak razumeš, nadam se."

"Razumem. Ali šta je bilo s doktorom Libigom? Da li se i on nemarno oblačio?"

"Džotan, da se nemarno oblači?!" Gladiji se potkra smešak. "Oh, ne. On je uvek bio svečan." Lice joj se lako napelo od ozbiljnosti, kao da je zamišljala pravog Libiga, ali zatim zadovoljno zagunđa, dajući prednost Bejliju.

"On ima običaj da ovako govori", nastavila je: "Draga moja Gladija, ocenjujući efekat najvišeg potencijala na pozitronski tal..."

Bejli je prekide: "O tome je govorio? O robotici?"

"Uglavnom. Oh, on je to suviše ozbiljno shvatao, znaš. Neprestano je pokušavao da me pouči u tome. Nije nikada odustajao."

"Da li si išta naučila?"

"Ništa. Ni slova. Za mene je to potpuna zbrka. Ponekad se ljutio na mene, ali kad bi počeo da viče, ja bih, ako sam bila blizu jezera, zaronila u vodu i poprskala ga."

"Poprskala? Mislio sam da ste šetali u stereoviziji."

Smejala se: "Ti si nepopravljiv Zemljanin. Polivala sam ga onde gde je bio, u svojoj sobi ili na svom gazdinstvu. Voda ga ne bi ni dodirnula, ali on bi ipak ustuknuo. Pogledaj!"

Bejli pogleda. Obišli su šumarak i izbili na čistinu usred koje se nalazilo veštačko jezerce. Čistina je bila ispresecana puteljcima od cigala. Svuda mnoštvo cveća, uredno posađenog. Bejli je znao da je to cveće, jer ga je već video u mikroknjigama.

Cvetovi su donekle ličili na svetlosne oblike koje je stvarala Gladija. Bejli je razmišljao o tome da je ona možda ovde nalazila nadahnuće. Oprezno je dodirnuo jedan cvet, a zatim je pogledao unaokolo. Preovlašivali su crveni i žuti.

Okrenuvši se da ih posmatra, pogled mu ulovi tračak sunca.

"Sasvim je nisko", reče nelagodno.

"Kasno je po podne", doviknu mu Gladija. Bila je otrčala do jezercica. Sedela je sada na kamenoj klupi, na samoj ivici obale. Vikala je i mahala: "Dođi ovamo! Ako ne voliš da sediš na kamenu, možeš da stojiš."

Bejli se polako približavao: "Spušta li se sunce svakog dana tako nisko?" pitao je, a zatim se odmah pokajao. Ako se planeta okreće, sunce mora biti nisko i ujutru i uveče. Jedino je u podne visoko.

Uveravajući sebe u to, ipak nije mogao izmeniti predstavu koja se stvarala čitavog života. Znao je da postoji nešto kao što je noć. I sam je iskusio kako se između njega i sunca može bezbedno isprečiti čitava jedna planeta. Znao je da postoji zavesa sivih magli, koje ga štite od onog što mu najviše pretilo u otvorenom prostoru. Pa ipak, kad god je mislio na površinu planete, nametala mu se slika blistave svetlosti i

sunca visoko nad obzorjem.

Pogledao je preko ramena da bi uhvatio još jedan odblesak sunca. Pitao se koliko je daleko od kuće, ako bi bio prisiljen da potraži zaklon.

Gladija je pokazivala na drugi kraj kamene klupe.

"To je prilično blizu tebe, zar ne?" upita Bejli.

Ispružila je svoju malenu ruku s dlanom nagore: "Privikavam se, zaista."

Seo je i okrenuo se prema njoj da bi izbegao sunce.

Ona se nagnula nazad i iščupala mali cvet u obliku čašice, prilično jednostavan, spolja žut, a prugast i beo iznutra.

"Ovaj cvet je sa Solarije. Inače, mnoge vrste ovde poreklom su sa Zemlje."

Bejliju je bila potrebna hrabrost da pruži ruku prema cvetu.

"Prekinula si mu život", reče.

"To je samo jedan cvet, a ovde ih ima na hiljade." Odjednom, pre no što su Bejlijevi prsti dodirnuli žute latice, ona odmače cvet i zažarenih očiju reče: "Možda pokušavaš da mi prigovoriš kako sam u stanju da prekinem i ljudski život samo zato što sam otkinula cvet?"

Bejli odgovori toplo i pomirljivo: "Ništa nisam hteo da ti prigovorim. Mogu li da ga vidim?"

Bejli u stvari nije želeo da ga dotakne. Izrastao je u vlažnoj zemlji i još je bilo blata na njemu. Kako ti ljudi mogu biti tako nepažljivi u dodiru s običnim blatom, a istovremeno tako oprezni kada je u pitanju čovek sa Zemlje?

Ipak je kažiprstom i palcem uzeo peteljku. Pogleda bolje u cvet. Latice, koje su izbijale iz središta, bile su sastavljene od više delova gotovo papirnatog tkiva, a samo središte bilo je ispupčeno, dok je na

ivicama imalo tamne dlačice koje su podrhtavale na vetru.

"Usuđuješ li se da ga pomirišeš?" upita Gladija.

Odjednom je bio svestan mirisa cveta. Nagnuo se ka njemu i rekao: "Kao parfem žene."

Gladija pljesnu rukama od veselja: "Baš si pravi Zemljanin. Ono što si u stvari hteo da kažeš jeste da ženski parfem ima miris cveta."

Bejli pomirljivo klimnu. Prostor je počeo da ga umara. Senke su postajale duže, a predeo mračniji. Ipak je odlučio da ne popusti. Hteo je da nestanu oni sivi zidovi oko njegovog portreta. Hteo je, iako je to bilo sanjarski smešno.

Gladija uze cvet iz njegovih ruku. On joj to dopusti. Polako je rastvarala latice.

"Svaka žena ima svoj miris, zar ne?" reče ona.

"Zavisi od parfema", reče Bejli mirno.

"Potrebna je blizina da se to oseti. Ja ne upotrebljavam parfeme, jer mi niko ne dolazi blizu. Ovo je izuzetak. Zamišljam da ti, sigurno, često udišeš tuđe mirise. Na Zemlji, tvoja je žena uvek s tobom, zar ne?"

Sva se bila usredsredila na cvet, koji je namršteno kidala.

"Nije uvek sa mnom. Ne u svakom trenutku", odgovori Bejli.

"Ali uglavnom jeste. I kad god želiš..."

Bejli je prekide: "Da li znaš zašto je doktor Libig hteo da te uputi u robotiku?"

Raščlanjen, cvet je bio samo peteljka i venčić. Gladija ga prignječi prstima i baci u jezerce, gde je neko vreme lebdeo na površini.

"Mislim da je hteo da postanem njegova pomoćnica", odgovori.

"Da li ti je to rekao, Gladija?"

"Negde pri kraju, da, Elija. Mislim da je bio nestrpljiv. U svakom slučaju, pitao me je zar ne mislim da bi bilo uzbudljivo da radim na polju robotike. Naravno, rekla sam mu da ništa ne može biti dosadnije od toga. To nije mogao da mi oprostí."

"I, posle toga, nije više hteo da šeta s tobom?"

Ona odgovori: "Znaš, mislim da se tako nešto moralo dogoditi. Verovatno se uvredio. Ali šta sam mogla?"

"Ali pre toga si mu govorila o svađama s doktorom Delmarom?"

Ona grčevito steže pesnice. Telo joj se ukoči, a glava naže u stranu. Glas joj je postao neprirodno visok:

"O kakvim svađama govoriš?"

"O svađama s tvojim mužem. Čuo sam da si ga mrzela."

Lice joj se iskrivi i osu mrljama: "Ko ti je to rekao? Džotan?"
Gledala ga je oštro.

"Doktor Libig mi je to spomenuo. Mislio sam da je istina."

Bila je potresena: "Još pokušavaš da dokažeš kako sam ga ja ubila. Ja neprestano mislim da si mi prijatelj, a ti si samo detektiv."

Podigla je pesnice uvis. Bejli je čekao.

"Znaš i sama da ne smeš da me dodiruješ."

Ruke joj padoše. Počela je bešumno da plače. Okrenula je glavu. Bejli se pridiže i zatvori oči da ne bi gledao uznemirujuće duge senke.

"Doktor Delmar nije bio suviše osećajan čovek, zar ne?" upita je.

"Bio je vrlo zaposlen čovek", reče ona prigušeno.

"S druge strane, ti jesi osećajna. Našla si čoveka koji te je zanimao. Razumeš li?"

"Š... š... šta sam mogla? Znam da je to ružno, ali nisam mogla

drugačije. Ružno je čak i go... go... govoriti o tome."

"Pa ipak, o tome si govorila s doktorom Libigom."

"Morala sam nešto učiniti. Džotan mi je bio pri ruci. On tome nije poklanjao pažnju, a ja sam se osećala bolje."

"Da li je to bio razlog zbog koga si se svađala s mužem? On je bio hladan i odbojan, a tebi to nije bilo pravo?"

"Ponekad sam ga mrzela." Ona bespomoćno sleže ramenima. "On je bio samo dobar Solarijanac, ali nam nije bilo dopušteno da imamo... da imamo..." Nešto se slomi u njoj.

Bejli je čekao. Osećao je mučninu u želucu. Slobodan vazduh ga je pritiskao. Kad su Gladijini jecaji postali tiši, on upita što je blaže mogao: "Da li si ga ubila, Gladija?"

"Ne... nisam!" Ali odjednom dodade, kao da je u njoj popustio svaki otpor: "Nisam ti sve rekla."

"Dobro. Reci mi sada."

"Mi smo se u ono vreme svađali, u vreme kada je ubijen. Stare svađe! Ja sam vikala na njega, ali se on nije kretao. Jedva da je ikad išta rekao, a time je sve postajalo gore. Bila sam tako ljuta, tako ljuta... Posle toga se više ničeg ne sećam."

"Uh!" Bejli se lako zanjiha i potraži pogledom prazni deo kamene klupe. "Šta podrazumevaš pod tim da se ničeg ne sećaš?"

"Mislim, to što sam vikala, što je on bio mrtav, a roboti su došli..."

"Jesi li ga ti ubila?"

"Ne sećam se, Elija, ali setila bih se da sam to ja učinila, zar ne? Ali ja se ničeg drugog ne sećam. Bila sam prestrašena, bila sam vrlo prestrašena. Pomozi mi, molim te, Elija."

"Ne boj se, Gladija. Pomoći ću ti!" Bejlijev je nemiran mozak

kopkao slučaj nestalog oružja. Šta se s njim dogodilo? Neko ga je uklonio. Ako je tako, onda je to mogao učiniti samo ubica. Budući da je Gladija odmah posle ubistva nađena na mestu zločina, ona to nije mogla uraditi. Neko drugi je morao biti ubica. Ma šta se mislilo na Solariji, bio je to neko drugi.

Bejli pomisli, osećajući slabost: moram nazad u kuću.

"Gladija...", hteo je da kaže, ali mu pogled osta prikovan za sunce. Bilo je gotovo na obzorju. Bio je okrenuo glavu da ga pogleda, a ono ga je zarobilo mračnom čarobnošću. Nikad takvo nije video. Bilo je veliko, crveno i donekle zamagljeno, tako da je mogao da ga posmatra bez treptanja. Nad njim su bili krvavo crveni oblaci razastrti u tanka vlakna, od kojih ga je jedno seklo kao crna mrlja.

"Sunce je crveno", promrmlja Bejli.

Čuo je prigušen Gladijin glas.

"Uvek je crveno pri zalasku, crveno i umiruće", uzvratila ona turobno.

Bejlju se tog časa javi priviđenje. Sunce se okretalo dole ka obzorju jer se površina planete udaljavala brzinom od hiljada milja na sat. Planeta se okretala pod golim suncem, okretala se i ništa nije čuvalo ljudske mikrobe na njegovoj ustalasaloj površini. Planeta se okretala večno, okretala...

Bila je to njegova glava koja se vrtela, kamena klupa nagnuta nad njim, nebo koje se nadnelo, modro, tamnomodro. Sunca više nije bilo. Nestalo je zajedno sa vrhovima stabala i s tlom koje se pelo i s tankim Gladijinim glasom...

16. REŠENJE

Bejli je najpre bio svestan zatvorenog prostora, a zatim lica koje se nagnulo nad njim.

Trenutak je zurio ne prepoznajući ga, a onda uzviknu:

"Denile!"

Na robotovom licu nije bilo ni traga olakšanja ili bilo kog osećanja koje bi čovek očekivao posle Bejlijevog uzvika.

"Dobro je što si se osvestio, partneru Elija. Mislim da nisi pretrpeo nikakvu fizičku povredu", dodade.

"Sasvim sam dobro?" proveravao se Bejli, nastojeći da se izdigne na laktove. "Do vraga, zar sam u krevetu? Zašto to?" čudio se.

"Danas si nekoliko puta bio izložen otvorenom prostoru. Sve je to uticalo na tebe. Potreban ti je odmor."

"Najpre mi je potrebno nekoliko odgovora." Bejli pogleda unaokolo i pokušava da uveri sebe kako više ne oseća vrtoglavicu. Prostor u kome se nalazio nije mu bio poznat. Zaveses su bile navučene. Veštačko osvetljenje mu je prijalo. Ipak se osećao mnogo bolje: "Kaži mi, na primer, gde sam."

"U jednoj sobi kuće gospođe Delmar."

"Sledeće pitanje, ali bez okolišenja: Šta ti radiš ovde? Kako si se oslobodio robota kojima sam te poverio?"

Denil odgovori: "Mislio sam da ti ovakav razvoj događaja neće biti drag, ali u interesu tvoje bezbednosti i mojih naloga nisam imao drugi izbor..."

"Šta si uradio?" prekide ga Bejli.

"Pre nekoliko časova gospođa Delmar je pokušala da dobije vezu s

tobom."

"Tako je." Setio se da je i Gladija ranije, u toku dana, govorila o tome. "To mi je poznato."

"Tvoja naredba robotima, koji su me držali u zarobljeništvu, doslovno je glasila: 'Ne smete ubuduće dopustiti da stupi (reč je bila o meni) u vezu s bilo kojim ljudskim bićem, izuzev sa mnom, ili s bilo kojim robotom, izuzev s vama, i to bilo neposredno, bilo preko stereovizije'. Ali, partneru Elija, nisi pomenuo ništa o drugim ljudskim bićima ili drugim robotima koji bi tražili vezu sa mnom. Shvataš li razliku?"

Bejli je gundao.

Denil nastavi: "Nepotrebno je da se žališ, partneru Elija. Greška u tvojim naredbama omogućila mi je da dođem ovamo i spasem ti život. Vidiš, kad je gospođa Delmar stupila u vezu sa mnom, što su joj moji roboti-čuvari dopustili, pitala je za tebe, a ja sam joj sasvim istinito odgovorio da ne znam gde bi ti mogao biti, ali da ću pokušati da te nađem. Izgleda da joj to nije odgovaralo. Rekao sam joj da si kuću možda samo privremeno napustio, što ću ja proveriti, a ona neka u međuvremenu da nalog prisutnim robotima da pretraže kuću."

"Zar se nije čudila što ti sam ne izdaješ naloge robotima?"

"Mislim da je stekla utisak da ja, kao stanovnik Aurore, nisam kao ona navikao na robote i da su njene naredbe jače i delotvornije, pa će ih roboti spremnije izvršiti. Jasno je da su Solarijanci ponosni na svoju sposobnost upravljanja robotima i da su kivni na stanovnike drugih planeta koji bi hteli da zapovedaju njihovim robotima. Da li je to i tvoje mišljenje, partneru Elija?"

"I tako, ona im je naredila da iziđu?"

"Nije išlo lako. Najpre su se bunili, ali, naravno, nisu mogli da izdrže, jer si im ti dao nalog da ne smeju da kažu ko sam ja. Ona ih je prevezla žedne preko vode, ali je konačni nalog morala da izda vikom i ljutnjom."

"Zatim si ti izišao."

"Jesam, partneru Elija."

Šteta, pomisli Bejli, što Gladija tome nije pridala važnost, inače bi mu to ispričala dok su bili u vezi.

"Dugo ti je bilo potrebno da me pronađeš", reče on robotu.

"Roboti na Solariji povezani su informacionom radio-mrežom. Vešt Solarijanac lako može saznati ono što hoće, ali neko kao ja, bez iskustva, služeći se s bezbroj mašina, izgubiće mnogo vremena dok ustanovi jedan jedini podatak. Bilo mi je potrebno više od jednog sata da ustanovim gde se nalaziš. Ostalo sam vreme izgubio posetivši posle tebe radno mesto doktora Delmara."

"Šta si tamo radio?"

"Istraživao sam za svoj račun. Žao mi je što ti nisi bio prisutan, ali interesi istrage nisu mi ostavili nikakvu mogućnost izbora."

Bejli upita: "Da li si razgovarao s Klorisom Kantoro, ili si je možda posetio?"

"Razgovarao sam s njom, ali ne iz naše kuće, već iz jednog drugog dela njene zgrade. Trebalo je da pogledam neka dokumenta. To sam mogao i preko stereovizije, ali ne bi bilo zgodno jer bi roboti, koji su znali šta sam, lako mogli da me ponovo zarobe."

Bejli se osećao gotovo potpuno zdrav. Izvukao je noge iz kreveta i ustanovio da se nalazi u nečemu nalik na noćnu košulju. Buljio je u sebe s negodovanjem:

"Daj mi moje odelo", reče.

Denil poslušā.

"Gde je gospođa Delmar?" zapita dok se oblačio.

"U kućnom pritvoru, partneru Elija."

"Kako? Ko je to naredio?"

"Ja. Zatvorena je u svojoj spavaćoj sobi, a nadziru je roboti. Njeno je pravo zapovesti ograničeno samo na lične potrebe."

"Ti si izdao takvo naređenje?"

"Roboti na ovom gazdinstvu ne znaju ko sam."

Bejli se obukao. "Znam za sumnju u Gladiju", reče. "Ona je imala priliku, čak i bolju od one za koju smo najpre saznali. Ona nije dotrčala na mesto zločina privučena muževljevim krikom. Već je bila tamo."

"Da li tvrdi da je bila prisutna kad je izvršen zločin i da zna izvršitelja?"

"Ne tvrdi. Ne seća ničega što se odnosi na odsudni trenutak. Takođe, izgleda da je imala i motiv."

"Kakav motiv, partneru Elija?"

"Jedan od onih koje sam od početka smatrao mogućim. Rekao sam sebi: da je ovo Zemlja, da je doktor Delmar bio takav kakvog ga opisuju, a Gladija takva kakva izgleda, usudio bih se da tvrdim da je ona bila zaljubljena u njega, onda, ili bar ranije, a da je on bio zaljubljen samo u sebe.

Teškoća je u tome što ne znam da li Solarijanci osećaju ljubav i delovanje ljubavi u zemaljskom smislu. Moja ocena, što se njihovih osećanja tiče, kao i delovanja prema tuđim osećanjima, nije pouzdana. Zato sam morao s nekim od njih lično da razgovaram. Ne preko stereovizije, već lično."

"Ne razumem te, partneru Elija."

"Ne znam da li mogu da ti to objasnim. Ovde ljudi imaju svoje genetske osobine, koje se pažljivo ustanovljavaju pre, a proveravaju posle rođenja."

"Znam."

"Ali geni nisu sve. I okolina deluje na njih. Okolina može da dovede određeno lice u neurotično stanje, koje se iz analize gena da naslutiti tek kao mogućnost. Da li si primetio koliko pažnje Gladija poklanja Zemlji?"

"Primetio sam, partneru Elija, i smatrao sam to njenom pripremom da utiče na tebe."

"Pretpostavimo da je to zanimanje bilo istinsko i da je čak prelazilo u divljenje. Pretpostavimo da ju je uzbuđivalo mnoštvo ljudi sa Zemlje. Pretpostavimo da ju je i protiv njene volje privlačilo nešto što su je učili da smatra prljavim. Trebalo je da proverim ove pretpostavke u direktnim susretima sa Solarijancima. Zbog toga sam se po svaku cenu morao osloboditi tebe, Denile. Zato sam morao odustati od stereovizije kao načina vođenja istrage."

"Ti mi to nisi objasnio, partneru Elija."

"Da li je objašnjenje moglo da utiče na ono što ti po prvom zakonu smatraš svojom dužnošću?"

Denil je ćutao.

Bejli nastavi: "Eksperiment je tekao dobro. Sastao sam se, ili nastojao da se sastanem, s više osoba. Neki stari sociolog pokušao je da izdrži, ali je na pola puta odustao. Neki stručnjak za robotiku nije hteo da pristane čak ni pod pretnjom sile. I sama mogućnost sastanka bacila ga je gotovo u detinjaste strepnje. Grickao je prste i plakao.

Pomoćnica doktora Delmara bila je zbog svoje službe na neki način naviknuta na prisustvo čoveka, ali trpela me je samo na udaljenosti od deset koraka. S druge strane, Gladija..."

"Šta, partneru Elija?"

"Gladija je pristala na sastanak jedva oklevajući. S lakoćom je trpela moje prisustvo, s vremenom je njena napetost sve više popuštala. Sve je to odgovaralo određenoj psihozi. Nije joj zadavalo brigu to što me vidi. Zanimala ju je Zemlja. Isto je tako mogla razviti i nesvakidašnje interesovanje za svog vlastitog muža. Sve se to da objasniti jakim, za ovaj svet psihoneurotičnim interesovanjem za lični dodir s pripadnicima suprotnog pola. Doktor Delmar nije bio čovek koji bi dopuštao ili pomagao takva osećanja. Njoj je to moralo biti vrlo mučno."

Denil klimnu: "Dovoljno mučno da počini ubistvo u trenutku snažnog uzbuđenja."

"Uprkos svemu, ja se ne slažem s tim, Denile."

"Da nisi, možda, partneru Elija, pao pod uticaj sopstvenih nebitnih pobuda? Gospođa Delmar je privlačna žena, a ti, kao čovek sa Zemlje, ne moraš biti psihopata da bi davao prednost ličnom prisustvu neke privlačne žene."

"Mogu ti navesti bolje razloge", primeti Bejli s nelagodnošću. Denilov hladni pogled bio je prodoran; prodirao je do srži. Brzo je dodao: "Ako je ona ubica svog muža, onda je ona takođe moguća ubica šefa Gruera!" Gotovo zausti da Denilu objasni mogućnost ubistva pomoću robota, ali se savlada. Nije bio siguran kako bi na njega delovalo saznanje o robotima kao slepom oružju smrti. Bilo bi to, po svoj prilici, previše i za Denila.

"I tvoj mogući ubica", dodade Denil.

Bejli se namršti. Nije imao nameru da govori Denilu o otrovanoj strelici koja je promašila. Nije hteo da pojača već ionako jak osećaj zaštite koji je Denil imao prema njemu.

"Šta ti je Klorisa rekla?, upita ljutito. "Trebalo je da je upozorim da ćuti." Ali kako je mogao znati da će se u blizini naći Denil i postavljati pitanja?

Denil odgovori mirno: "Gospođa Kantoro nema s tim nikakve veze. Bio sam lično prisutan prilikom pokušaja ubistva."

Bejli je bio potpuno zbunjen: "Tebe nije bilo tamo."

"Ja sam te lično pre jednog sata podigao i doneo ovamo", potvrdi Denil.

"O čemu ti to govoriš?"

"Zar se ne sećaš, partneru Elija? Bilo bi to gotovo savršeno ubistvo. Nije li ti gospođa Delmar predložila da iziđeš na otvoren prostor? Nisam bio prisutan, ali osećam da je bilo tako."

"Da, ona mi je to predložila."

"Možda te je čak i podsticala da iziđeš iz kuće."

Bejli se seti svog portreta i svih zidova koji ga zatvaraju. Da li je to mogla biti smišljena primena psihologije? Da li neko sa Solarije može intuitivno da prodre u psihi jednog Zemljanina?

"Nije", odgovori on Denilu.

"Da li ti je ona predložila da dođeš do veštačkog jezera i sedneš na kamenu klupu?" upita Denil.

"Pa... jeste."

"Prisećaš li se da te je ona posmatrala i mogla primetiti kako te spopada vrtoglavica?"

"Jednom ili dvaput pitala je da li želim da se vratim."

"Možda to nije ozbiljno mislila. Mogla je videti kako ti je na klupi sve gore. Mogla te je gurnuti, mada to i nije bilo nužno. U trenutku kada sam stigao do tebe i prihvatio te, ti si već počeo da padaš s kamene klupe u metar duboku vodu, u kojoj bi se bez sumnje udavio."

Sad se i Bejli priseti svog stanja u poslednjim trenucima svesti. "Dovraga!" procedi.

"Štaviše", bezbrižno će Denil, "gospođa Delmar je sedela blizu tebe, gledala te kako padaš, a nije se ni pomerila da te zadrži, kao što se ne bi potrudila ni da te izvuče iz vode. Možda bi pozvala robota, ali taj bi sigurno kasno stigao. Posle svega, ona bi objasnila kako te, naravno, nije smela dodirnuti, čak ni da bi ti spasla život."

Prilično istinito, pomisli Bejli. Niko ne bi posumnjao u njenu nesposobnost da dodirne drugog čoveka. Ako bi se iko ičemu čudio, čudio bi se tome što je sedela tako blizu njega.

Denil nastavi: "Vidiš i sam, partneru Elija, da je njena krivica gotovo van sumnje. Tvrdio si da bi ona u tom slučaju morala biti i moguć Gruerov ubica. To je tvoj dokaz da nije kriva. Sada vidiš da je svakako kriva. Jedini razlog da te ubije isti je onaj zbog koga je pokušala da ubije Gruera, a to je da se oslobodi upornog istražitelja prvog zločina."

"Čitav tok događaja mogao je biti i slučajan", reče Bejli. "Ona nije morala znati kako na mene deluje otvoreni prostor."

"Proučavala je Zemlju. Poznavala je osobine Zemljana."

"Uveravao sam je da sam danas bio napolju i da se polako privikavam na to."

"Ona je to mogla oceniti bolje od tebe."

Bejli stisnu pesnice: "Smatraš je suviše mudrom. To se ne poklapa sa stvarnim zbivanjima. Ja u to ne verujem. U svakom slučaju, ne može se nekom pripisati ubistvo dok se ne objasni nestanak ubilačkog oružja."

Denil ga je uporno gledao: "Ja i to mogu objasniti, partneru Elija."

Bejli se zagleda u svog saradnika robota s tupim izrazom.

"Kako?"

"Setićeš se, partneru Elija, da su tvoje misli tekle ovako: ako je gospođa Delmar ubica, tada je oružje, kakvo god ono bilo, moralo ostati na mestu zločina. Roboti, koji su se skoro odmah pojavili, nisu primetili nikakav trag oružja, dakle, ubica ga je uklonio. Prema tome, ona nije mogla biti gospođa Delmar. Je li tačno?"

"Tačno je."

"Pa ipak", nastavi robot, "postoji mesto gde roboti nisu gledali."

"Koje mesto?"

"Ispod gospođe Delmar. Bila ona ubica ili ne, pala je u nesvest usled krajnjeg uzbuđenja, a oružje, kakvo god bilo, nalazilo se pod njom, van domašaja pogleda."

"Tada bi oružje bilo otkriveno", primeti Bejli, "čim su je odmakli!"

"Tačno", reče Denil, "ali nju nisu odmakli roboti. Ona nam je juče za vreme večere sama rekla da je doktor Tul naredio robotima da joj stave jastuk pod glavu i da je ostave. Nju je odmakao doktor Tul kada je došao da je poseti."

"Pa?"

"Proizlazi, partneru Elija, da sada imamo još jednu mogućnost. Gospođa Delmar je ubica. Oružje je bilo na mestu zločina. Doktor Tul je odmakao Gladiju i uklonio oružje da bi je zaštitio."

Bejli oseti plimu nadmenosti. Bio je toliko zaveden, da je gotovo očekivao razuman zaključak. On reče: "Ali ne vidim nikakav motiv! Zašto bi doktor Tul tako nešto učinio?"

"Iz sasvim opravdanog razloga. Sećaš li se primedbe gospođe Delmar koja se odnosila na njega: 'Pazio je na mene još od detinjstva. Prema meni je uvek bio prijateljski raspoložen i ljubazan.' Pitao sam se da li bi on mogao da ima neki poseban razlog da se toliko brine za nju. Zbog toga sam posetio odgajalište dece i ispitao tamošnja dokumenta. Ispostavilo se da je tačno ono što sam slutio samo kao mogućnost."

"A to je?"

"Doktor Altim Tul je otac Gladije Delmar, a još je važnije da on to zna."

Bejli nije mogao da ne veruje robotu. Duboko je žalio samo to što je robot Denil Olivav, a ne on sam, došao do podataka koji zatvara logičan tok misli. Pa ipak, sve karike lanca nisu bile na broju.

"Jesi li razgovarao s doktorom Tulom?" upita Denila.

"Jesam. I njega sam stavio u kućni pritvor."

"Šta je rekao?"

"Priznao je da je otac gospođe Delmar. Predočio sam mu dokument o toj činjenici, kao i upitnik o njenom zdravlju koji je on ispunio dok je još bila dete. Taj lekar imao je u tome više slobode nego neki drugi Solarijanac."

"Zašto je ispitivao njeno zdravlje?"

"I to sam saznao, partneru Elija. Bio je već star kada je dobio dozvolu za još jedno dete, a što je još zanimljivije, uspelo mu je da ga začne. On je to smatrao zaslugom svojih gena i svog fizičkog zdravlja. Bio je možda ponosniji na svoje dete nego što je to uobičajeno na

ovom svetu. Štaviše, bilo mu je važno da neguje taj osećaj. Bio je lekar, dakle, vršio je poslove koji se na Solariji malo cene jer su vezani za lične dodire. Zbog toga je održavao neprekidnu vezu sa svojim izdankom."

"Da li Gladija išta zna o tome?"

"Koliko je poznato doktoru Tulu, ona o tome ništa ne zna."

"Da li doktor Tul priznaje da je uklonio oružje?" upita Bejli.

"Ne priznaje."

"Onda nisi ništa postigao, Denile."

"Ništa?"

"Ništa ako ne pronađeš oružje i ne dokažeš da ga je on uklonio, ili ako ga ne navedeš da prizna. Lanac deduktivnih zaključaka vredi nešto, ali to još nije dokaz."

"Bez podrobnog ispitivanja, za koje ja nisam sposoban, čovek neće hteti da prizna. Njemu je draga vlastita kćer."

"Ne slažem se", reče Bejli. "Njegova osećanja prema kćerki nisu ni izdaleka takva na kakva smo mi navikli. Solarija je drugačija."

Koračao je po sobi da bi se smirio.

"Denile, ti si izvršio savršen primer logičnog razmišljanja, ali, uprkos svemu, ništa od toga nije razumno." (Logično, ali ne i razumno. Nije li to definicija robota?)

Bejli nastavi: "Doktor Tul je prošao svoje najbolje godine, star je i ne verujem da ga zanima činjenica da je pre tridesetak godina mogao da začne dete. Čak i Svemirci postaju senilni. Zamisli ga kako se brine za onesvešćenu kćerku i ubijenog zeta. Možeš li predstaviti sebi neobičnost njegovog položaja? Možeš li tvrditi da bi u tom slučaju i dalje vladao sobom? To jest, da bi bio toliko priseban da izvede niz

toliko smišljenih radnji?

Pogledaj! Prvo, on je morao pod telom svoje kćerke primetiti oružje, koje je bilo tako dobro skriveno da ga roboti nisu mogli primetiti. Drugo, premda je tek neznatan delić nečega mogao da vidi, ipak je mogao zaključiti da je u pitanju oružje, a odmah zatim doneti dalju odluku, to jest da se neprimećen iskrade s oružjem, jer ako se ono ne nađe, protiv njegove kćerke, kao ubice, nikakva optužba ne može opstati. Prilično zapetljano za zbunjenog starca, zar ne? I onda treće: odluke je trebalo sprovesti u delo, a i to je prilično teško za smetenog starca. I, na kraju, bilo mu je potrebno hrabrosti da jednom laži zataška težak zločin. Sve što si ti naveo može biti rezultat logičnog razmišljanja, ali ništa od toga razumski nije opravdano."

"Da li imaš neko drugo rešenje zločina, partneru Elija?" upita Denil.

U toku razgovora Bejli je sedeo, a sada je ponovo pokušao da ustane, ali nije mogao da savlada i umor i dubinu stolice, pa je ispružio ruku prema Denilu: "Dodaj mi ruku, Denile", reče molećivo.

Denil se upilji u vlastitu ruku: "Oprosti, partneru Elija?"

Bejli tiho prokune doslovno shvatanje robota. "Pomozi mi da se dignem", reče.

Denilova snažna ruka diže ga bez napora.

Bejli reče: "Hvala!... Ne, nemam drugog rešenja. To jest, imam, ali ono u najmanju ruku zavisi od položaja oružja."

Nestrpljivo je zakoračio prema teškoj zavesi koja je zauzimala gotovo ceo zid. Podigao je krajičak i ne znajući šta radi. Upiljio se u crnu mrlju stakla, dok nije postao svestan činjenice da gleda u noćnu tamu. Spustio je zavesu baš u trenutku kada mu se Denil približio da to isto uradi.

U onom deliću sekunde u kome je Bejli posmatrao robotovu ruku kako poravnava zavesu opreznom nežnošću majke koja zaštićuje svoje dete od vatre, odigrao se u njemu mali preokret.

Zgrabio je ponovo zavesu, vukući je iz Denilove ruke. Upotrebivši svu snagu, smakao ju je sa prozora ostavljajući za sobom poderotine.

"Partneru Elija!" meko će Denil. "Sada ti je sigurno poznato koliko ti šteti otvoren prostor."

"Znam", reče Bejli, "koliko mi koristi."

Zurio je kroz prozor. Ništa se sem tame nije moglo videti, a ta je tama bila slobodan vazduh. Bio je to jedinstven, čist prostor, iako je bio neosvetljen, a on stoji suočen s njim.

I prvi put je stajao prema njemu slobodno. Nije to bio više izazov, ni luda radoznalost, ni putokaz za rešenje jednog ubistva. Izložio se, jer je znao da tako mora biti, jer je to osećao kao potrebu. U tome je bila sva razlika.

Zidovi su štake nemoćnih. I tama i mnoštvo su štake. On je to nesvesno i ranije osećao. Mrzeo ih je kao štake, čak i onda kada je mislio da ih najviše voli i da su mu najviše potrebne. Zašto bi mu inače smetale Gladijine sive ograde oko njegovog portreta?

Osetio je kako se ispunjava pobedom i, kao da je taj osećaj izvor svih nadahnuća, još je jedna misao kao vatromet eksplodirala u njemu.

Bejli se teturajući okrete prema Denilu: "Znam", šapnu. "Tako mi svega, znam!"

"Šta znaš, partneru Elija?"

"Znam šta se dogodilo s oružjem. Znam ko je krivac. Sve su karike lanca na svom mestu."

17. SASTANAK

Denil nije dopuštao da odmah krene u akciju.

"Sutra!" rekao je odlučno, ali s poštovanjem. "To je moj predlog, partneru Elija. Kasno je, a tebi je potreban odmor."

Bejli priznade da je to istina. Osim toga, trebalo je izvršiti pripreme. Dosta toga je valjalo uraditi. Došao je do rešenja zagonetke. Ali njegovo je rešenje, kao i Denilovo, počivalo na dedukcijama, a one kao dokaz nisu mnogo vredele. Solarijanci će morati da mu pomognu.

Moraće da bude potpuno sabran. On, Zemljanin, prema pola tuceta Svemiraca! Zaista, mora se odmoriti i pripremiti.

Ipak, neće moći da spava. Bio je siguran da neće moći. Neće mu pomoći mekoća širokog kreveta koji su mu pripremili vešti roboti, kao ni nežni mirisi, ni tiha muzika u zasebnoj sobi Gladijinog doma. Bio je siguran u to.

Denil skromno sede u mračni ugao.

"Da li se još bojiš Gladije?" upita ga Bejli.

Robot odgovori: "Ne bi bilo pametno da ti dopustim da spavaš sam i bez zaštite."

"Neka bude kako ti hoćeš. Je li ti jasno ono što tražim da uradiš?"

"Jasno mi je, partneru Elija."

"Nadam se da te u tome ne sprečava prvi zakon."

"Ograničava me donekle u odnosu na sastanak. Da li ćeš biti naoružan i da li ćeš dovoljno paziti na svoju bezbednost?"

"Nemaj brige. Hoću."

Denil odahnu s olakšanjem, a u tome je bilo nečeg toliko ljudskog da Bejli uhvati samog sebe kako pokušava da prodre u tamu sobe ne

bi li proučio neljudsku savršenost robotovog lica.

Denil primeti: "Ljudsko ponašanje nije mi se uvek činilo dosledno."

"I nama bi bila potrebna tri zakona, ali ja sam srećan što ih nemamo", reče Bejli.

Zurio je u tavanicu. Mnogo je toga zavisilo od Denila, a ipak mu nije mogao mnogo toga reći. Roboti su bili isuviše umešani. Aurora je imala razloga da pošalje Denila kao svog predstavnika, ali to je svejedno bila greška. Robot je ograničen u delovanju.

Ako sve bude išlo kako treba, za dvadeset časova slučaj će biti okončan. Za dvadeset četiri časa on će, pun nade, biti na putu prema Zemlji. Čudna nada. Nada u koju je jedva verovao, a ona je bila izlaz za Zemlju. Ona mora biti izlaz za Zemlju.

Zemlja! Njujork! Džesi i Ben! Udobnost, porodična toplina i dragost doma!

Napola pospan, prebiraio je misli o Zemlji, ali one mu ipak nisu pružile utehu koju je očekivao. Nešto se strano uvuklo između njega i zemaljskih gradova.

U nekoj neodređenoj vremenskoj tački sve je izbledelo.

Bejli je spavao.

Pošto se probudio ispavan, okupao se i obukao. Fizički je bio spreman. Pa ipak, nije bio siguran. Nije bilo u pitanju to što će u jutarnjem bledilu njegova misaona zgrada biti manje čvrsta. Više se to odnosilo na nužnost susreta s Svemircima.

Posle svih iskustava s njima, ostalo je pitanje kako će sve to na njih delovati. Ili će morati i dalje da radi naslepo?

Prva se pojavila Gladija. Naravno, to je za nju bilo jednostavno.

Imala je vezu u vlastitoj kući. Nešto kao lokalna mreža. Bila je bleđa i ćutljiva. U uskoj, belojoj haljini ličila je na hladan kip. Bespomoćno je zurila u Bejlja. On joj se zauzvrat nasmeši, što je izgleda umiri.

Jedan po jedan, pojavljivali su se ostali. Etlbiš, šef Uprave bezbednosti, pojavio se odmah posle Gladije. Sve je na njemu odavalo nezadovoljstvo, i mršavo telo, i nabusito držanje, i isturena brada. Zatim Libig, stručnjak za robotiku, nestrpljiv i ljut, umornih očiju koje su s vremena na vreme lutale naokolo. Kvemot, sociolog, malo umoran, nasmejanih, duboko usađenih očiju, prijatan prema Bejlju, kao da govori: mi smo se sastali, bili smo prisni.

Kad se pojavila, Klorisa Kantoro je bacila kratkotrajni pogled na Gladiju, glasno zašmrkala, a zatim se upiljila u tle. Izgledalo je da joj je neprijatno u prisustvu ostalih.

Poslednji se pojavio doktor Tul, lekar. Bio je iscrpljen, gotovo bolestan.

Svi su bili tu izuzev Gruera, koji se polako oporavljao od posledica trovanja, te nije mogao prisustvovati zasedanju. (Dobro, pomisli Bejli, možemo i bez njega!) Svi su bili posebno obučeni za ovu priliku, sedeći tu pri spuštenim zavesama.

Denil je to dobro uredio. Bejli se grozničavo nadao da će Denil uspešno obaviti i preostali deo posla.

Bejli pogleda Svemirce, naizmenično jednog za drugim. Srce mu je lupalo. Svaki od njih zurio je u njega iz različitog ambijenta. Zbrka svetla, pokućstva i zidne dekoracije izazivala je kod Bejlja osećaj vrtoglavice.

Bejli započe: "Hteo bih da razjasnim slučaj ubistva doktora Rikejna Delmara, uzimajući u obzir motiv, priliku i sredstvo. U tom slučaju..."

Etlbiš ga prekide: "Hoće li to biti dug govor?"

Bejli odgovori oštro: "Možda. Pozvan sam ovamo da istražim zločin, a to je suština moje profesije. Ja najbolje znam kako i šta moram uraditi. (Ne primaj ništa od njih, pomisli, ili će sve da zataji! Nametni se! Nametni se!)

Nastavio je, dajući rečima punu oštrinu i određenost. "Najpre, motiv. Na neki način, od sva tri pomenuta zahteva, motiv najmanje zadovoljava. Prilika i sredstvo predstavljaju objektivne činioce. Daju se činjenično ispitati. Motiv je, međutim, lična stvar. On može biti nešto što drugi zapažaju: osveta zbog javnog poniženja, na primer. Ali može biti i takav da je sasvim skriven: nerazumna, ubilačka mržnja osobe koja tako dobro vlada sobom da to nikada ne iskazuje.

Svi ste mi vi, ovom ili onom prilikom, izrazili uverenje da je zločin izvršila Gladija Delmar. Niko od vas nije ukazao na još neku mogućnost. Da li je Gladija imala svoj razlog? Dr Libig je pomenuo jedan. Rekao je da se Gladija često svađala sa mužem, a i Gladija mi je to kasnije priznala. Bes koji se može izroditi iz svađe zaista kod nekih osoba može izazvati potrebu za ubistvom. Neka bude tako.

Samo, pitanje je da li je jedino ona imala razlog. Ja ne bih rekao. Sam doktor Libig... "

Stručnjak za robotiku gotovo skoči sa stolice. Njegova ukočena ruka bila je uperena prema Bejliju: "Zemljanine, pazi šta govoriš!"

"Samo teoretizujem ", hladno će Bejli. "Vi ste, doktore Libig, saradivali s doktorom Delmarom na novim tipovima robota. Što se tiče robotike, vi ste najbolji stručnjak na Solariji. To ste i sami rekli, a ja u to verujem."

Libig se smešio, otvoreno polaskan.

Bejli nastavi: "Ali ja sam čuo da je doktor Delmar nameravao da prekine saradnju sa vama, jer se nije slagao s nekim vašim gledištima."

"Nije istina! Nije istina!"

"Možda, ali šta ako jeste? Ne biste li vi u tom slučaju imali razloga da ga se oslobodite pre nego što vas javno ponizi prekidanjem saradnje? Meni se čini da vi to ne biste tako lako podneli."

Bejli brzo nastavi, da ne bi Libigu pružio priliku da to opovrgne: "A vi, gospođo Kantoru!? Smrću doktora Delmara vi postajete fetalni inženjer, što je prilično važna dužnost."

"Nebesa, o tome smo već govorili", poviče Klorisa, smetena.

"Znam da jesmo, ali o tome se ipak da govoriti. Što se tiče doktora Kvemota, on je redovno igrao šah s doktorom Delmarom. Možda mu je smetalo što tako mnogo gubi u igri."

Sociolog se mirno umeša: "Sigurno je da gubitak u šahu nije dovoljan razlog, gospodine detektive."

"Zavisi od toga koliko važnosti pridajete igri. Motiv ubici može da bude šta god hoćete, a svima ostalima to može izgledati beznačajno. U redu. Nije važno. Tvrdim samo da motiv nije dovoljan. Svako može imati svoju pobudu, posebno kad je u pitanju takav čovek kakav je bio doktor Delmar."

"Šta mislite time da kažete?" upita Kvemot s negodovanjem.

"Samo to da je doktor Delmar bio 'dobar Solarijanac'. Svi ste ga vi takvim opisali. On je strogo ispunjavao sve društvene zahteve Solarije. Bio je idealan čovek, gotovo ljudska apstrakcija. Kome se takav čovek može dopadati, a, pogotovo, ko bi ga mogao voleti? Čovek bez mane služi samo za to da upozori druge na njihove nedostatke. Tenison,

jedan pesnik iz primitivnog doba, napisao je jednom: 'Sav je mana, ko mana nema'."

"Niko neće ubiti čoveka samo zato što je dobar", reče Klorisa mršteći se.

"Vi isuviše malo znate", odgovori joj Bejli i nastavi prelazeći preko njene upadice. "Doktor Delmar je bio svestan zavere na Solariji. Reč je o zaverenicima koji su se spremali da napadnu ostale svetove Galaksije, u nameri da ih osvoje. On je želeo to da spreči. Zbog toga su zaverenici imali jake razloge da ga uklone. Svaki od vas može biti zaverenik, uključujući (da bi bili sigurni) i gospođu Delmar, ali i vršioca dužnosti šefa Uprave bezbednosti Korvina Etlbiša."

"Mene?" upita Etlbiš, ne mičući se.

"Čim ste posle Gruerove nezgode došli na njegov položaj, vi ste nesumnjivo pokušali da obustavite istragu."

Da bi prikupio snagu, Bejli gucnu nekoliko kapi napitka. (Napitak direktno iz originalne posude, nedirnut tuđom rukom, pa čak ni robotovom.) Sve dosad, bila je to igra kako bi dobio u vremenu, a bio je zahvalan Solarijancima što su mirno sedeli. Nisu kao Zemljani imali iskustva u opštenju sa ljudima u tesnim prostorijama. Nisu bili za borbu prsa u prsa.

"Zatim, prilika", nastavi Bejli. "Opšte je mišljenje da je priliku imala samo gospođa Delmar, jer se jedino ona mogla lično približiti žrtvi.

Da li smo sigurni u to? Pretpostavimo da je neko drugi, a ne gospođa Delmar, odlučio da ubije doktora Delmara. Neće li ta očajnička odluka staviti u drugi plan neprijatnost ličnog dodira? Da je iko od vas morao da ubije, zar ne bi izdržao blizinu osobe, tako dugo koliko mu je potrebno da izvrši čin? Zar se ne bi mogao uvući i u

Delmarovu kuću... "

Etlbiš se hladno umeša: "Vi ništa o tome ne znate, čoveče sa Zemlje. Nije reč o tome da li bismo mi hteli ili ne. Činjenica je da sam doktor Delmar ne bi dopustio da mu se iko približi, uveravam vas. Kad bi iko došao u njegovu blizinu, nezavisno od njegove važnosti ili jačine njihovog prijateljstva, doktor Delmar bi tražio da ode, ili, ako bi to bilo nužno, poslužio bi se robotom da ga istera."

"Istina", reče Bejli, "ali samo ako bi doktor Delmar znao da je u pitanju lično prisustvo."

"Šta hoćete time da kažete?" upita doktor Tul, iznenađen i drhtavog glasa.

"Kada ste stigli na mesto zločina", odgovori mu Bejli otvoreno ga posmatrajući, "da pružite pomoć gospođi Delmar, ona je smatrala da ste u vezi samo preko stereovizije, sve dok je niste stvarno dodirnuli. Tako mi je ona sama rekla, a ja nemam razloga da sumnjam u to. Ja, lično, navikao sam samo na neposredan sastanak. Kada sam došao na Solariju i sreo se sa šefom Uprave bezbednosti Gruerom, smatrao sam da imam posla s njim lično prisutnim. Kad je na kraju našeg razgovora Gruer najednom nestao, bio sam više nego iznenađen.

Zamislite sada obrnut slučaj! Uzmimo na primer nekog zrelog čoveka koji stalno upotrebljava stereovizor, a ne sastaje se ni sa kim, osim, u retkim prilikama, sa svojom ženom. Pretpostavimo da mu se neko drugi zaista približuje, neko drugi, ne njegova žena. Zar Delmar ne bi automatski smatrao da je i u tom slučaju reč o stereovizoru, pogotovu ako bi neko poučio robota da obavesti Delmara kako je uspostavljena veza?"

"Nemoguće!" reče Kvemot. "Pozadina bi otkrila varku."

"Možda, ali koliko je vas svesno pozadine u ovom trenutku? Prošao bi minut ili tako nešto dok bi doktor Delmar shvatio da nešto nije u redu, a za to vreme njegov bi prijatelj, ili ma ko bio, zakoračio ka njemu i razmrskao mu lobanju."

"Nemoguće!" reče Kvemot čvrsto.

"Moguće je", reče Bejli, "i zbog toga treba brisati priliku kao apsolutni dokaz da je gospođa Delmar ubica. Ona je imala priliku, ali su je isto tako imali i drugi."

Bejli ponovo zastade. Osetio je kapljice znoja na čelu, ali nije smeo da ih obriše kako time ne bi otkrio svoju slabost. Trebalo je da do kraja održi silinu juriša. Osobu na koju je ciljao morao je dovesti u krajnje podređen položaj. Bilo je to teško, s obzirom na međusobni odnos Zemljanina i Svemirca.

Bejli je osmotrio sabesednike jednog po jednog i došao do zaključka da se sve, u najmanju ruku, povoljno odigrava. Čak je i Etlbiš bio ljudski vezan za zbivanja.

"Tako dolazimo do sredstva", reče Bejli, "a taj je elemenat zločina vrlo zagonetan u ovom slučaju. Oružje kojim je zločin izvršen nije nikada pronađeno."

"To znamo", upade Etlbiš. "Da nije toga, raspravu protiv gospođe Delmar smatrali bismo završenom. U tom slučaju detektiv nam ne bi ni bio potreban."

"Možda je tako", odgovori mu Bejli, "ali dopustite da se ipak time pozabavim. Zločin je izvršila gospođa Delmar ili neko drugi. Da je to uradila gospođa Delmar, oružje bi se našlo na mestu zločina, ukoliko kasnije nije uklonjeno. Gospodin Olivav, moj saradnik s Aurore, koji se ne nalazi među nama, smatra da je doktor Tul imao mogućnosti da

ukloni oružje. Pitam sada doktora Tula, ovde pred svima nama, da li je on uklonio oružje dok je gospođa Delmar bila u nesvesti."

Dr Tul je drhtao. "Nisam, nisam! Kunem se. Pitajte me šta hoćete, ali ja vam se kunem da nisam ništa ni dirnuo."

"Da li ima među vama nekog ko misli da doktor Tul laže?" upita Bejli.

Nastala je tišina, za vreme koje je Libig gledao u nešto izvan Bejljevog vidnog polja, mrmrljajući da je već kasno.

Bejli nastavi: "Sledeća je mogućnost da je neko drugi izvršio zločin, a zatim otišao s oružjem. Ali ako je tako, pitamo se zašto? Činjenica da je neko odneo oružje upućuje nas na to da gospođa Delmar nije krivac. Ako je ubica bio neko spolja, tada je taj morao biti velika budala, s obzirom na to da nije ostavio oružje i tako praktično osudio gospođu Delmar. Bilo ovako ili onako, trebalo je da oružje bude tamo! Ali nije ga bilo."

Etlbiš ponovo upade: "Smatrate li nas vi ludacima ili slepcima?"

"Smatram vas Solarijancima", mirno mu odgovori Bejli, "i zbog toga nesposobnim da prepoznate oružje koje jeste ostavljeno na mestu zločina."

"Ne razumem ni reči", promrmlja Klorisa zbunjeno.

Čak je i Gladija, koja sve dotadašnje vreme skupa nije ni mišićem mrdnula, posmatrala sada Bejlja bez razumevanja.

"Dakle?" upita Libig ljutito.

"Očigledno je da, isključivši ono što je nemoguće, moramo ono što preostaje smatrati istinitim, ma koliko neverovatno bilo. Ubilačko oružje bio je robot nađen na licu mesta, a niste mogli da ga uočite jer se tome protivilo vaše vaspitanje."

Najednom su svi zažagorili. Samo je Gladija ćutala i zurila u prazno. Bejli podiže ruke: "Mir! Tišina! Dozvolite da vam objasnim!"

Bejli je još jednom izneo slučaj pokušaja ubistva šefa Gruera, kao i način na koji je ono moglo biti izvedeno. Ovoga je puta dodao i to da su i njega samog pokušali da ubiju dok se nalazio u odgajalištu.

Libig će nestrpljivo: "Hoćete da kažete da je robot otrovao strelicu ne znajući da je u pitanju otrov, a da je drugi robot dao strelicu dečaku i rekao mu da ste Zemljanin, a da nije znao da je strelica otrovana."

"Tako nešto. Oba su robota bila u svemu poučena."

"Sasvim neverovatno", reče Libig.

Kvemot je bio bled. Izgledalo je kao da će se svakog trenutka srušiti: "Nema Solarijanaca koji bi se koristio robotima da povredi čoveka."

"Možda je i tako", reče Bejli slegnuvši ramenima. "Činjenica je, ipak, da se robotima može tako upravljati. Pitajte o tome doktora Libiga. On je stručnjak."

"To se ne može odnositi na ubistvo dr Delmara", reče Libig. "To sam vam juče rekao. Kako bi neko mogao navesti robota da razmrskala lobanju čoveku?"

"Smem li da objasnim kako?"

"Naravno, ako možete."

Bejli prihvati izazov. "Posredi je novi model robota koji je doktor Delmar ispitivao. Značenje svega toga mi nije bilo jasno sve dok prošle noći nisam došao u situaciju da zatražim pomoć od robota rečima: 'Dodaj mi ruku!' Robot je zbunjeno gledao u sopstvenu ruku kao da tražim da je otkači. Morao sam da ponovim zahtev na manje

neodređen način. Ali sve me je to podsetilo na nešto što mi je doktor Libig rekao nešto ranije baš toga dana. Eksperimentisalo se robotima sa zamenjivim udovima.

Pretpostavimo da je robot koga je doktor Delmar ispitivao bio upravo takve vrste, sposoban da se služi s više promenljivih udova različitog oblika, podesnih za razne naročite zadatke. Pretpostavimo takođe da je Ubica znao za to i da je naglo rekao robotu: 'Daj mi ruku!' Robot bi u tom slučaju odvojio ruku i pružio mu je. Takva ruka je izvanredno oružje. Pošto je doktor Delmar bio mrtav, robot je ponovo uzeo i spojio svoju ruku."

Gluvo zaprepašćenje polako je ustupilo mesto žagoru primedbi. Bejli je poslednju rečenicu morao izgovoriti gotovo vičući, pa ipak je glas bio jedva čujan.

Zažarenog lica, Etlbiš ustade sa stolice i zakorači napred: "Čak i da je bilo tako, Ubica je gospođa Delmar. Ona je bila tamo, svađala se sa njim, posmatrala muža dok je radio s tim robotima. Morala je znati i za rezervnu ruku, u koju ja, uzgred rečeno, ne verujem."

Gladija je polako plakala.

Bejli je nije gledao. "Naprotiv", rekao je, "sasvim je lako dokazati da Ubica, ma ko to bio, nije mogla biti gospođa Delmar."

Džotan Libig odjednom prekrsti ruke i naoruža se prezirom.

Bejli to primeti: "Vi ćete mi u tome pomoći, doktore Libig. Kao stručnjak za robotiku, priznaćete da upravljanje robotima zahteva izvanrednu sposobnost, pogotovo kada je u pitanju tako složen zadatak kao što je ubistvo. Juče sam imao i priliku da pokušam da u kućni pritvor stavim neku osobu. Dao sam iscrpne naloge trojici robota da dobro čuvaju tu osobu. Pa ipak, bilo je rupa u mojim nalogima i

zatvorenik je pobjegao."

"Ko je bio zatvorenik?" upita Etlbiš.

"To nije važno", nestrpljivo će Bejli. "Ali je važna činjenica da laik ne može u svakom slučaju upravljati robotima. A s obzirom na to kako stvari stoje na Solariji, izvesni Solarijanci mogu biti potpuni laici. Na primer, šta Gladija Delmar zna o robotici?... Molim, doktore Libig?"

"Kako?" zablenu se stručnjak.

"Vi ste pokušali da poučavate gospođu Delmar o robotici. Kakav je ona bila učenik? Da li je išta naučila?"

Libig će smeteno: "Ona nije...", započe i ne dovrši.

"Nije se uopšte snalazila, zar ne? Ili biste možda voleli da ne odgovorite?"

"Možda se ona samo pretvarala", ukočeno će Libig.

"Da li ste spremni da kao stručnjak za robotiku potvrdite da je gospođa Delmar dovoljno vešta da navede dva robota na zločin?"

"Kako bih mogao dati potvrđan odgovor na tako nešto?"

"Dopustite mi onda da stvari osvetlim iz drugog ugla. Ko god je pokušao da me ubije dok sam bio u odgajalištu morao je najpre putem interkomske robotske komunikacije ustanoviti gde se nalazim. Najzad, ja nikome nisam rekao gde idem, a to su znali samo oni roboti koji su me vodili od mesta do mesta. Moj partner Denil Olivav uspeo je da me nađe pri kraju dana, ali uz naročite teškoće. Ubica je, s druge strane, izveo to vrlo lako. Ne samo da je uspeo da ustanovi gde se nalazim, nego je imao vremena da smisli i izvede trovanje strelice i odapinjanje, sve to dok sam se ja još tamo nalazio. Da li je gospođa Delmar mogla sve to da izvede?"

Korvin Etlbiš se naže napred: "Šta vi mislite, ko je to mogao da

izvede?"

Bejli odgovori: "Dr Džotan Libig sam sebe smatra najboljim stručnjakom za robotiku na ovoj planeti."

"Da li je to optužba?" povika Libig.

"Jeste!" odgovori Bejli glasno.

Bes u Libigovim očima polako je bledeo. Ono što ga je zamenilo nije bio mir, već neka vrsta uzdržane napetosti.

"Posle ubistva ispitao sam Delmarovog robota", progovori Libig. "On nije imao zamenjive udove, odnosno, njegovi su udovi bili pokretni u onoj meri u kojoj su mogli da se odvoje specijalnim oruđem i veštom rukom. Robot, dakle, nije mogao predstavljati oružje kojim je Delmar ubijen, a vi za to nemate dokaza."

"Ko još može posvedočiti da je vaša tvrdnja istinita?" upita Bejli?

"Moja reč ne dolazi u pitanje."

"Ovde dolazi. Ja vas optužujem. Ono što ste rekli u vezi s robotom nema nikakve vrednosti. Bilo bi drugačije da neko drugi stoji uz vas. Uzgred rečeno, vi ste isuviše brzo uklonili robota. Zašto?"

"Nije bilo nikakvog razloga da ga čuvam. Njegov je pozitronski mozak bio razoren. Bio je neupotrebljiv."

"Zašto?"

Libig uperi drhtavi prst na Bejlja i besno odgovori: "Čoveče, to ste me već jednom pitali i ja sam vam odgovorio. Bio je prisutan kod ubistva koje nije mogao sprečiti."

"I rekli ste mi da to uvek prouzrokuje potpuno rastrojstvo. Uvek i bez izuzetka. Međutim, kad je Gruer bio otrovan, robot koji mu je doneo zatrovano piće bio je samo toliko pokvaren da je tek malo

posrtao i grešio u govoru. To se dogodilo odmah pošto je neposredno učestvovao u nečemu što se u tom trenutku činilo kao ubistvo. Bio je, dakle, više nego svedok, pa ipak je bio sposoban da daje jasne odgovore."

"Robot, mislim robot u Delmarovom slučaju, bio je bolje upoznat s ubistvom nego Gruerov robot. Taj Delmarov robot morao je upotrebiti vlastitu ruku kao ubilačko oružje."

"Sve su to besmislice", procedi Libig. "Vi ništa ne znate o robotici."

"Možda je tako", odgovori Bejli. "Međutim, ja predlažem da šef Uprave bezbenosti Etlbiš ispita dokumenta vaše fabrike i radionice za popravke. Možda ćemo otkriti da li ste proizvodili robote sa zamenjivim udovima, a ako jeste, da li ste takvog robota poslali doktoru Delmaru."

"Niko neće kopati po mojim dokumentima", uzviknu Libig.

"Zašto? Ako nemate šta da krijete, zašto?"

"Ali tako mi Solarije, zašto bih ja ubio Dalmara? Recite mi? Iz kojih pobuda?"

"Koliko ja znam, postoje dve", odgovori mu Bejli. "Vi ste bili u prijateljskim odnosima s gospođom Delmar. I više od toga. I Solarijanci su ljudi, bar do neke granice. Vi se niste nikad prisno približili nekoj ženi, ali to nije moglo da vas sačuva od, nazovimo to tako, životinjskog nagona. Vi ste se sastajali s gospođom Delmar - oprostite - vi ste bili u vezi s njom i onda kada je bila prilično lako odevena i..."

"Nije istina!" povika Libig grcajući.

I Gladija je odlučno šapnula: "Nije istina."

"Možda ni vi sami niste bili svesni prirode svojih osećanja", prihvati Bejli. "Ako ste to donekle mračno i slutili, onda ste zbog slabosti

prezirali sebe samog, a mrzeli gospođu Delmar, pošto je ona taj osećaj budila u vama. Takođe, mora da ste mrzeli Delmara pošto mu je ona bila žena. Nastojali ste da gospođa Delmar postane vaša pomoćnica. I to je bila neka vrsta kompromisa s vašim libidom. Ona je to odbijala, a vi ste još jače počeli da je mrzite. Ubivši doktora Delmara, tako da sumnja padne na nju, istovremeno ste se osvetili i njoj i njemu."

"Ko će poverovati u tu jeftinu, melodramsku priču?" upita Libig hrapavim šapatom. "Još neko sa Zemlje, još neka životinja, ali Solarijanac ne."

"Moje se tvrdnje ne zasnivaju samo na toj pobudi", reče Bejli, "koja ipak postoji, makar je vi i ne bili svesni. Jači je razlog bio taj što je doktor Delmar stajao na putu vašim namerama, pa ste ga morali ukloniti."

"Kakvim namerama?" upita Libig.

"Vašim namerama čiji je cilj bio da osvojite Galaksiju, doktore Libig", uzvratila Bejli.

18. ODGOVOR NA POSTAVLJENO PITANJE

"Ovaj Zemljanin je ludak!" povikala Libig. "Zar to nije očigledno?"

Neki su bez reči zurili u Libiga, a neki u Bejliju.

Bejli im nije pružio priliku da se opredele. On brzo nastavi: "Vi, doktore Libig, znate bolje od mene da je Delmar nameravao da prekine s vama. Gospođa Delmar je mislila da je njen muž to nameravao da učini jer ste bili energično protiv braka. Ja tako ne mislim. Sam doktor Delmar je zamišljao budućnost u kojoj će brak biti suvišan, pošto bi se oplodjenje vršilo veštačkim putem. Ali doktor Delmar je radio s vama. On je znao i nagađao o vama mnogo više od

svih ostalih. On je morao znati za vaše opasne eksperimente i trudio se da vas zaustavi. O tome je nešto nabacio šefu Grueru, ali mu nije dao pojedinosti jer ih ni sam nije znao. Očigledno, postali ste svesni njegovih sumnji i ubili ga.

"Ludost!" ponovi Libig. "Sa svim ovim ne želim više da imam nikakva posla."

Etlbiš se umeša: "Pustite ga, Libig, da govori!"

Bejli se ugrize za uznu da ne bi pre vremena otkrio zadovoljstvo zbog očiglednog nedostatka simpatija u Etlbišovom glasu: "Tokom onog istog razgovora sa mnom, u kome ste mi vi, doktore Libig, pomenuli robote s promenljivim udovima, govorili ste i o međuplanetnim brodovima s ugrađenim pozitronskim mozgovima. Suviše ste tada govorili. Da li je to bilo zbog toga što ste me, kao Zemljanina, smatrali nesposobnim da shvatim primenu robotike, ili što ste trenutak ranije bili ugroženi pretnjom da ću vas lično posetiti, pa ste bili radosni kada sam od toga odustao? U svakom slučaju, već mi je doktor Kvemot rekao da je tajno oružje Solarije u pozitronskom mozgu."

Kvemot, koji je tako iznenadno bio pomenut, skoči besno i poviče: "Ja sam mislio..."

Bejli mu nije dao da dođe do reči: "Znam, mislili ste sociološki. Ali to me je podstaklo na razmišljanje. Zamislite međuplanetni brod s ugrađenim pozitronskim mozgom u odnosu na brod kojim upravlja čovek! U ovom poslednjem dok rat traje ne mogu se upotrebiti roboti. Robot ne bi hteo da uništava ljudska bića na neprijateljskim brodovima ili svetovima. Robot ne može da shvati razliku između prijateljskih i neprijateljskih ljudskih jedinki.

Naravno, robotima se može reći da na neprijateljskim međuplanetnim brodovima nema ljudi, kao i da planeta koju treba razoriti nije nastanjena. Ali bilo bi im veoma teško to i dokazati. Robot zna da na brodu na kome se nalazi ima ljudi, kao što zna da na svetu na kome postoji ima stanovnika. Potreban je zaista vešt stručnjak za robotiku, kao što ste vi, doktore Libig, da bi se u tom slučaju uspešno rukovalo robotima, a takvih je stručnjaka vrlo malo.

S druge strane, međuplanetni brod s ugrađenim pozitronskim mozgom sa zadovoljstvom će napadati, kako mi se čini, brodove na koje je usmeren. Smatraće prirodnim da su i drugi brodovi bez ljudi. Lako je urediti da takvi brodovi ne primenjuju obaveštenja koja bi im slali neprijateljski brodovi u nameri da ih upozore na varku. Sa svojim naoružanjem i odbrambenom moći, uz neposredno upravljanje pomoću pozitronskog mozga, takvi bi brodovi bili daleko pokretljiviji od brodova s ljudskom posadom. Bez prostora potrebnog za ljude ili za snabdevanje, odnosno za prečišćavanje vazduha i vode, pozitronski brodovi mogu da prenose mnogo više oružja, da imaju čvršći oklop, da budu znatno sigurniji od napada nego obični brodovi. Brod sa pozitronskim mozgom može pobediti čitavu flotu drugih brodova. Da li se varam?"

Poslednja je rečenica ispaljena u trenutku kada se doktor Libig digao sa stolice. Sada je stajao ukočen, gotovo u grču. Šta je osećao? Bes? Strah?

Nije bilo odgovora. Nešto se prolomi u vazduhu. Svi se ludački uskomešale. Klorisa je imala lice furije, a i Gladija je bila na nogama, preteći svojim sitnim šakama.

Svi su gledali prema Libigu.

Bejljeva napetost popusti. Zatvorio je oči. Pokušavao je da, bar za trenutak, opusti mišiće i olabavi tetive.

Uspeo je. Najzad je pritisnuo pravo dugme. Kvemot je jednom uporedio robote Solarije s Helotima Sparte. Tvrdio je da roboti ne mogu da se pobune, tako da Solarijanci mogu da se odmaraju.

Ali šta ako neki čovek nauči robote da napadnu ljude? Šta onda ako ih nauči na pobunu?

Zar to ne bi bio smrtni zločin? Zar se ne bi i poslednji stanovnik, u svetu kao što je Solarija, pobunio protiv onih za koje sumnja da su proizveli robota sposobnog da napadne čoveka; na Solariji, gde roboti stoje prema čoveku u odnosu dvadeset hiljada prema jednom?

Etlbiš poviče: "Vi ste uhapšeni! Zabranjeno vam je svako diranje knjiga ili dokumenata dok ih vlada ne ispita..." Nastavio je gotovo isprekidano, jedva čujno od opšteg meteža.

Bejlju se približi neki robot: "Poruka, gospodaru, od gospodara Olivava."

Bejli dostojanstveno uze obaveštenje, okrete se prema ostalima i uzviknu: "Samo trenutak!"

Njegov glas je imao gotovo magično dejstvo. Svi su se okrenuli prema njemu i svečano ga posmatrali. Ni na čijem licu (osim na Libigovom, koji je ukočeno zurio u prazno) nije bilo ničeg osim napete pažnje za ono što će reći čovek sa Zemlje.

U to će Bejli: "Ludo je očekivati da će doktor Libig ostaviti na miru svoje knjige dok do njih ne dođe neki vladin službenik. Zato je, pre no što je počelo ovo zasedanje, moj partner Denil Olivav otišao do gazdinstva doktora Libiga.

Ovoga časa sam dobio njegovu poruku. Sada je već tamo i biće

kod doktora Libiga za koji trenutak kako bi mogao da mu ograniči aktivnost."

"Ograniči?" zaurla doktor Libig gotovo životinjski užasnut. Oči su mu se raširile od straha. "Neko će doći ovamo? Ne! Ne!" Ono drugo "ne" bio je krik.

"Nećete biti povređeni ako se ne budete opirali", hladno će Bejli.

"Ali ja ne želim nikog! Ja ne mogu podneti ničiju blizinu." Stručnjak za robotiku pade na kolena nesvestan toga. Obe je ruke sklopio u očajničkom pokušaju molbe. "Šta želite od mene? Da li vam je potrebno priznanje? Delmarov robot je imao zamenjivu ruku! Jeste, imao je! Ja sam uredio sve da otrujem Gruera. Ja sam uredio da strelica bude odapeta na vas. Ja sam čak smišljao i međuplanetne brodove koje ste pominjali. Nisam uspeo, ali jesam, smišljao sam ih. Samo neka mi čovek ne dolazi blizu. Neka stoji daleko od mene."

Stao je nerazgovetno da muca.

Bejli klimnu. Još jedno pravilno dugme. Pretnja neposrednim dodirrom može delovati tako da se iznudi priznanje bolje od bilo kog fizičkog mučenja.

Tada, na neki šum ili pokret izvan vidnog ili čujnog polja prisutnih, Libigova se glava iskrivi, a usta otvoriše. Podigao je obe ruke da bi se od nečega odbranio.

"Natrag!" molio je. "Idite. Ne dolazite. Molim vas, ne približujte se. Molim vas..."

Odmicao se nazad, puzeći na rukama i kolenima, a tada, odjednom, poseže u džep kaputa, izvuče ruku i brzo je prinese ustima. Zatim se dvaput zanjiše i najzad pade na leđa.

Bejli je hteo da uzvikne: ludače, ne primiče ti se čovek već jedan

od robota koje si toliko voleo.

Denil Olivav banu u vidno polje i za trenutak se zabljuje u zgrčen lik. Bejli nije disao. Da je Denil mogao shvatiti da je njegova čovekolikost ubila Libiga, mozak bi mu pretrpeo užasne posledice.

Ali Denil to nije znao. Njegovi su fini prsti dodirivali Libiga tu i tamo, a onda mu je podigao glavu kao da mu je neizmerno dragocena. Ljuljuškao ga je i milovao.

Njegovo lepo oblikovano lice zurilo je u ostale.

"Čovek je mrtav", prošapta.

Bejli je iščekivao. Ona sama tražila je da se još jednom sastanu, a kada se pojavila, oči mu se raširiše.

"Došla si", reče.

"Jesam", odgovori Gladija. "Odmah si znao?"

"Imaš rukavice."

"Oh!" Ona zbunjeno pogleda u ruke. Tada će toplo: "Smeta ti?"

"Ne smeta. naravno da ne smeta. Ali zašto si se odlučila na lični sastanak radije nego na sastanak preko stereovizora?"

Ona se bledo smešila: "Moram se navići na blizinu ljudi, zar ne Elija, kad već moram da odem na Auroru."

"Sve je već uređeno?"

"Izgleda da gospodin Olivav ima uticaja. Sve je uređeno. Neću se više nikad ovamo vratiti."

"Dobro, Gladija. Bićeš srećnija tamo. Znam to."

"Malo me je strah."

"Znam. Za tebe to znači stalnu blizinu drugih ljudi, a, osim toga, manje udobnosti nego na Solariji. Ali priviknućeš se, i, što je još

važnije, zaboravićeš na sve strahote kroz koje si prošla."

"Ne želim da baš sve zaboravim", reče Gladija toplo.

"Zaboravićeš." Bejli je, ne bez žaoke, posmatrao vitku ženu koja je stajala pred njim. "Jednom ćeš se i udati. Mislim, stvarno udati."

"To mi u ovom trenutku ne izgleda naročito privlačno", reče ona tužno.

"Promenićeš mišljenje."

Neko su se vreme gledali bez reči.

"Nisam ti još zahvalila."

"To mi je bila dužnost", reče on.

"Sad ćeš natrag na Zemlju, zar ne?"

"Hoću."

"Više se nikad nećemo videti?"

"Verovatno ne. Ali neka ti to ne smeta. U najboljem slučaju, za svega četrdeset godina ja ću biti mrtav, a ti ćeš izgledati jedva malo drugačije nego sada."

Lice joj se iskrivi: "Ne govori tako."

"Ali tako jeste."

"Znaš li da je sve ono o Džotanu Libigu istina?" reče hitro, kao da ju je nešto sililo da promeni razgovor.

"Znam. Nekoliko stručnjaka za robotiku pretražilo je njegove spise i ustanovilo da je eksperimentisao međuplanetnim brodovima bez ljudske posade. Našli su i robote sa zamenjivim udovima.."

"Zašto se bavio tako strašnim stvarima? Šta ti misliš?" upita Gladija, dršćući.

"Jer se bojavao ljudi. Ubio se da bi izbegao prisustvo čoveka, a bio je spreman da uništi ostale svetove samo da bi Solarija i tabu blizine

ostali nedirnuti."

"Ne razumem zašto je bio takav", ona će šapćući, "kad lična prisutnost može biti vrlo..."

Ponovo tišina, dok su stajali jedno prema drugom na samo tri koraka udaljenosti.

Najednom će Gladija glasno: "Oh, Elija, ti ćeš to smatrati suviše slobodnim od mene."

"Šta ću to smatrati suviše slobodnim?"

"Smem li da te dodirnem? Nikad te više neću videti, Elija..."

"Ako zaista želiš?"

Prilazila mu je svetlucavih očiju, korak po korak, sva ustreptala. Kada je bila samo korak daleko od njega, počela je polako da skida desnu rukavicu.

Bejli mahnu: "Ne budi luda, Gladija!"

"Ne bojim se", reče, pružajući mu nesigurno obnaženu ruku.

I Bejljeva je ruka drhtala. U njegovom je stisku njena ruka bila prestrašena i sramežljiva, a kad ju je pustio, povukla se i neočekivano ga dodirnula vrhovima prstiju po licu. Taj dodir je bio lak kao perce.

"Hvala ti, Elija. Zbogom!"

"Zbogom, Gladija!" šapnu on, posmatrajući je kako se udaljuje.

Ništa nije moglo u njemu izbrisati osećaj gubitka, pa ni pomisao na brod koji je čekao da ga vrati na Zemlju.

Pogled Alberta Minima, podsekretara, bio je podešen za svečanu dobrodošlicu: "Radujem se što vas opet vidim na Zemlji. Vaš je izveštaj, naravno, stigao pre vas i već se proučava. Dobro ste obavili posao. Koristiće vam to u ličnim podacima."

"Hvala", reče Bejli. U njemu više nije bilo mesta za nova oduševljenja. To što se ponovo nalazio na Zemlji, opet u sigurnosti čeličnih pećina, u blizini Džesi (s kojom je već govorio), sve ga je to otupelo za ostala uzbuđenja.

"Međutim", reče Minim, "vaš se izveštaj odnosi samo na istragu ubistva. Postoji li još nešto što bi nas moglo zanimati? Da li biste me o tome izvestili? Usmeno?"

Bejli je oklevao. Ruka mu uobičajenim pokretom krenu ka unutrašnjem džepu, tražeći toplu utehu lule.

Minim će odmah: "Možete da pušite, Bejli."

Bejli sporo i pažljivo izvede obred paljenja.

"Nisam sociolog", reče.

"Niste?" Minim se kratko nasmeja. "Meni se čini da smo to već jednom raspravili. Uspešan detektiv mora u malom prstu da ima sociologiju, pa čak i ako nije nikad čuo za Heketovu jednačinu. Mislim, na osnovu vaše trenutne nelagodnosti, da ponešto znate o onome što se odnosi na Spoljnje svetove, ali da niste sigurni da li će mi se to dopasti."

"Ako tako mislite, gospodine... Dobro!.. Kad ste mi dali nalog da pođem na Solariju, pitali ste me koje su slabosti Spoljnjih svetova. Tvrđili ste da je njihova snaga u robotima, u naseljenosti i trajanju njihovih života, ali niste znali u čemu su njihove slabosti."

"Dakle?"

"Mislim, gospodine, da znam u čemu su njihove slabosti."

"Znači da možete da mi odgovorite. Dobro. Idemo dalje."

"Njihove su slabosti, gospodine, roboti, slaba naseljenost i dug život."

Minim je zurio u Bejlja, ne menjajući izraz lica. Prsti su mu bili zaposleni čeprkanjem po papirima na radnom stolu.

"Kako ste došli do toga?" upita.

Na putu od Solarije ka Zemlji Bejli je sate i sate proveo u sređivanju misli. U mašti je odmeravao birokratska shvatanja Vašingtona prema svemu što je uravnoteženo i razumno. U ovom trenutku nije mogao da se snađe.

"Nisam siguran da vam to mogu objasniti", reče.

"Ne smeta. Čujmo. Zasad, samo približno."

"Solarijanci su se odrekli nečega što čovečanstvo poseduje već milion godina, nečeg što je vrednije od atomske snage, Gradova, poljoprivrede, oruđa, vatre i svega ostalog, jer je to nešto što omogućuje sve ostalo."

"Ne uspevam da pogodim. Šta je to?"

"Zajednica, gospodine. Saradnja među pojedincima. Solarija je od svega toga odustala. To je svet usamljenih jedinki, čemu se raduje samo sociolog te planete. Uzgred rečeno, taj sociolog, jedan jedini, nikad nije čuo za sociološku primenu matematike, već je izmislio sopstvenu nauku. Nema nikoga ko bi ga poučio, ko bi mu pomogao, ili ko bi se setio nečega što je propustio. Jedina nauka koja cveta na Solariji jeste robotika, kojom se bavi desetak njih, a kada se poremete odnosi čoveka i robota, moraju pozvati nekog sa Zemlje da im pomogne.

Umetnost je, gospodine, na Solariji apstraktna. Apstraktna umetnost na Zemlji je jedan od oblika umetnosti, a na Solariji je to jedini oblik. Humanost je nestala. Cilj kome se teži je oktogeneza, začće bez dodira muža i žene."

"Sve je to strašno, ali pitanje je da li je opasno."

"Mislim da nije. Bez dodira čoveka sa čovekom nema osnovnog životnog smisla. Intelektualne vrednosti su iščezle, kao i svrha života. Stereovizija nije zamena za prisustvo. Toga su Solarijanci svesni, ali tome upravo teže.

Ako usamljenost nije dovoljna da prouzrokuje puni zastoj, dodajmo tome još i trajanje života. Na Zemlji imamo neprekidno pritanje mladih ljudi koji su skloni promenama, jer nemaju vremena da otvrdnu na svom životnom putu. U tome je izvanredna prednost. Život treba da je dovoljno dug da se ispune zadaci, a dovoljno kratak da bi bilo mesta za omladinu koja će nezaustavljivo priticati. Na Solariji omladina isuviše sporo pridolazi."

Minim je i dalje pipkao svoje besmislene figure. "Zanimljivo! Zanimljivo!" Podigao je pogled. S lica kao da mu je pala maska. "Vi ste oštromni, gospodine detektive."

"Hvala", reče Bejli tvrdo.

"Znate li zašto vas podstičem da mi iznesete svoje gledište?" Bio je gotovo kao dete koje miluje sva zadovoljstva. Nastavio je, ne čekajući odgovor: "Naši su sociolozi već izvršili prethodnu analizu vašeg izveštaja, a mene je zanimalo da li vi imate neko mišljenje o sjajnim vestima za Zemlju koje ste doneli. Vidim da imate."

"Ali pričekajte", reče Bejli. "Ima toga još."

"Naravno da ima", potvrdi Minim širokrogrudo. "Solarija ne može tako lako ispraviti svoj zastoj. Prešli su odsudnu tačku, a njihova zavisnost od robota otišla je predaleko. Roboti ne mogu da disciplinuju decu, iako bi disciplina mogla doneti samo dobro. Roboti se ne mogu oglušiti o bol koji disciplinom zadaju, iako je to za konačno dobro. A,

takođe, svi roboti, uzeti zajedno, ne mogu zvesti red na planeti time što će dopustiti da njene institucije budu razorene, ma koliko u međuvremenu postale štetne. Oni nisu u stanju da sagledaju dalje od onog što se neposredno zbiva. I tako, jedini mogući završetak Spoljnjih svetova jeste zastoj, a time će Zemlja biti oslobođena njihove nadmoći. Ovi novi podaci sve menjaju. Fizička pobuna neće biti neophodna. Oslobođenje će doći samo od sebe."

"Čekajte", reče ponovo Bejli, ovog puta glasnije: "Mi razgovaramo samo o Solariji, a ne i o drugim Spoljnjim svetovima."

"To je ista stvar. Vaš sociolog sa Solarije, Kimot..."

"Kvemot, gospodine."

"Dobro, Kvemot. Zar nije rekao da se Spoljnji svetovi razvijaju u pravcu Solarije?"

"Rekao je, ali on ništa ne zna iz prve ruke o Spoljnjim svetovima. On nije nikakav sociolog. Zaista nije. Mislio sam da sam to dovoljno naglasio."

"To će naši ljudi još proveriti."

"I njima će nedostajati podaci. Mi ništa ne znamo o zaista velikim Spoljnjim svetovima, na primer o Aurori, Denilovom svetu. Meni ne izgledaju razumna očekivanja da će svi ti svetovi konačno biti kao Solarija. U stvari, postoji samo jedan svet u Galaksiji koji je nalik na Solariju..."

Minim je zadovoljnim i kratkim zamahom odnegovane ruke prekinuo dalji razgovor o tome: "To će naši ljudi još proveriti. Siguran sam da će se složiti sa Kvemotom."

Bejli je sve mračnije gledao. Ako su sociolozi na Zemlji dovoljno gladni vedrih vesti, oni će, što se toga tiče, lako pronaći način da se u

svemu slože s Kvemotom. Sve se može podvrgnuti brojkama ako se uporno i dugo tome teži, a preskaču se i zataškiju istinski podaci.

Bejli je oklevao. Da li je bolje da ćuti ili da progovori sada dok mu je kao slušalac na raspolaganju čovek koji u vladi zauzima tako visok položaj...

Isuviše je oklevao. Preturajući neke papire, Minim je ponovo progovorio, ovog puta ozbiljnije: "Da objasnimo sada neke pojedinosti u vezi s Delmarovim slučajem, a onda možete da idete. Da li ste hteli da naterate Libiga na samoubistvo?"

"Hteo sam samo da ga prisilim na priznanje, gospodine. Nisam predvideo samoubistvo kao posledicu kršenja tabua ličnog dodira. Ironija sudbine! To je izazvao robot koji taj tabu nije ni mogao prekršiti. Ali da vam pravo kažem, ne žalim njegovu smrt. Bio je to opasan čovek. Proći će mnogo vremena dok se u nekom drugom čoveku ne steknu i njegove slabosti i njegova genijalnost."

"Slažem se", reče Minim suvo. "Dobro je što je mrtav. Ali šta bi bilo od vas da su Solarijanci propustili da uvide da Libig nije mogao ubiti i Delmara?"

Bejli izvuče lulu iz usta. Ćutao je.

"De-de!" izazva ga Minim. "Vi i sami znate da to nije on učinio. Bilo je potrebno lično prisustvo, a Libig bi radije umro nego što bi tako nešto i dopustio. U stvari, on i jeste umro da bi to izbegao."

"U pravu ste, gospodine", reče Bejli. "Računao sam da će Solarijanci biti toliko užasnuti zbog zloupotrebe robota da se neće ni dosetiti."

"Dakle, ko je ubio Delmara?"

Bejli polako odgovori: "Ako mislite na osobu koja mu je zadala

smrtonosni udarac, to je bila ona, gospodine, koju su svi smatrali krivom, Gladija Delmar, žena žrtve."

"I vi ste dopustili da otputuje?"

"Moralno, ona nije bila odgovorna. Libig je znao za njene česte i teške svađe s mužem. Morao je znati i kako je ona u trenucima ljutnje u stanju da pobesni. Libig je hteo da Delmar pogine pod okolnostima koje će biti optužujući po njegovu ženu. Zbog toga je poslao Delmaru onog naročitog robota, a mislim da je robota smišljeno i vešto poučio kako će svoju odvojivu ruku pružiti Gladiji kad ova zapadne u potpuni bes. S takvim se oružjem u ruci našla ona u odsudnom trenutku i tada je reagovala naglo i slepo, tako da ni Delmar ni robot nisu mogli da je spreče."

"Robotova je ruka morala biti uprljana krvlju i ulepljena kosom."

"Verovatno", reče Bejli, "ali Libig se pozabavio robotom ubicom. Njemu nije bilo teško da da nalog robotima, koji su to primetili, da sve zaborave. Doktor Tul je to mogao da opazi, ali je sav bio zauzet oko leša i žene u nesvesti. Libigova se greška sastojala u tome što je mislio da će Gladijina krivica biti tako očigledna, da je neće spasiti ni okolnost da se na mestu zločina nije pronašlo oružje. Naravno, nije predvideo ni to da će neko sa Zemlje biti pozvan da vrši istragu."

"Tako ste vi, posle Libigove smrti, uredili da Gladija otputuje sa Solarije. Da li ste to uradili za slučaj da neki Solarijanac ponovo počne da kopa po slučaju Delmar?"

Bejli sleže ramenima. "Ona je mnogo propatila. Bila je svačija žrtva, muževljeva, Libigova i svih ostalih."

"Niste li malo izvrdali zakon da biste udovoljili ličnom hiru?" upita Minim.

Bejljevo se duguljasto lice uozbilji: "Nije to bio hir. Mene nisu obavezivali zakoni Solarije. Najvažnija mi je bila korist Zemlje i zbog nje sam morao da tim zakonima podredim opasnog Libiga. Što se tiče gospođe Delmar... " Bejli pogleda Minima i oseti da mu je mučno ono što namerava da kaže, ali je znao da mora reći. "Što se tiče gospođe Delmar, ona mi je poslužila za jedan eksperiment."

"Kakav eksperiment?"

"Zanimalo me da li će pristati da pođe na planetu gde je lični dodir normalna stvar. Bio sam radoznao da doznam hoće li imati hrabrosti da izdrži rušenje svih onih navika koje su joj bile duboko usađene. Bojao sam se da će odbiti i uporno nastojati da ostane na Solariji, dakle, da radije ostane na planeti svog iskušenja nego da otputuje i napusti izvitoperene solarijanske oblike života. Međutim, izabrala je promenu, i ja se tome radujem jer u tome vidim pozitivan znak. Činilo mi se da se za nas time otvaraju vrata spasa."

"Za nas?" strogo će Minim. "Šta, do đavola, mislite time da kažete?"

"Ne posebno za vas ili mene, gospodine", nastavi ozbiljno Bejli. "Mislio sam na čovečanstvo. Vaše je mišljenje o Spoljnjim svetovima pogrešno. Kod ostalih nema zabrane ličnog dodira. Oni su vršili istragu na Solariji. Sa mnom je bio R. Denil Olivav, to i sami znate, a on će podneti svoj izveštaj. Postoji opasnost da pođu putem Solarije, ali postoji i mogućnost da uoče do čega ih to može dovesti. U tom slučaju radije će održavati razumnu ravnotežu i tako ostati gospodari svemira."

"To je vaše mišljenje?" upita Minim.

"Još nešto! Postoji svet nalik na Solariju, naša Zemlja!"

"Detektive Bejli!"

"Upravo tako, gospodine! Mi smo naličje Solarije. Oni su se povukli u usamljenost, a mi smo to isto uradili u odnosu na Galaksiju. Oni se nalaze na mrtvoj tački svojih nepovredivih gazdinstava. Mi se nalazimo na mrtvoj tački, imajući u vidu naše podzemne gradove. Oni su vođe bez sledbenika, izuzev robota koji ne mogu da im prkose. Nas zaštićuju samo zatvoreni Gradovi." Bejli stisnu pesnice.

Minim se nije slagao: "Detektive, vi ste se namučili. Potreban vam je odmor i imaćete ga. Mesec dana odmora s punom platom i na kraju toga unapređenje."

"Hvala vam, ali to nije sve što želim. Hoću da me saslušate. Postoji samo jedan izlaz iz ćorsokaka, a to je onaj prema otvorenom, prema svemiru. Tamo ima na milione svetova, a Svemirci su zauzeli samo pedesetak. Njih je malo i dugo žive. Nas je mnogo i brzo umiremo. Mi smo prikladni za istraživanje novih svetova i njihovo naseljavanje. Brojnost stanovništva nas tera na to, a brza smena pokolenja snabdeva nas hrabrom omladinom. Naši su preci bili ti koji su prvi naselili Spoljnje svetove!"

"Da, shvatam, ali bojim se da je naše vreme isteklo."

Bejli je osetio kako Minim želi da ga se oslobodi, ali se nije dao. "Kada su prvi doseljenici izgradili tehnički moćnije svetove od našeg, mi smo se povukli u katakombe koje smo sami izgradili. Svemirci su nas doveli u podređen položaj, a mi smo se sakrili. Nije trebalo da bude tako! Da bismo izbegli ritmički ciklus delovanja pobuna i represija, moramo da se nadmećemo s njima, da ih sledimo ako moramo, da ih vodimo ako možemo. Da bismo to mogli, moramo se privići na otvoren prostor. Ako je to za naše pokolenje prekasno,

moramo prevaspitati našu decu. To je životno pitanje."

"Detektive, vama je potreban odmor."

Bejli besno reče: "Slušajte me, gospodine! Ako su Svemirci jaki, a mi ostanemo takvi kakvi smo, onda će Zemlja biti uništena u roku manjem od jednog veka. Na to se računa, kao što ste sami rekli. Ako su Svemirci slabi i ako dalje slabe, mogli bismo izbeći poraz - ali, ko kaže da su Svemirci slabi? Solarijanci jesu, i to je sve što znamo."

"Ali... "

Bejli mu nije dao da dođe do reči: "Nisam završio. Bili Svemirci slabi ili jaki, mi jedno ipak možemo izmeniti, a to je način života. Iziđimo iz čeličnih pećina i pobune nam nikada neće biti potrebne. Možemo se proširiti po sopstvenim svetovima i tako i sami postati Svemirci. Ostanemo li i dalje zatvoreni na Zemlji, nećemo sprečiti štetnu i sudbonosnu pobunu. Biće još gore ako se ljudi zavedu pogrešnom predstavom o slabosti Svemiraca. Hajde, pripitajte sociologe! Prenesite im moje gledište. Ako još sumnjaju, preduzmite nešto da me pošalju na Auroru. Dopustite mi da donesem izveštaj o istinskim Svemircima. Tada ćete videti šta Zemlja mora... "

Minim klimnu: "Da. Da. Do viđenja, sad, detektive Bejli."

Bejli je izišao strašno uzbuđen. Otvorenu pobedu nad Minimom nije ni očekivao. Za jedan dan ili jednu godinu ne mogu se savladati ukalupljeni misaoni oblici. Ali zapazio je trag zamišljenosti i nesigurnosti koji se pojavio na Minimovom licu, da bar za određeno vreme izbriše njegove pređašnje nekritičko oduševljenje.

Bejli je slutio kako će se stvari dalje odigravati. Minim će tražiti mišljenje sociologa, a jedan ili dvojica od njih ispoljiće nesigurnost. Čudiće se. Savetovaće se sa Bejlijem.

Neka prođe godina dana, razmišljao je, i ja ću se naći na putu za Auroru. Neka se izmeni jedno pokolenje, i mi ćemo ponovo u svemir.

Bejli stupi na ekspresnu traku što je vodila na sever. Uskoro će videti Džesi. Hoće li ona shvatiti? Da li će Benov potomak u svojoj sedamnaestoj godini živeti na nekoj praznoj planeti, gradeći život na otvorenom prostoru?

Misao ga je plašila. Još se bojao otvorenog prostora. Ali više se nije plašio straha! Od straha nije morao više da beži. Mogao je da se bori protiv njega.

Bejli oseti kako ga preplavljuje nešto kao ludilo. Od samog je početka otvoren prostor imao za njega neku čudnovatu privlačnost. Tako je bilo još od onda kad je u terenskom vozilu izigrao Denila da bi se otvorio krov, kako bi mogao prkositi vazduhu.

Tada nije mogao potpuno shvatiti svoju želju. Denil je mislio da u tome ima nečeg neprirodnog, a on sam je smatrao da mu je to potrebno iz profesionalnih razloga, kao nužna mera za rešenje tajne zločina. Tek one poslednje večeri na Solariji, kad je s prozora smakao zavesu, shvatio je potrebu za otvorenim prostorom kao potrebu dovoljnu samoj sebi, radi zadovoljstva i slobode koju donosi.

Tu istu potrebu mogli bi osetiti milioni i milioni stanovnika Zemlje ako bi im se na to skrenula pažnja i ako bi mogli savladati prve korake.

Pogledao je unaokolo.

Ekspres je žurio napred. Sve je oko njega bilo veštačko: i osvetljenje, i ogromni blokovi stanova koji promiču za njim, i blistave reklame, i izlozi, i fabrike, i šumovi, i mnoštvo ljudi, - ljudi, i ljudi, i ljudi...

Bilo je to sve što je voleo, što je nerado i sa strahom napuštao, za čim je mislio da čezne dok se nalazio na Solariji.

U ovom mu je trenutku sve to bilo strano.

Nije mogao da se u tome snađe.

Otišao je da reši zagonetku ubistva, a uz put mu se dogodilo nešto drugo.

Rekao je Minimu da su Gradovi katakombe, a oni to i jesu.

Gradovi-utrobe. A šta mora najpre učiniti čovek ako hoće da živi? Mora izići iz utrobe. Kad jednom iziđe, više se ne vraća.

Bejli je jednom izišao iz Grada i više se ne može vratiti. To više nije bio njegov Grad. Čelično nebo nad njim takođe mu je bilo tuđe. Tako i mora biti. Tako će biti i sa drugim i Zemlja će se još jednom roditi i posegnuti za svemirom.

Srce mu je ludo udaralo. Šumovi života oko njega zaronili su u nečujan mramor.

Setio se svog sna na Solariji i najzad ga shvatio. Podigao je glavu. Sada je mogao da vidi kroz čelik i beton katakombi. Mogao je videti mamac postavljen u svemiru kako zavodnički poziva ljude da iziđu. Mogao ga je videti kako blista - golo sunce!